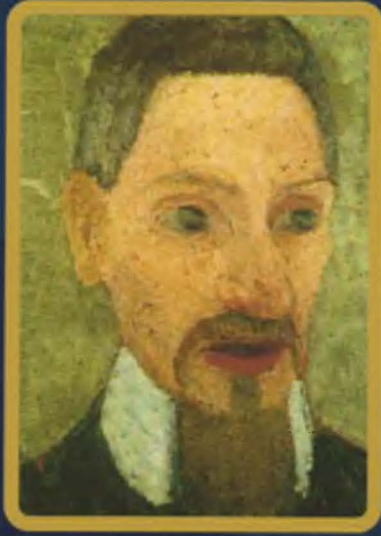

Rainer Maria Rilke

Çünkü Zordur Sevgi

Türkçesi: Kâmuran Şıpal

Cem Yayınevi

RAINER MARIA RILKE

RİLKE KİTAPLARI

RAINER MARIA RILKE
Çünkü Zordur Sevgi
Özdeyişler, Düşünceler, Gözlemler
Almancadan Çeviren: Kâmuran Şipal

1. Basım: Ekim 2007
ISBN 975-406-856-9
Dizgi: Mustafa Balaban
Kapak Tasarım: Artikus
Baskı: Umut Matbaası
(212) 637 09 34

CEM YAYINEVİ
İpek Sokağı No: 8/A
34433 Beyoğlu - İstanbul
Tel: (212) 293 41 70 Faks: 244 15 33
www.cemyayinevi.com
info@cemyayinevi.com

RAINER MARIA RILKE

Çünkü Zordur Sevgi

özdeyişler, düşünceler, gözlemler

Almancadan Çeviren:
Kâmuran Şipal

SUNU

Yayınevimiz, bir süredir Rainer Maria Rilke'nin eserlerini yayınlıyor. Bu dizi içinde Rilke'nin öyküleri, şiirleri, denemeleri ve mektupları yayınlanmıştı. Bu denli geniş bir yelpazede yazan bir sanatçı için sadece şair ya da yazar demek, nasıl mümkün olabilir! Rilke, yazın alanının her köşesine yayılan bir devinim içinde yaşamış ve yazmıştı; saydığımız disiplinlere bir de tiyatroyu ekleyebilirsiniz.

Aslında, Rilke için bir düşün adamı nitelemesini yapmak da mümkündür. En az kurgusal yapıtları denli önem taşıyan mektup ve yazışmalarında, kendine özgü bir felsefe de geliştirdiğini iddia etmek abartılı olmayacaktır. Kısa ve biraz isteksiz de olsa, aldığı felsefe ve sanat tarihi eğitimi onun dünyaya bakışını etkilemiş olsa gerektir.

Burada, kronolojilere pek girmeyen bir parantezi açmakta yarar var. Bürokrasi basamaklarını tırmanmakta başarısız bir babanın oğluydu Rilke, annesi kendisinden alt sınıflarda takılıp kalan bu küçük memurdan pek çabuk sıkılmış ve boşanmaya karar vermişti. Annesiyle birlikte yaşamını sürdüren Rilke, babasının olamadığı ne varsa onu olmakla görevlendirilmiş bir çocuk olarak büyütüldü. Ne var ki, Rilke'nin de annesinin arzuladığı anlamda başarılı olduğu söylenemez. Hatta, kendisine önerilen başarı modelini ömrü boyunca küçümsediği, yaşam felsefesini bu modelin tam karşıtı olarak geliştirdiği söylenebilir.

Rilke üzerine, elinizdeki kitaba benzer bir seçme hazırlayan Volker Michels, onun felsefesi üzerine şöyle yazmış:

"Rilke'nin çocukluk ve gençlik, yalnızlık ve toplum arasındaki gerilimli ilişki, yaşam ve ölüm ya da sevgide cinsiyetler arasında kutuplaşma, ayrıca sanat ve sanatçılar, dinler ve kiliseler, teknolojik başarılar ve karşılığında ödenen bedel

konusunda söyledikleri, zamanımızın ve geleceğin sorunlarının insan onuruna yakışır bir şekilde üstesinden gelmek istiyorsak, bize vazgeçilmez görünen bilgiler sunmakta, belli sorunlar üzerinde bizleri düşünmeye çağırmaktadır. İçerik bakımından insanı nasıl dünyada olup bitenlerle ilgilenmeye, öznel yaşantının nesnel bilgiye, topluma karışmayıp tek başına yaşamının insanlarla yardıma hazır bir paylaşıma yöneltebileceğini göstermesi, Rilke yaşamının... alabildiğine büyüleyici başarılarından biridir.”

Rilke'nin zengin iç dünyasını anlamak ve günümüz için sunduğu olanakları değerlendirebilmek için, metinlerinden damıtılmış seçkiler oluşturmak, sık başvurulmuş bir yöntem. Çünkü onun yaşamını, sanat anlayışı ve felsefesini tüm boyutlarıyla vermek için, örneğin Manfred Engel'in editörlüğünde hazırlanan Rilke-Handbuch (Rilke-El Kitabı) benzeri bir çalışma yapmak gerek; ne var ki, bu el kitabı sıkışık dizgiyle hazırlanmış beş yüzden fazla sayfayı içeriyor! Bu nedenle, elinizdeki hacme sahip derlemeler daha tercih edilir olagelmiş.

Volker Michels, onun mirasında, mektuplar ve yazışmaların neden büyük önem taşıdığına dair şunları söylemiş:

“Başka yazarların tersine, nihayet düpedüz daha özensiz ve teklifsiz bir üsluba izin verecek olan mektuplar ve günlükler gibi ikinci sıradaki ve özel notlarını bile yayınladığı bütün yapıtlarındaki aynı titizlikle kaleme alması Rilke'de dikkat çeken bir noktadır. Sözde önemliyle önemsiz, sözde yararlıyla yararsız arasında bir ayrım görmediğinden, her şey onun için aynı derecede ilginç ve aynı dikkat, özen ve özveriyle ele alınmaya değer nitelik taşımaktaydı. Bu da Rilke'de çağdaş edebiyatta hiç de pek alışılmamış bir çalışma tekniğinin oluşmasını sağlamıştı. Yapay önceliklerden kaçındığı ve bir şeyin bile isteye zorlanmasıyla hoşlanmadığı için, Rilke'nin, örneğin yazı çalışmalarını belli zamanda belli bir işi yapıp çıkarma disipliniyle davranan başka yazarlar

gibi bir plan uyarınca saptanmış zaman süreleri içinde sona erdirmesi olanaksızdı. Hiçbir yapıtında zorlamaya ödün vermemek için, gereken esinler ve bir şeyi dile getirmede uygun yöntem zorunlu olarak, adeta kendiliğinden çıkıp gelene kadar bekliyor, ancak ondan sonradır ki, yazma işini sürdürüyordu. Dolayısıyla, sürekli bir alıcı durumunda kalacak gibi ayarlamıştı yaşamını Rilke ve bu almaya yatkın duyarlılığını güçlendirmek amacıyla yayın akışında çokluk acılı aralara başvuruyor, bu aralarda ikincil önem taşıyan, örneğin gelen postada görüp okuduğu günün sorunlarına, başka yazarların ancak asıl yapıtlarını kaleme alırken ortaya koyacağı bir özveriyle adiyordu kendisini.”

Beri yandan, şu da sorulabilir: Neden bu ilgi? Evet, büyük bir sanatçıdan söz ediyoruz ama bugün için bir anlam verebilir mi Rilke?

Evet, verebilir. Çünkü, Rilke maddi uygarlıkla ilgili kuşkuları dile getiren ve Batı uygarlığının sürüklendiği düşünsel çıkmazları ilk işaret edenlerden biriydi. Modernleşme tasarısının en önemli eleştirmenlerinden biri olarak belirmesi, onun bugün bile önemsenmesini sağlıyor. Gençlik aşkı ve düşünsel açıdan yol göstericisi Lou Andreas-Salomé'nin Nietzsche'nin de sevgilisi olması rastlantı mı, yoksa tarihin tatlı şakalarından biri mi? Modernleşme tasarısının bu iki büyük eleştirmenini birbirine bağlayan bir ortak payda, sadece bu da değil, Rilke'nin tıpkı Nietzsche gibi günümüze dek süren haklı ününün bir diğer kanıtı.

Ne yazık ki, günümüzde pek çok sanatçının başına gelen Rilke'nin de kaderi olmuş durumda: Adının ve el yazısının işlendiği çay fincanlarından gömleklere dek tüketim çılgınlığına sunulmuş bir imge Rilke. Oysa kendisi, şiirin temel kaynaklarından birinin “eşyaya dikkatle bakmak” olduğunu savlamıştı. Ama böyle tüketim nesnesi olan eşyaya değil elbette, yaşamın simgesi olan eşyaya. Bir ufak parantez daha: Ahmet Hamdi Tanpınar, Abdülhak Şinasi Hisar'ın sanatını

değerlendirirken Rilke'nin sözü edilen savlarına başvuruyor ve "eşyaya dikkatle bakmayı" nasıl önemseydiğini gösteriyor.

Rilke'nin özdeyişleri, gözlemleri ve düşüncelerinden yapılmış bu seçkiyi, onun yapıtlarını Türkçeye kazandıran Kâ-muran Şipal hazırladı. Kitabın kaynakçası, Rilke'nin bizlere bıraktığı büyük mirasın bir kanıtıdır.

ERKEK VE KADIN, SEVGİ VE EVLİLİK ÜSTÜNE

Sevmek iyidir, çünkü zordur sevgi. İnsan olarak bir başkasını sevmemiz, belki de yükümlü kılındığımız en çetin, en ağır bir görev, en büyük sınanma ve sınav, bütün ötekilerin yalnızca hazırlık oluşturduğu bir çalışmadır. Bunun içindir ki gençler, her bakımdan bu toy kişiler sevginin altından kalkacak durumda değildir, henüz öğrenmeleri gerekir sevgiyi, bütün varlıkları, bütün güçleriyle her çarpmada kabaran yalnız ve ürkek kalpleri üzerine odaklanıp sevgiyi ilkin öğrenmeleri gerekir. Ama öğrenim dönemi kendi içinde kapalı, uzun bir zamanı kapsar. Dolayısıyla, sevmek uzun bir zaman parçasını kucaklayan, yaşam süresinin hayli ilerisine kadar uzanan bir yalnızlıktır insan için, tek başınalıktır yoğun ve derin. Sevgi bir kez bir başkasında çözünüp erimek, kendini bir başkasına adanmak, bir ikinci kişiyle birleşmek değildir; çünkü henüz durulmamış, gelişim sürecini tamamlamamış, düzenden yoksun birinin bir başkasıyla birleşmesi ne anlam taşır? Sevgi yüce bir nedendir tek kişinin olgunlaşmış kendi içinde bir varlık sahibi olmasını, dünya olmasını, bir başkası uğrunda dünya olmasını sağlayan. Sevgi, alçakgönüllülük tanımayan istektir bir kişiye yöneltilmiş, onu başkaları arasından seçip büyük bir misyonu gerçekleştirmeye buyur eden çağrıdır. (6)

**

*

İnsan ne kadar birikimliyse, tüm yaşantıları o kadar zengin nitelik taşır. Derinlikli bir sevgiye ulaşmak isteyen in tutumlu davranması gerekir; böyle biri toplayıp devşirecek, sağdan soldan bulup buluşturduklarıyla bal üretecektir. (6)

**

*

Kalpleriyle sürekli ilgilenmek dışında bir hünerleri yoktur kadınların, bütün sanatları budur. Genelde başka uğraşlar peşinde koşan erkeklerin, sevgi işini yüzlerine gözlerine bulaştıran bu amatörlerin, daha kötüsü bu duygu sömürücülerinin bazen güçlendirip sonra yine bozguna uğratarak kadınların bu ilgisini zaman zaman paylaştığı görülür. Performans peşinde koşmakla yükümlüdür erkekler, bir kadında yaşadıkları mutluluk belki onları daha bir şevkle, daha bir ivedilikle kendilerini çalışmaya vermeleri, sevgide kazanılmış yoğunluğu çalışmalarına yansıtmaları gerektiği inancına yöneltir. Bunun sonucunda da kadından uzaklaşır, bütün dikkatleri işleri güçleri üzerinde odaklanır, çalışırken öğrenir, işlerine bağlanır, işlerine saplanıp kalırlar. Arada bir yarı dalgın, yarı açgözlü dönüp kadınlarına kur yaptıkları anlar dışında, kusursuz ve hatalı davranışları birbirinden pek ayırt edemezler. Oysa hep bekleyen, ikide bir yüzüstü bırakılan, ikide bir bozguna uğratılan sevgi bahçesi, kendilerinden bakım istemektedir. Erkeklerde böyledir durum. Kadınlara gelince, söz konusu bahçeden başka bir şey yoktur ellerinde, bu bahçenin kendisidir kadınlar, bu bahçenin gökyüzüdürler, onun rüzgârı, onun esintisiz sessizliğidirler aynı zamanda, kendileri dışında bir devinimi, bir kıpırdanışı gerçekleştiremezler; bekleyişlerin, doyumların ve ayrılıkların ritmik düzeni içinde yaşamı ve mevsimleri sabırla sineye çekerler. (24)

**

*

Kur yapan biri olarak erkek, bir hayret duygusunun eşliğinde kendini giderek keşfetmeye çalışan bir kızdaki doğa güçlerini gözünde büyütür. Ama kızın gönlünü ele geçirdikten sonra onu yadsıyan, insanın güçsüzlüğünden ve daha demin kendisine düpedüz üstün saydığı yaratığın çaresizliğinden yakınan ilk kişi yine kendisidir. Bir bayram gecesini yaşadktan ve gecenin paha biçilmez armağanını kucakla-

dıktan sonra soluksuz kalan sevgisindeki o koyu miskinlik burada açığa vurur kendini... Kadınla kıyaslandığında sevdiğine haksızlık eden biri gözüyle bakılacak erkek, sevgisi sevgi alfabetesinin dışına çıkmayan, daha önce kadının gerekli metaforları ve gereken ritmi hazırladığı o şiiri ilk sevgi dersleriyle yaratabileceğini sanan o aşk palavracısı, sevginin önünden yürüyüp geçen, sevgi önünden geçirilen bu kör kişi, dünyayı dolaşmayı kafasına koymuş, ama bir kalbin çevresini bile dolaşmaya gücü yetmeyen bu âşık içler acısı bir durumda değil midir? (7)

**

*

Benim için kızları ve kadınları anlamaya çalışmak kadar doğal bir şey yok; çünkü sanatla uğraşan kişinin en derin yaşantısı dişil nitelik taşır, bir gebeliği, ardından bir doğumu kendisinde barındıran bir yaşantıdır bu. (6)

**

*

Seven birinin sevgiliye teslimiyetiyle lirik bir şairin şiire teslimiyeti arasında ancak bir adımlık uzaklık vardır. (25)

**

*

Bana sorarsanız, kadın için çocuk, olgunluğa kavuşmak, tüm yabancılık ve güvensizliklerden kurtulmak demektir; ruhsal bakımdan da bir olgunlaşmanın dışavurumudur. (1)

**

*

Yaşamı dolaysız olarak, daha bir üretkenlik, daha bir güvenle içlerinde barındıran kadınlara, doğrusu istenirse karınlarındaki bir meyvenin ağırlığıyla yaşam yüzeyinden onun derinliklerine çekilip alınmayan, seviyorum sandığı şeyi burnu havada küçümseyen, bir ağırlıktan yoksun erkeklere göre daha olgun, insan adına daha layık kişiler aşamasına ulaşmış gözüyle bakılması gerekir. Kadının her tür-

lü acıya ve aşığılanmaya göğüs gererek içinde taşıyıp olgunlaştırdığı bu insanlık, dış konumunda gerçekleşecek değişimler sonucu o geleneksel salt-dişilik kisvesini üzerinden sıyrıp atsın yeter ki, gün ışığına çıkacak, henüz yarınlarda böyle bir şeyle karşılaşacaklarını sezemeyen erkekleri gafil avlayacak ve yenilgiye uğratacaktır. Bir gün gelip (daha şimdiden kuzey ülkelerinde bunun güvenilir belirtileri görülmekte, ışıltıları seçilmektedir), bir gün gelip bir kız, bir kadın tipiyle karşılaşılacak, ismi bundan böyle eril karşıtı anlam taşımayan, erkekle arasında herhangi bir sınırı içermeyen ve erkeğin kendisini bütünlediği düşüncesini değil, salt yaşamı ve var oluşu akla getiren başlı başına yeni bir yaratık, yani dişil-insan hayata gözlerini açacaktır. (6)

**

*

Bir bakirenin güzelliği, sezgilerde duyumsayıp hazırlandığı, kendisine korkular, özlemler yaşatan annelikten kaynaklanır. Bir annenin güzelliği ise, kendi çocuğunun hizmetine adanmaktır. Yaşlı kadında ise zengin bir anıdır bu güzellik. Bana öyle geliyor ki, erkekte de vardır annelik, bedensel ve ruhsal bir annelik; erkeğin kadını döllemesi de bir çeşit doğurma eylemidir. Ve yine bir doğurma eylemidir bir yapıtı yaratıp ortaya koyması sanatçının, alabildiğine bir iç zenginliğinden. Belki karşıt cinsler sanıldığından daha yakındır birbirine ve belki dünyanın büyük ölçüde yenilenmesi erkekle kadının, yoldan sapan tüm duygu ve isteksizliklerden kurtulmuş, karşıt cinsler değil de kardeş ve komşular olarak birbirine yaklaşmasından, omuzlarına yüklenen o ağır cinsiyet yükünü el ele verip bir doğallık, ağırbaşlılık ve sabırla taşımalarından oluşacaktır. (6)

**

*

Sevilmek, yana yana tükenmektir. Sevmek, kandilin yağı bitmeksizin yanmaktır ışı ışı. Sevilmek geçiciliktir, sevmek kalıcılık. (25)

**

*

Sevmek seveni o kadar ileri bir aşamaya çekip götürebilir ki, sevilenin yetersizlikleri duygulandırıcı, hatta hayranlık uyandıran bir niteliğe bürünerek seveni daha da çok sevmeye yöneltebilir. (25)

**

*

Sevilenlerin hayatı perişandır ve tehlikede. Ah, onlar kendilerini aşsalardı da sevenler olsalardı. Tam güvenlik, onların çevresindedir. (25)(*)

**

*

Derinliğine sevginin özelliğidir, gözlerini açar insanın, onu adaletle davranan biri yapar. (24)

**

*

Seven birini incitmek korkusundan daha kötü bir cezaevi yaktır. (27)

**

*

Ancak ölümden yola çıkarak (yeter ki yok olup gitmek değil, bizi düpedüz aşan bir yoğunluk olarak bakılsın ölme), ancak ölümden yola çıkarak sevgiye haksızlık etmekten kaçınabiliriz. Ama işte bu konuda büyüklerin o alışılmış görüşleri yanıltır bizi, yolumuza durur. Bu konudaki geleneklerimiz bize yol gösterecek niteliklerini yitirmiş, köklerinden aldığı güçle artık beslenemeyen kuru dallara dönüşmüştür. Ayrıca, erkeğin dalgınlığını, dikkatinin çe-

(*)Behçet Necatigil'in çevirdiği *Malte Laurids Brigge'nin Notları*'ndan alınmıştır. *Malte Laurids Brigge'nin Notları*, Can Yayınevi, s. 155. (Ç. N.)

linmesini ve sabırsızlığını buna ekler, öte yandan erkeklerle ancak seyrek yaşanan mutlu ilişkiler sırasında kadının büyük çapta veren biri olduğunu, çocuğun birbirinden kopmuş ve yıkılmış erkeklerle kadını her zaman geride bırakıp ileri geçtiğini, yine de onlar gibi bir çaresizlik içinde bulunduğunu düşündük mü, başımızı önümüze eğip şunu itiraf etmemiz gerekiyor: Durumumuz hiç de iç açıcı değildir. (7)

**

*

Ancak sığlıktan uzak, engin ve kendine özgü iki ayrı dünyayı içlerinde barındırması insanları birbirine bağlayabilir. Gençler – açıkça ortada bu – henüz böyle ikili bir dünyayı kendilerinde taşıyabilmekten uzaktır; ama yeter ki yaşamlarını doğru dürüst kavrayabilsinler, zamanla gelişip büyüyecek ve gereken hazırlığı geride bırakarak böyle bir mutluluğa kavuşabileceklerdir. Sevenler olarak akıldan çıkarmamaları gereken bir şey varsa, sevmeye ilişkin acemisi-dirler, doğru dürüst yaşamasını bilmez, sevgide çıraklık dönemini geçirirler henüz – sevmeyi öğrenmek ve her öğrenim işinde olduğu gibi sakin ve sabırlı davranmak durumundadırlar. (6)

**

*

Sevgi kapılarını çalmaya görsün, sabretmeyi henüz öğrenememiş gençlerin kendilerini birbirlerine kaldırıp atmaları, bütün dağınıklıkları, düzensizlikleri ve karmaşalarıyla kendilerini oldukları gibi saçıp savurmaları, pek sık içine düştükleri çok ağır bir yanılgıdır... Peki, bunun sonunda olan nedir? Gençlerin birliktelik dedikleri, ellerinden gelse seve seve mutlulukları diyecekleri, gelecekleri gözüyle baktıkları o kırık dökük parçalar yığını karşısında yaşamın yapacağı ne vardır? Sonunda gençlerden her biri böyle bir sevgide sevdiği uğruna kendini yitirdiği gibi, sevdiğini de çı-

karır elden, hatta belki sonradan seveceği pek çoklarını da.
(6)

**

*

Platon'u, onun "Şölen" isimli yapıtını okuyunuz:
"Eros(*) güzel değildir, *güzel ve iyilikçi olaydı*, kendisine yöneltilecek bir suçlamadan söz edilemezdi. Ne var ki, hoyratır sevgi, züğürttür, bir başkası uğruna çekilen çiledir, bir başkasına yöneltilmiş beklentidir, bütün damarlarında hiç vakit geçirmeden Tanrı aşamasına çıkabilmek, Tanrının gerisinde kalmamak amacıyla güzel, güçlü ve yüceltici olması için bir başkasına duyulan işte öylesine mutlu, öylesine ateşli istektir!.." (2)

**

*

İnsanlar birbirinden öylesine korkunç derecede uzak yaşıyor ki! Sevgililerse çokluk herkesten uzak birbirine. Nesi var nesi yok kaldırıp atıyor biri ötekine, ama atılanı ne bu ne o yakalayabiliyor, dolayısıyla aralarında bir yerde birikip kalıyor hepsi, bir kule oluşturuyor, üstelik sonunda onların birbirlerini görmesini, birbirlerine yaklaşmasını da önlüyor. (22)

**

*

Var oluşumuzun bayramım kutlayacak yer olarak seçmek varken, ne diye cinselliğimizin vatanını çekip aldık elinden?.. Ancak suçlular ve hırsızlar gibi ses etmeden, gizlice çevresinde bir süre dolandıktan sonra kendimizi içinde bulmamız niye? – Neden suç ve günah vücudumuzun bir başka yerine yerleştirilmedi? Üreme istemini, Tanrının lütf ve keremi içine çekip almanın bir anlamı var mı? Benim cinselliğim benden sonraki kuşaklara yönelik değildir, kendi yaşamımın gizidir o -, ve öyle görülüyor ki yaşamın ortasında yer almasına izin verilmediğinden pek çok kişi cinsel-

(*) Yunan mitolojisinde aşk tanrısı (Ç.N.).

liği yaşamlarının kıyısına itip sürmüş, bu da onların denge-
lerini yitirmesine yol açmıştır. (25)

**
•
*

Özellikle üzerinde anlaştığımız bir nokta varsa, tüm bir-
likteliğin ancak komşu iki yalnızlığın güçlenmesiyle söz ko-
nusu olabileceği, ama özveri denen şeyin özü gereği bu bir-
likteliğe zararı dokunacağıdır; çünkü kendinden el çeken
biri bir varlık sahibi olmaktan çıkar. Birbirine kavuşmak
için iki insanın ikisi de kendini feda etmişe, bundan böyle
ayakları altındaki zemin kayıp gitmiş ve biraradalıkları sü-
rekli bir düşüş sürecine dönuşmüştür. (6)

**
*

Bana göre bir evlilikte önemli olan, aradaki tüm sınırla-
rı kaldırarak tez elden bir birlikteliği sağlamak değildir. İyi
bir evlilik eşlerden her birinin ötekini yalnızlığının bekçisi
yaptığı, ona duyabileceği en büyük güveni duyduğu evlilik-
tir. İki insanın *birlikteliği* olanak dışıdır ve böyle bir birlik-
teliğin gerçekteşimiş görüldüğu evlilikte eşlerden birini ya
da her ikisini tam bir özgürlük içinde yaşamaktan ve geliş-
mekten yoksun bırakan bir sınırlama, karşılıklı bir anlaşma
söz konusudur. Ne var ki, birbirine *alabildiğine yakın* insan-
lar arasında da uçsuz bucaksız uzaklıkların söz konusu ola-
bileceğini varsayarsak, yeter ki birbirini kocaman bir gök-
yüzü altında her zaman oldukları gibi görmelerini sağlaya-
cak o uzaklığı sevmenin üstesinden gelsinler, bu kendileri-
ne olağanüstü güzel bir birlik ve beraberlik içinde yaşama-
nın yolunu açacaktır. (1)

**
*

Kanımca “evlilik kurumu”, geçirdiği geleneksel gelişim
sonucu elde ettiği ağırlığı pek hak etmemekte. Evli olma-
yan birinden “mutlu” olmasını beklemek kimsenin aklın-

dan geçmiyor. Ama biri kalkıp evlendi de mutlu *olamadı mı* hayretle bakılıyor buna. Oysa ister bekâr, ister evli, bir kişinin mutlu olması gerçekte hiç de önemli değildir. Evlilik, kimi bakımdan yaşam koşullarında kolaylık sağlar. Evlilik, doğal olarak iki genç insanın güç ve iradelerinin birbirine eklenmesi, dolayısıyla onların yan yana gelecekte içerisinden daha çok yol alabilmeleridir. Ancak, bunlar insanı yaşatmaya elvermeyecek duygusallıklardır. Her şeyden önce evlilik üstlenilmesi gereken yeni bir yükümlülüktür, yaşam sürecine ağırbaşlı bir tutumla yeni bir yaklaşımı gerektirir, evlenenlerin her birinin güç ve iyiniyetinden yeni bir beklentidir evlilik, her birine yöneltilmiş bir soru, her ikisi için de söz konusu büyük bir tehlikedir. (2)

**

*

Evlenmemiş kadın ve erkeklerin birbirleriyle nasıl düşüp kalkacakları konusunda belirlenmiş kurallar yoktur. Ama böyle oluşu hiçbir kuralın belirlenmediği, tüm geleneklerin düpedüz dışında bir davranış biçiminin oluşturulmasına olanak verir... (22)

**

*

Ortada bir suç varsa, sevgideki özgürlüğün çoğaltılmasına çalışmamaktır. (17)

**

*

Sevenlerin yapacağı tek şey vardır: Birbirinin özgürlüğüne dokunmamak. Oysa birbirini tutup bırakmamak kolay gelir sevenlere, önceden öğrenilmesi de gerekmez. (16)

**

*

Asla tutmaya çalışmamakla sınıksız tutuyorum seni. (18)

**

*

Bir kez ölü bir nesnenin sımsıkı tutulup olduğu gibi kalması sağlanamaz. Böyle bir şeye kalkışıldı mı söz konusu nesne dağılıp dökülür elde, değişir, yitirir önceki niteliğini. Böyle olunca canlı bir şeye nasıl son şeklini almış, artık değişmez gözüyle bakabiliriz. Zaten yaşamın kendisi değişim demektir. Yaşamın özü sayılan insanlar arası ilişkilere gelince, her şeyden çok değişkenlik taşır, dakikadan dakikaya çıkıp iner. Karşılıklı ilişki ve yaklaşımlarında ise hiçbir an yoktur ki, sevenler bir öncekine benzesin... (6)

**

*

Sevgi zor, başka her şeyden zordur; yaşanacak diğer güç durumlarda doğanın kendisi insanı derleyip toparlamaya, vargücüsü işe sarılmaya yöneltirken, sevginin güçlenmesi seveni kendisinden tümüyle el çekmeye isteklendirir. (6)

**

*

Sevgi bizim kadın, erkek ayrımını umursamaz, bocalayıp duran bizleri bütün'ün o sonsuz bilincinden çekip götürür içeri. (6)

**

*

İnsanlar pek çok şeyi olduğu gibi sevginin yaşamdaki yerini de yanlış anlamış, sevgiyi bir oyun ve eğlence aracı yaparak, oyun ve eğlencenin insanı çalışmaktan daha mutlu kıldığını sanmışlardır; oysa çalışmak kadar insana mutluluk veren bir başka şey yoktur. En büyük mutluluğu kendisinde barındıran sevgiye ise, çalışmaktan başka bir şey gözüyle bakılamaz. Yani seven biri çetin bir iş kendisini bekliyormuş gibi davranmak zorundadır. Böyle biri pek çok yalnız kalacak, iç dünyasında gezip dolaşacak, toparlanıp kendini sımsıkı elinde tutacak, harcadığı çabayla kendini olgunlaştırmaya bakacaktır. (6)

**

*

Her ne kadar seziyorsak da, sevginin özünün birliktelikte değil, sevenlerden her birinin karşısındakini bir şey olmaya, sınırsız ölçüde çok şey olmaya, gücünün yetebileceği son şey olmaya zorlamakta yattığını şimdiye kadar belki hiçbir zaman bize açık seçik gösteren olmadı. (25)

**

*

Sevmek zor bir iştir. Biri sevmeni istedi mi, seni zor bir işi üstlenmeye çağırıyor demektir. Ama altından kalkılamayacak bir iş de değildir bu. Çünkü senden bir insanı sevmen istenmemektedir, çünkü acemilere göre değildir bir insanı sevmek; senden bir Tanrı'yı sevmen de beklenmemektedir, çünkü olgunlaşmanın en üst aşamasına erişenler bunun üstesinden gelebilir ancak. Senden söz konusu istekte bulunan, dikkatini senin için zor olan'a çekmektedir, bu da doğrusu senin gereksindiğin, aynı zamanda sana hepsinden çok hayrı dokunacak şeydir. (24)

**

*

İnanç denilen şey, sevginin o göze görünmeyen varlığa bakan yüzünde hafif bir renk değiştirmesidir. Aslında Tanrı'yı sevmekten bizi alıkoymaya çalışan ve doğru yoldan saptıran şeyin ne olduğunu anlamakta giderek daha çok zorlanıyorum. Eskiden bir süre, bunun Tanrı'nın görünmezliğinden kaynaklandığı düşünülmüştü, ama o zamandan bu yana tüm yaşantılarımız sevilen nesnenin görünürlüğünün başlangıçta sevgi için yararlı olduğunu, ama sevgi güçlendikçe ona yarar değil zarar verdiğini, onun başına dert açtığını kanıtlamıyor mu? Ve bize dünden aktarılan şekliyle sevenlerin yazgıları da doğrulamıyor mu bunu? (25)

**

*

Gerçek, köklü, tümüyle katıksız bir sevginin nasıl karşılıksız kalabileceğine bir türlü akıl erdirememişimdir; çünkü böyle

bir sevgi güzel olması, zengin, büyük, içtenlikli, unutulmaz olması için bir başkasına yöneltilen güçlü ve hayırlı bir istekten, kendini aşması için bir sel gibi akıp gelerek onu bulan yükümlülükten başka şey değildir.- Ve... kendisine yöneltilen, milyonlar arasından onu seçen, belki bir yazgıda gizlenmiş yaşayan, ya da şan ve şöhretin doruğunda yanına kolay varılmayan gelip bulan böyle bir isteği kim geri çevirebilir? Kim çıkabilir de böyle bir sevgiyi yakalayıp bırakmayacak, kendi içinde tutup koyvermeyecek gücü gösterebilir; böyle bir sevgi sevilenin onu başkalarına aktarması için vardır düpedüz; sevilen kişiyi gereksiniyorsa, bunun tek nedeni, yıldızlar arasındaki dolaşında onu kendisine en hızlı tempoyu kazandırmakla yükümlü kılmasıdır. Ama söz konusu yükümlülüğü, salt bir kişiye özgü kılmakla yetinmeyen bu alabildiğine ağır isteği, o büyük sevenlerin sevdiklerinden belki hiçbiri karşılayamamıştır şimdiye kadar. (9)

**

*

Küçümsemenin, iştah ve merakın o katlanılmaz iç içeliğiyle bedensel sevginin “şehvî” diye nitelendirilmesinde, Hıristiyanlığın dünyevi olan’a karşı açığa vurduğu aşağılanmanın alabildiğine korkunç etkilerini aramak gerekiyor. Hıristiyanlığın söz konusu davranışı tümüyle çarpıtmasından ve baskılamasından başka bir şey değil. Oysa hepimiz bu şehvî sevgiden doğup çıkmıyor, bizler de ileride aynı eylemi zevkle kendinden geçişlerimizin orta yerine götürüp yerleştirmiyor muyuz? Şunu söylemeliyim ki, bütün yaratıkların kendilerine verilmiş bir hakkı kullanarak alabildiğine bir esrimeyle keyfini çıkardığı eylemi gerçekleştirme hakkından bizi yoksun bırakan bir öğretinin nasıl olup böylesine süreklilik ve değişmezlikle, hiçbir yerde yüzünün akıyla denemese bile hayli geniş çevrede tutunabilmesi her geçen an bana daha da akıl almaz görünüyor. (25)

**

*

Bedensel şehvet saf bir bakış ya da nefis bir meyvenin dilde bıraktığı o saf lezzet gibi duyuşal bir yaşantıdır; bize sunulmuş büyük ve sonsuz bir yaşantı, tüm bilmelerin zenginlik ve parıltısıdır. Onu alıp kabullenmemiz kötü değildir asla; kötü olan, hemen herkesin bu yaşantıyı kötüye kullanması, çarçur etmesi, onu götürüp yaşamlarının yorgun köşelerine uyarıcı güç olarak yerleştirmesidir; kendilerini doruklara taşıyacak bir derlenip toparlanma diye görmek varken, ona bir zevk aracı gözüyle bakmalarıdır. (6)

SANAT VE SANATÇI ÜSTÜNE

Sanatın başı derin saygıdır, kendine saygı, her yaşantıya, her nesneye, büyük örneklerden her birine ve henüz sınınanmayı bekleyen kişisel özgücüne saygı. (24)

**

*

İç dünyanın sonsuz derinliklerinde gerçekleşen olgunluğun bir itiraf gibi dışavurumu her sanatın başta gelen amacıdır ve sanat yapıtı bunu dile getirmek için başvurulan bir bahanedir yalnızca. (23)

**

*

Sanat sadece bir yoldur, amaç değil. (24)

**

*

Benim gördüğüm kadarıyla sanat, dar ve karanlık yollardan geçerek en büyükleri gibi en küçükleri de içinde olmak üzere tüm nesnelere bir anlaşma zemini sağlamaya, onlarla sürekli söyleşilere başvurarak yaşamın kaynaklandığı en son ve sessiz pınarlara ulaşmaya çalışır. Nesnelere gizleri, sanatçının iç dünyasının dipsiz derinliklerindeki duygularla kaynaşır onun kendi özlemleriymiş gibi duyurur sesini. Bu mahrem dışavurumların zengin dili de güzelliği oluşturur.

Diyeceğim, görüyorsunuz işte, sanatçı yaşamdan dışlanmış biri olmadığı gibi, sanat daha devingen, daha iddialı bir yaşam biçimi olarak açığa vurur kendini; çünkü sanatçı alabildiğine suskun nesnelere bile yalvarıp yakaran sorularla yaklaşım sağlamak ister ve alacağı hiçbir yanıtın memnun kalmayarak durmadan daha ilerilere yol almaya bakar. (24)

**

*

Sanat çocukluktur; sanat ortada bir dünyanın çoktan *var olduğunu* bilmemek, yeni bir dünya yaratmaktır. Kendinden önce var olanı yıkmak değil, yalnızca onu gereken yetkinliğe erişmemiş görmektir. Pek çok olanaktır sanat. Pek çok istektir. Ve ansızın mutlu bir gerçekleşmedir, ansızın yazın gelmesi, güneşin yüz göstermesidir daha önce sözü edilmeksizin, farkına varılmadan. Yapılan bir işi asla sona erdirememektir. Yedinci günü yaşayamamaktır asla, her şeye iyi gözüyle bakmaktır. Gençlik denilen şey yetinmezliktir. Dünyayı yarattığında fazlasıyla yaşlanmış olmalıydı Tanrı, yoksa altıncı günün bitiminde işi tatil etmezdi, birinci günün bitiminde bile yapmazdı böyle bir şeyi. Hatta bugün bile yapmazdı. Ona karşı çıkmamın asıl nedeni de budur, bir sanatçı olmayışıdır onun. Doğrusu üzücü bir şeydir Tanrı'nın sanatçı olmayışı. (21)

**

*

Her sanatçının yaşamında bir *dönem* vardır, bana hepsinden gerçek ve önemli görünür: çocukluk. Benim kendisinden pek çok şey öğrenmek istediğim bir sanatçıya ilk yönelteceğim sorular bu çocukluğa ilişkindir. (26)

**

*

Sanatın, ruhunu oluşturan “nesnelere özünü” bütün dönüşümlerden, karmaşalardan ve değişimlerden kurtarması gerekir; nesnelere her birini rastlantıların oluşturduğu biraradalıktan soyutlayıp daha geniş bir ilişki ağının içine yerleştirmesi, sanatın bir yükümlülüğüdür; asıl olaylar da bu ilişkiler ağının içinde gerçekleşir. (24)

**

*

Yeni insan için – bu tip insana en çok sanatçı bir gelişim süreci sonunda yaklaşabilir – güzellik bir yücelme değil, varlığının normal bir devinimi ve istem dışı duyumsayacağı

bir dışavurumu olmalıdır. Ama bu noktaya varmak için alınacak daha pek çok yol duruyor. Ve bir yanda, geçiş dönemi insanının özgürlüğüne kavuştuğunda kendini dizginlemeyeceğine ilişkin korkusu, öbür yanda içinde büyüyen gücün geleneksel zincirlerle canına okuyabileceğinden kaynaklanan isteksizlik, biçim konusundaki düşünüp taşınmaları doğuruyor. Bu arada herkesin unuttuğu bir şey var; yeni biçim bulunur yalnızca, ama aranamaz. Yeni yaşamın organizmayla ilişkisi, karbonun elmasla ilişkisine benzer. Kuşkusuz elmastan karbon çekilip alınabilir, ama karbon asla yoğunlaştırılıp yeniden elmasa dönüştürülemez. (24)

**

*

Sanatçı olmak, hesap kitaptan anlamak ve sayı saymasını bilmek değildir; öz suyunu dallarına yollamakta acele etmeyen, ardından yaz gelmeyecek diye kuşkuya kapılmaksızın bahar mevsiminin fırtınalarına gönül rahatlığıyla göğüs gerebilen bir ağaç gibi olgunlaşmaktır. Nasıl olsa çıkıp gelecektir yaz, ama önlerinde sonsuz bir zaman varmış gibi hiç tasa etmeksizin bir sessizlik ve iç genişliğiyle bekleyenler için gelecektir. Her geçen gün yeniden öğreniyorum bunu, acıların eşliğinde öğreniyorum, kendilerine şükran borçlu olduğum acıların eşliğinde sabrın her şey demek olduğunu. (6)

**

*

Hangimiz, her şey bir yana, yaratıcı gücüne güven duymak, böylece dış yargılara karşı her seferinde uygun karşılıkları iç bilincinde oluşturmak zorunda değildir. (5)

**

*

Nihayet herkes ancak *tek bir* çatışma yaşar hayatında ve çatışma her zaman değişik kılıhta ve değişik yerde açığa vurur kendini. Benimkisi, yaşamı çalışmayla alabildiğine saf

ve katıksız biçimde uzlaştırmak istememdir. Sanatçının ölçüye gelmeyen, dur durak bilmeyen çalışması söz konusu olduğunda bunların her ikisi karşı karşıya gelir. Pek çok kişi gereksindikleri şeyleri gizlice yaşamdan koparıp'alarak ya da yaşamın değerlerini kendileri için esrikliklere dönüştürerek onu küçümsemeye bakmış, söz konusu esrikliklere duydukları o bulanık hayranlıkla kendilerini acele kaldırıp sanatsal etkinliklerin içine atmıştır. Daha başkaları da yaşama sırt çevirmekte bulmuştur çıkış yolunu, *bu da* sanat adına yaşama karşı işlenen o büyük çaptaki ihanetten çok daha saflık ve gerçeklik içerir. Ne var ki, benim için böyle bir şey söz konusu olamaz. Çünkü benim üretkenliğim ne de olsa yaşama duyduğum alabildiğine dolaysız hayranlıktan, her gün onun karşısında kapıldığım bitip tükenmez şaşkınlıktan kaynaklanıyor. Böyle olmasa nasıl ele geçirebilirdim bu üretkenliği? Yaşamın bana yönelik akımından şu ya da bu zamanda yüz çevirecek olsam, buna bir yalan gözüyle bakardım. (3)

**

*

Sanat, yaşamın kendine özgü büyük ve zorlu bir dışavurumudur ve sanattan canlı bir varlıktan söz eder gibi söz etmek gerekir. (24)

**

*

Zorunluktan doğmuşsa iyidir bir sanat yapıtı. Zorunluktan doğması onun değerini belirler, elde başka ölçüt yoktur bu konuda. (6)

**

*

Sanat, tüm nesnelere içinde yaşayan karanlık, kapalı istektir. Ürkek, çekingen sözcükler şiirde dile gelmeye özlem duyar; yoksul yerler şiirin mecaz dilinde zenginlik ve olgunluğa kavuşur, hasta insanlar güzelleşir sanatta. Yani sanat-

çı, yapıtında yer vereceği nesnelere o pek çok rastlamsal ve geleneksel ilişkilerinden çekip alır, yalnızlaştırır onları ve bu yalnız nesnelere birbiriyle saf ve yalın ilişkiler dokusu içine yerleştirir

...Sanatçının kendisinin göremeyeceği derin ilişkiler sınırsız kenetler nesnelere birbirine. Böylece onlar arasında bir benzerlik doğar. (26)

**

*

Belki de sanatsal yaratıcılık, derinliğine bir anımsamadan başka bir şey değildir. (24)

**

*

Sanatta korkunç olan, bu alanda ne kadar yol alınırsa, sanatçıyı en uç, adeta varılması olanaksız noktaya varmaya o kadar yükümlü kılmasıdır. (12)

**

*

Büyük sanat bir gelecek parçasıdır; günümüzde büyük sanatçı olup yapıtlar ortaya koyan biri için henüz yaşam diye bir şey söz konusu değildir. Vatansız, kendi zamanı için de yabancı biridir, o. (24)

**

*

Sanat yapıtlarının müzelerde ve kişisel koleksiyonlarda etkilemek için yaratıldıkları yaşam sirkülasyonundan hepinden çok uzak tutulduklarını ben de sık sık gözlemlemiştir. Ayrıca, söz konusu yapıtların dönüp sanatçı üzerinde, onları yaratan ve seven kişi üzerinde gösterecekleri etkinin, sanatçıya (belki) yardımcı dokunacak toplum onayının vaktinden önce görülmez oluşundan hele hiç söz etmemek gerekiyor. İnsan düşünüyor da yıllarca bu onay kendisinden esirgenmemiş olsa ve sonunda yersiz bir davranışla başı ağrıtılıp rahatsız edilmese, acaba Rodin'in yaşamı nasıl

değişik bir akış izlerdi diyor kendi kendine. Bu durumu değiştirmek güç. Daha da güç olan, bütün bunları görüp bir “kurtarıcı” gibi davranacak kişinin önce kendi kurtuluşunun sağlanmasıdır. Böyle bir kişi daha çok bir kazazede gibi sulara oradan oraya sürüklenerek yok olup giderken, söz konusu yapıtları sahilden yana fırlatıp atmayacak mıdır? (5)

**

*

Deha, zamanı için sürekli bir baş belasıdır. (23)

**

*

Sanat yapıtları, tehlike içinde bulunmanın, bir yaşantıda sonuna kadar, kimsenin gidemeyeceği yere kadar gitmenin ürünleridir her zaman. Bir yaşantıda ne kadar ileri gidilirse, yaşantı o kadar kendine özgü, kişisel ve biricik nitelik kazanır. Sanat yapıtı da işte bu biricikliğin zorunlu, baskılanamayan ve alabildiğine kesin dile getirilişidir... Sanat yapıtının sanatçıya yaşamında sağlayacağı alabildiğine yardım, sanatçının yaşamının bir özeti olmasında yatar: Sanat yapıtı, yaşamının adeta bir dua mırıldanırken sanatçının elindeki tespihte yer alan düğümdür, sanatçının birlik ve bütünlüğüyle gerçekliğinin sürekli sesini duyuran kanıtıdır, ama yüzü sanatçının kendisine dönüktür bu kanıtın, dışa karşı anonim nitelik taşır, gerekliliktir yalnızca, gerçekliktir, var oluştur. (24)

**

*

Örneğin, bir resimdeki çirkinlik resmi seyredenler tarafından çirkinlik değil, yalnızca biçimdeki bir kararsızlık, henüz yaşamadığımız bir güzelliğe zorunlu geçişi anlatmak için çaba harcayarak güzellikten koparılıp alınmış yeni bir dışavurum gibi algılanabilir. Çirkin bir adamın portresinde sanki tamamlanmadan kalmış yüz hatları, yüzdeki karmaşa

içinden sezebildiğimiz yeni bir birlik ve bütünlüğe doğru yola koyulmuş gibi bir izlenim edinmeliyiz. Ve bu yüzdeki ayrıntılar içine dalan sanatçı, yüzdeki çirkinlikten nasıl haberi olmamışsa, söz konusu ayrıntılar arasındaki yasal ilişkiler bütününe öylesine bir yücelikle donatmalı ki, resmi seyreden çirkinliğe hiç takılmaksızın bu bütünü, bu yüceliği gönül hoşluğuyla algılayabilsin. (1)

**

*

Güzellik her zaman sanat yapıtına sonradan gelip eklenir ve bizler bilmeyiz bunun nasıl bir şey olduğunu. – Güzelliğin üretilmeyeceğini yinelemeyi hâlâ gerekli görüyorum. Şimdiye kadar güzelliği üreten biri çıkmamıştır. Yapılabilecek tek şey, bazen yanı başımızda eğleştiğini duymusadığımız güzelliği ele geçirebilmemizi sağlayacak uygun koşulları yaratmaktır. Bundan ötesi elimizde değildir. Ve bir üstadın ortaya koymaktan alıkonamadığı yapıtın kendisi, Sokrates'in Eros'una benzer. Tanrı ile insan arasında bir yaratıktır Eros, kendisi güzel değilse de baştan aşağı sevgidir güzel'e, baştan aşağı özlemdir güzel'e duyulan.

Bunu bilen ve bu bilgi doğrultusunda davranan sanatçı, yaratı sürecinde güzelliği aklına getirmez; güzelliği neyin oluşturduğu konusunda o da başkaları gibi fazla bilgi sahibi değildir. Kendisini aşan yararları gerçekleştirme dürtüsüyle yola koyulan sanatçı yalnızca şunu bilir ki, bazı koşullar vardır, bunların gereğinin yerine getirilmesi durumunda güzellik yarattığı yapıta lütfen gelip eklenecektir. Sanatçıya düşen, söz konusu koşulların ne olduğunu öğrenmek ve bunları yaratma becerisini kazanmaktır. (23)

**

*

Sanatçı olmak, kendi kendine şöyle söyleyebilmektir: Dil denilen şey tek kişiden kaynaklansa, tek kişide oluşup buradan yavaş yavaş başkalarının kulak ve uslarını zorlaya-

rak ele geçirse, o kadar güç sayılmazdı bu. Ancak, böyle bir şey söz konusu değildir. Dil, herkesin ortak malıdır, kimse tek başına dili oluşturmamıştır; herkes dilin oluşum sürecine aralıksız katkı yapar. Uğuldayıp duran, sürekli titreşen bir büyük gelenektir dil ve herkes konuşarak yüreğindeki bu gelenek içine boşaltır. Ve derken biri çıkar, içindeki dünya yanında yöresindekilerinden farklıdır, yüreğindeki ortak dilde açığa vurmaya kalktı mı, denize düşen yağmur taneleri gibi suda yitip gider bunlar. Demek oluyor ki, bütün kendine özgülükler susmayı sesini duyurmak istedi mi, kendilerine özgü bir dili gereksinir... Bir şeyi onun aynı bir başka şeyle açığa vurmak ilerleme sayılmaz. (23)

**

*

Yalnızca iki türlü sanat yapıtı vardır; birincisi insanı tutsak edip önüne katarak götüren, ikincisi övgü dolu eleştirilere karşın hiçbir ses getirmeyen. İlk türdekiler sanat yapıtı adına layık olanlardır; ikinci türdekilere gelince, ancak sözde bu adı taşırlar. (24)

**

*

Öyle yıldızlar vardır ki, sessiz sakin parıldar, ışıldayıp dururlar ve giderek artar parıltıları. Bizlere düşen, durup dinlenmeksizin uzak ve yabancı dünyalara el uzatacakken, söz konusu yıldızlarla ilgilenmektir. Bunlar kuşkusuz asla *keşfedilmemiş* değildir. Ve böyle oluşu da iyidir; çünkü, bildiğim kadarıyla, yeni keşfedilen gök cisimleri her zaman keşfedenlerin adını taşımak zorunda bırakılır. Oysa ötekiler, akademik bir hava içermeyen o çok eski, şiirsel isimlerini tanrısal bir gururla taşıyıp durur. (24)

**

*

Sanatın ne çok bir vicdan işi olduğu sık sık dikkatimi çekmiştir. Sanatsal çalışmalardaki kadar vicdana gereksi-

nim duyan bir başka şey bilmiyorum. Vicdan tek ölçüttür bu konuda. Eleştiri böyle bir ölçüt oluşturmaktan uzaktır; eleştiri dışında sanat yapıtına kucak açmalar ya da onu yadsımlar da ancak pek seyrek olarak, başkalarıyla karşılaştırılmayacak özel koşullarda ölçüt rolü oynayabilir. Dolayısıyla, o erken yıllarda vicdanı kötüye kullanmamalı, onun bulunduğu yer hoyrat davranışlara kurban edilmemelidir. Her zaman bir hafifliği içermelidir vicdan; istem gücümüzün denetimi dışında kalan bir organ gibi varlığının pek bilincine varılmamalı, ondan kaynaklanacak en ufak zorlama da dikkate alınmalıdır; yoksa yazılacak her şiir sözcüğünün sonradan tartıya vurulup testten geçirileceği bir terazi alabildiğine duyarlılığını yitirecektir. (24)

**

*

Sanat yapıtları sonsuz bir yalnızlık içindedir ve onlara ulaşmakta bize eleştiri kadar az yardımcı dokunacak bir başka şey yoktur. Ancak sevgidir ki, kavrayabilir onları, onlara hakkaniyetle davranabilir. (6)

**

*

Bazıları üzerlerinde bir yargı vermek için yaklaşır sanat yapıtlarına, bu aptalca bir davranıştır. Nedenine gelince, böyleleri bir yapıtın içlerinde uyandırdığı duygularla ilgili olarak hiç vakit geçirmeden kendilerine hesap vermeye kalkmakla, kendilerini sarıp kuşatmaya hazır büyüden uzak düşerler; dolayısıyla, verecekleri yargılar da bir sıcaklığı içermez. (24)

**

*

Bir sanat yapıtına en az yaklaşım sağlayan bir şey varsa, eleştirel sözlerdir; bunlar kimi az, kimi çok başarısız yanlış anlamalara yol açar. Bütün sanat yapıtları bizi inandırmak istedikleri kadar kavranıp dile getirilebilmekten uzaktır;

olayların pek çoğu dile getirilemez, şimdiye kadar hiçbir sözcüğün ayak atmadığı bir mekânda gerçekleşir. Hepsinden çok dile getirilemez olanı da sanat yapıtları, dünyadan göçüp gitmelerinden sonra da yaşamlarını sürdüren bu gizemsel yaratıklardır. (6)

**

*

Gazeteler, sanat yapıtlarını değerlendirmede zamanı ölçüt durumuna getirmiştir; oysa bu çetin görevi başarmaya onlar kadar elverişsiz bir şey yoktur. Pek çok sanat yapıtı zamana karşıdır, bir an için zamanın yanında yer alıp ona ayak uydurmaya kalkacak oldu mu, zaman, zaman dışı nitelik kazanır; içine serpilmiş büyüklük damarlarıyla, ayrıcasız bütün sanat yapıtlarında gözlemlenen sonsuzluğa uzaktan akraba olur. Kendi içinden yükselip çıkan insanları her defasında yanlış değerlendirme konusu yapan zaman, acele verilecek günlük yargılarla sanat yapıtlarına nasıl haklı bir yaklaşım sağlayabilir? Şu ya da bu şekilde zamanın üstüne çıkacak her şey, onun kavrayış ve anlayışından kurtarır kendini, bugün şurada burada yalnızlık içinde soluksuz büyüyen kentlerin boğucu dağdağasına gömülmüş önemli insanlar, bir bilinmezlik içinde sürdürür yaşamlarını. Bunlar yarının insanlarıdır, zamanları gelecektir henüz, çevrelerinde yargıları, övgüleri ya da alaylarıyla bir geçmişin kaynaştığı bugün, onları hiç ilgilendirmez. Çağdışı insanlardan daha kalıcı sanat yapıtları ise, zamana karşı daha da ilgisiz, adeta derin bir uykuya dalmış, durur ortada. (24)

**

*

Sanat üstüne kaleme alınılabilen eleştirilerin, sergilerde ve galerilerde seyirci karşısına çıkarılan pek çok yapıta ilişkin yargıların, sanat yapıtlarının değerlendirilmesinde hani- dir sürüp giden o büyük karmaşadaki katkısı azımsanacak gibi değil. Dilimiz, sanatın o binler ve binlerce ayrıntısını içe-

recek zenginlikten uzaktır; zaten bu zenginliği hangi dil var ki kendisinde barındırıyor olsun. Öte yandan, yazarlarımız bu az sayıdaki sözcükler arasından her vakit başarılı bir seçim yapacak yeterli olgunluk ve titizlikten yoksundur. Özellikle gazeteler yoluyla bir sanat eleştiri üslubu oluşmuş durumda; bu üslup ileride daha da gelişeceğe benziyorsa, nedeni doğuştan bir acelecilikle uygun gördüğü sloganları... kendisine mal etmesidir. Bir kez de mülkiyetine geçirdiği sloganlar asıl anlamlarından uzaklaşıp baş döndürücü bir çabuklukla kullanılmaları sonucu özelliklerini yitirmekte, giderek daha çok kuşkuyla karşılanacak bağlamlarda boy göstermekte, sonunda eski sanat tarihlerindeki beylik deyimlerden daha değerli sayılmayacak niteliğe bürünmektedir, yavan, lütufkâr, her çıraklık dönemindekilerin “emrine hazır”. (24)

**

*

Sanatı kendine iş edinen kitapların en iyileri, okuyuculardaki daha büyük sanat kitaplarına gereksinim duygusunu kamçılایanlardır. (24)

**

*

Maskesinin düşürülüp aptalca bir lüksten başka şey olmadığıнын ortaya çıktığı dönemlerden sonra sanat, yaşayla yakın ve zorunlu bir ilişki içinde bulunduğunu farkında olmadığı bir çabuklukla kanıtlamaya çalışır; günün göze çarpan en son olaylarına telaş içinde el atar, bir savaşı, bir kralı göklere çıkarır, bu kadarla kalmaz, partilerin siyasal ve sosyal küçük çıkarlarının hizmetine sunar kendini; tek yanlı niteliğe bürünür. İzlediği bu yolda ona haklı, daha açık bir deyişle yararlı bir uğraş gözüyle bakılmak istenmesin, işte o zaman hepsinden az sanat olup çıkar. Çünkü kızgınlığa kapılıp ya da alkış tutarak günün geçici, önemsiz olaylarına eşlik eden sanat, istediği kadar vatanseverlikle dolup taşsın, eğitici ve kültürel değeri kuşkusuz küçümsenmemesi gere-

ken resimlerle süslenmiş kafiyeli yazıların yer aldığı gazeteciliktir, ama *sanat* olduğu söylenemez. (24)

**

*

Bildiğimiz *her şey* yüzey değil midir? Bir nesnenin içini o nesne yüzeye dönüşmeden nasıl algılayabiliriz? Bir meyvenin, bir hayvanın, bir yerin gönlümüzü şenlendirmesi belli bir yüzeyin yorumundan, açılmasından ve benimsenmesinden kaynaklanmıyor mu? Ve bizim us, ruh ve sevgi diye nitelendirdiklerimizin tümü, yakın bir simanın küçük yüzeyindeki hafif bir değişimden oluşmuyor mu? Ve bunları bize sunmak isteyen sanatçı da somut'a, elle yoklayıp duyumsayacağı biçime dayanmak zorunda değil midir? Ayrıca, bütün biçimleri görüp bize sunabilen sanatçı, adeta kendisi bilincine varmaksızın tüm ruhsal'ı da bize sunmuş sayılmaz mı? (23)

**

*

Hangi koşullardan gelirse gelsin, insan, kendisi yadsıya bile her zaman söz konusu koşulların bir ürünüdür. Sanatçıyı bu koşullardan yola koyularak anlamaya çalışmak yanlışır. Yanlışlık bir kez şuradadır: Sanatçıya genel olarak hiçbir şeyden yola çıkarak yaklaşım sağlanamaz. Mucizevi bir yaratıktır o ve öyle de kalacaktır; ruhsal'ın diliyle bakire bir gebeliğin ürünüdür; herkesin, ama belki de en çok onun kendi kendisinin önünde hayranlıkla dikildiği bir yaratıktır. (23)

**

*

İçinde yaşadığımız çağda daha çok önemli olan, sanat yapıtının yaratıcısıyla ilişkisini araştırmayı bırakıp yapıtın alıcıları karşısındaki konumunu güvence altına almaktır. (7)

**

*

Bilinmeyen sanatçıların ayakta kalmayı başarmış çarpıcı yapıtları, bizim onlar ve onları yaratanların yazgı ve yaşantıları arasında bir ilişki kuramayışımızla etki ve varlıklarından hiçbir şey yitirmez. Ne var ki, üreticisi belli olan, en azından varlığı kanıtlanabilen bir sanat yapıtıyla yüz yüze gelenlere, yapıtın yaratıcısına ilişkin açıklayıcı bilgiler sunmak fazlasıyla ucuz bir lütufta bulunmaktan başka şey değildir. Zamanımızın yazarını saklandığı duvar gerisinde ele geçirip değerlendirmek için, mahremiyet diye bir şey tanımayan açıklık düşkünlüğünün türlü araç ve gereç var elinde. Sanatçılara gelince, bu alabildiğine açıklık tutkunluğunu desteklemiş, hatta bu yoldaki çalışmalara öncülük etmiştir. Öyle sanıyorum ki, sanatçı üzerindeki örtüyü sürekli aralamaya çalışmanın ileride sanatçı olacaklar için doğuracağı tehlike pek kavranamamakta ya da belki hoşla gitmeyecek bir söyleşiyle sanat gibi gereksiz sayılan bir uğraşın işini bitirmek için özellikle arzu edilmektedir. Sanatçı üzerindeki örtüyü kaldırma girişimlerinin sonucunda sanat yapıtının konumu giderek daha çok sorunsal nitelik kazanmıştır.

(7)

**

*

Ün, yeni bir isim çevresinde oluşmuş tüm yanlış anlamalar topluluğundan başka bir şey değildir. Pek üstün bir aşamaya ulaşmış kişinin arzuladığı şey, o isimsiz, genel büyüklüğün sinesinde yüzünü gizlemektir. (23)

**

*

Bir gün gelecek, *sözcüğe* aşırı değer vermekten el çekme gereği duyulacak, sözcüğün ruh adacığımızı toplu yaşamının o büyük kıtasına bağlayan pek çok köprüden yalnızca biri olduğu ister istemez anlaşılacaktır. Köprülerin en genişidir belki sözcük, ama en zarıfı değil. Şurası bir gün hissedilecektir ki, sözcüklerde hiçbir zaman tümüyle içtenlikli

davranamayız; sözcükler fazlasıyla kaba kıskaçlara benzer, dokunmalarıyla o görkemli yapıttaki alabildiğine narin çarkları kırıp dökmeleri bir olur. Dolayısıyla, sözcüklerden ruh üstüne açıklamalar beklemekten vazgeçmeliyiz, çünkü kendisi yardım gereksinen kişiden yardım ummak hoş bir şey değildir. (23)

** .

*

Bir sanat yapıtından alıcısına özlem dışında başka şey ulaşmamalıdır; bizler yapıtın komşuları değiliz. Sanat yapıtları bir kuyudaki görüntüler gibidir bizler için, onlara ancak belli bir uzaklığa kadar yaklaşabiliriz, yoksa görmek istediğimiz şeyin üzerini kendimizle örter, kapatırız. (1)

**

*

Aklı başında bir toplum, önemli bir tablonun izleyici üzerindeki etkisini onun yanı başına daha az değerli on ya da yirmi tablo yerleştirerek kısıtlamanın yanlışlığını zamanla anlayacaktır. O vakit sanat, herkesin kullanımına açık ısınma evlerine benzetilebilecek kamusal sığınma yurtlarından gerçek vatani olarak duyumsayabileceği dar mekânlara taşınacaktır. Sanatın da söz konusu mahrem yuvaları özlediğinin bir kanıtı, tek kişilere, onların anlayış ve sevgisine yaklaşabilmek için yüzlerce değişik yol izlemesidir. (24)

**

*

Üslup denen şeyi daha yakından tanımlamak istedik mi, günlük yaşamın gereksinimleri göz önünde tutularak zamanın güzellik kavramının bilinçli ya da bilinçsiz değerlendirilmesidir diyebiliriz. Buna göre, üslubun ancak güzellik kavramının pek çok kişinin yaşayan mülküne dönüştüğü yerde gelişebileceğini, dolayısıyla birkaç seçilmiş kişinin benimsediği bir dogma olmadığını, duyguda etkin inanç kimliğiyle büyücek kitleleri egemenliği altında bulundurduğunu anla-

rız. Ama bu da bireylerin sanatsal eğitimden geçirildiği değil, bütün olanaklarıyla sanatın kendisinin bireyi eğitsel açıdan etkilediği, dolayısıyla baştan beri yaşamdan değişik ve ona yabancı bir şey değil, yaşamın doğal bir yücelişi ve değerlendirilişi olarak duyumsandığı bir zamanda gerçekleşebilir. Bunun için de sanat yapıtlarının öylesine belli bir amaçla yerleştirilip izleyici üzerinde kaba bir etki yaptığı sergi ve vitrinlerden bizim alışılmış yakın çevremize aktarılması, yalnızca korkunç ve mistik değil, aynı zamanda yumuşak ve iyilikçi yönde insanı etkilemesi isteniyorsa, büyük ve yüksek kiliselerden alınıp oturduğumuz aşına konutlara taşınması gerekir. Sanat yapıtları bizim küçük yaşantılarımıza ve isteklerimize katılabilmeli, bizim şenlik ve bayramlarımızdan uzak durmamalıdır. Ama bütün bunların olabilmesi için söz konusu yapıtlara iyice aşinalık kazanmamız, dolayısıyla evlerimizde konuk gözüyle bakmayıp onlara büyük bir içtenlik ve açıklıkla davranmamız gerekir. (24)

**

*

Sanatçı için Tanrı erişilmek istenen en son, en yüce amaçtır. Dindar kişiler “O var,” mahzun kişiler “O vardı,” derken sanatçı gülümser, “O olacak!” der. Ve sanatçının inancı inançtan daha fazla bir şeydir, çünkü Tanrı’yı kendisi yaratmaya çalışır, her görüşü, her bilişiyle, sesi fazla çıkmayan her sevinciyle Tanrı’nın gücüne yeni bir güç, ismine yeni bir isim katar. (24)

**

*

Şiirlerinizin iyi olup olmadığını soruyorsunuz. Bana yöneltiyorsunuz bu soruyu. Daha önce de başkalarına yöneltiniz. Dergilere yolluyorsunuz şiirlerinizi. Onları başka şiirlerle karşılaştırıyorsunuz ve kimi dergilerin yazı işleri kurullarının şiirlerinizi geri çevirmeleri sizi tedirgin ediyor. Madem ki bir öğüt için başvurduğunuz bana, size bu tür girişim-

lerden tümüyle el çekmenizi salık vereceğim. Gözlerinizi dışarı çevirmişsiniz; ama işte en başta vazgeçmeniz gereken şey. Kimse akıl veremez, yardım elin uzatamaz size, hiç kimse. Tek çıkar yol, gözleminizi kendi üzerine çevirmenizdir. Size yazmanızı buyuran nedeni araştırıp ele geçirmeye bakınız. Yüreğinizin ta en dip köşesinde kök salıp salmadığını araştırınız bu nedenin. Yazmanız diyelim yasaklandı, ölür müydünüz o zaman ya da yaşar mıydınız eskisi gibi, bunu açıklayın kendi kendinize. Özellikle şunu yapın: Geceleinizin en kuytu saatinde kendinize şu soruyu yöneltin: İlle de yazmam gerekiyor mu? Deşin içinizi, diplere inin, derinlerden bir yanıt ele geçirmeye çalışın. Ve bu yanıt onaylayıcı nitelik taşıyorsa, sorduğunuz sorunun karşısına, “*Evet, yazmam gerekiyor*” gibi güçlü ve yalın bir yanıtla çıkabiliyorsanız, o zaman bu zorunluluğa göre kurun yaşamınızı; en sudan, en değersiz saatine varıncaya dek yaşamınızı bu içsel dürtünün simgesi ve kanıtı yapın. O zaman yeryüzündeki ilk insan sizmişsiniz gibi, gördüğünüz ve yaşadığınız, sevdiğiniz ve yitirdiğiniz ne varsa dile getirmeye çalışın. Aşk şiirleri yazmaya özenmeyin, herkesin pek aşinası olduğu, pek alışılmış biçimlerden kaçın, hepsinden zordur bunlar çünkü, geçmişten eli yüzü düzgün, hatta kimisi nefis देनेcek yığınla şiirin elde bulunduğu bir alanda özgün eserler yaratabilmek büyük bir gücü, olgun bir beceriyi gerektirir. Dolayısıyla, genel temalardan kurtulup kendi günlük yaşamınızın temalarına sığınınız; hüznlerinizi, isteklerinizi, geçici düşüncelerinizi, herhangi bir güzelliğe karşı duyduğunuz inancı anlatın; içten, çığırkanlıktan uzak, alçakgönüllü bir yüreklilikle anlatın bütün bunları; ruhunuzdakileri dışa vurabilmek için çevrenizdeki nesnelere, düşlerinizdeki imgelerden, anımsamalarınızdaki görüntülerden yararlanın. Günlük yaşamınız size yoksul görünüyorsa suçlamayın onu; kendi kendinizi suçlama konusu yapın, günlük yaşamın zenginliklerini sahneye davet edebilecek kadar şair sa-

yılamayacağınızı söyleyin kendinize; çünkü yaratıcı kişiler için sefalet diye bir şeyin, sefil ve üzerinde durulmaya değmez diye bir şeyin sözü edilemez. Diyelim bir tutukevinde-siniz de duvarlar dış dünyanın seslerinden hiçbirini içeri koyvermiyor, duygularınız tarafından algılanmasını önlüyor bunun. Böyle bir durumda bile çocukluğunuz, bu olağanüstü, bu krallara yaraşır zenginlik, bu anımsamaların hazinesi hâlâ sizin içinizde değil midir? Dikkatinizi bu hazineye yöneltin. Geçmişin derinliklerine gömülmüş uzak duyumsamaları içinizden çekip çıkarın gün ışığına; böylelikle kişiliğiniz sağlamlaşacak, yalnızlığımız açılıp yayılarak loş bir eve dönüşecek ve başkalarının şamatası bu evin uzağından geçip gidecektir. (31)

**

*

Bir sanat yapıtı, zorunluktan doğmuşsa iyidir ancak. Üzerinde bir yargıya varılırken hangi yoldan doğup çıktığına bakılır sanat yapıtının; bunun dışında bir yargılama biçimi yoktur. (31)

**

*

Bu noktada sözlerim anlatım gücünü kaybederek sizi daha önce hazırladığım o anlayışa dönüyor, bütün dünyayı bu sanata buyur eden bir yüzey anlayışına. Dünya bu anlayışa buyur ediliyor, ama verilmiyor henüz. Buyur edilen şeyi alabilmek sonu gelmeyen bir çalışmayı gerektirmekteydi (hâlâ da gerektiriyor).

Hiçbir nesne bir başkasına benzemediği için, tüm yüzeyleri ele geçirmek isteyen sanatçının ne çok çalışması gerektiğini düşündünüz bir! Genel olarak insan vücudunu değil, yalnızca bir yüzü, bir eli değil (böyle bir şey düşünülemez), *bütün* yüzleri, bütün *elleri* tanımayı amaç edinmiş bir sanatçının ne çok çalışacağını. Böyle birini bekleyen iş ne kadar da büyüktür! Ve ne kadar sade ve ciddi, çekici ol-

maktan, bir sözveriyi içermekten ne kadar uzak ve ne kadar iddiasız.

Bir çalışma bekliyor şanatçıyı, ama daha çok ölümsüz bir kişinin üstesinden gelebileceği bir çalışma, öylesine geniş kapsamlı; hâlâ öğrenilmesi gereken şeylerin başı sonu görülecek gibi değil. Peki, böyle bir insan işin içinden çıkmasını sağlayacak sabrı nereden almaktadır?

Durup dinlenmeden çalışan sanatçının sevgisinde yatıyor bu sabır, bu sevgiden sürekli yeniliyor kendini. (33)

**

*

... Yaşam görüşlerinden her birini gelecek düzleminde bir çizgiyle belirtirsek, sanatının yaşam içinde en uzun çizgiyi oluşturacağı kuşkusuzdur. Belki çizgi de değildir bu, bir çemberin kenarından bir parçadır da, çemberin yarıçapının sonsuz uzunluğu dolayısıyla düz bir çizgi izlenimini uyandırmaktadır.

Tutalım ki dünya bir gün ayakları altında kırılıp döküldü, parçalanıp dağıldı, yaratıcı güç olarak sanat böyle bir yıkılıştan bağımsız, varlığını sürdürecektir; yeni dünyaların ve yeni çağların düşünsel olanaklılığıdır sanat. (36)

**

*

Sanat yapıtının ... bağımsızlığı güzelliştir. Her sanat yapıtıyla yeni bir şey gelip katılır dünyamıza, onu biraz daha zenginleştirir.

Böyle bir tanımlama, Jehan de Beauce'in gotik katedrallerinden genç van der Velde'nin bir mobilyasına kadar tüm sanat yapıtları için geçerlidir. (36)

**

*

Kaç kulaç olduğu kestirilemeyen kuyulara benzetilebilir sanatçılar. Öyle kuyular ki, başlarında çağlar dikilir, yargı ve bilgilerini taş parçaları gibi bilinmedik derinliklerin

den içeri bırakır ve çıkacak sese kulak kabartırlar. Ama atılan taşların düşmesi binyıllar boyu hâlâ sona ermemiştir. Geçmiş çağların hiçbiri, kuyuların dibine vuran bir taşın sesini işitebilmiş değildir şimdiye kadar. (36)

**

*

(Sanatçı) Topluma yabancı gelenekleri taşıyıp getirir yanında ve alçakgönüllülükten uzak davranışlar içinde kendisine yer açılmasını ister. Varoluşuyla bir zorbalık hayata açar gözlerini ve bir istem taşlar üzerinden yürüyüp gider gibi korkuların ve saygıların üzerinden yürüyüp gider. Gelecek, hatır gönül tanımaksızın dile gelir ağızından ve yaşadığı çağ kendisini nasıl değerlendireceğini bilemez, bu bocalama dolayısıyla da ona sahip çıkamaz, çağının bu kararsız tutumuna da toslayıp yıkılır sanatçı. Çevresindekiler tarafından tek başına bırakılmış bir kumandan gibi hayata yumar gözlerini ya da tezcanlılığına uyuşuk toprağın akıl erdiremediği vakitsiz çıkagelmiş bir bahar günü gibi ölüp gider. Ne var ki, yüzyıllar sonra, heykellerinin çelenklerle bezendiği, rasgele bir yerdeki mezarının üzerini yeşil otlar бүrүdүğü zaman gözlerini yeniden hayata açar, uzaklardan yakına gelir, torunlarının ruh dünyasında yaşamaya koyulur. (36)

**

*

Sanatın da yaptığı aynı şeydir. Ne de olsa kapsamı daha geniş, daha az alçakgönüllü bir sevgidir sanat. Tanrı'nın sevgisidir. Tek kişiye bağlanıp kalmaz; tek kişi yaşamın kapısıdır sadece ve sevgi bu kapıdan geçmek zorundadır. Yorulmak yasaktır kendisine. Misyonunu yerine getirebilmek için, herkesin tek kişiye dönüştüğü yerde etkinliğini açığa vurması gerekir. Bu tek kişiyi ödüllendirmeye görsün, uçsuz bucaksız bir zenginliğe boğulur herkes. (36)

**

*

Ve sanat, çokluk içinde yaşadığımız karmaşayı gözlerimizin önüne sermekten başka şey yapmamıştır. Yatıştırıp sakinleştirecekken korkutmuştur bizleri. İçimizden her birinin bir başka adada yaşadığını kanıtlamıştır; ne var ki, adalar birbirinden yeterince uzak değildir; dolayısıyla, her türlü tasa ve endişenin uzağında yalnız başına bir yaşam olanaksızdır. Bir adadaki öbür adadakine rahatlık vermeyebilir ya da elde mızrak onun peşine düşebilir – ama hiç kimse ötekine yardım elini uzatamaz. (36)

**

*

Madem ki söz konusu yapıtların yanı başında yaşıyoruz; onlarla yüz yüze geliyor, yıldızlar altındaki uzamı onlarla paylaşıyoruz, kendileriyle aramızda bir ilişki kuruyoruz; gözlerimizi yumup yanı başlarından geçip gitmek istemiyorsak, arada bir alışverişi oluşturmamız gerekiyor. Bunu içgüdüsel yoldan yapan insanlar vardır; verdikleri yargılarla sanat ürünlerinin yanına sokulabileceklerine inanan, oysa söz konusu yapıtların daha çok uzağına düşenlerden daha hak gözetir bir davranışı sergiler onların önünde. Zamanın malı olmayan sanat ürünleri, ağaçlara, dağlara, koca koca nehirlere ve geniş ovalara, zamanın kendilerine ne iyilik ne de kötülükte bulunmaksızın sarıp sarmaladığı, onaylayıcı ya da yadsıyıcı, iyi ya da kötü değerlendirmesiyle yanlarına yaklaşmaya çalışmanın budalaca olduğu kadar yararsız nitelik taşıyacağı bütün bu nesnelere daha yakındır. Sanat yapıtlarıyla gerçek bağlantıyı sağlayabilen biricik doğru ilişki, her türlü eleştiriden uzak, içtenlikli bir temaşadır; ilerilere çevrilmiş bir gözün serinkanlı bakışı, temaşa sırasında dinlenen, temaşa süreci içinde olgunlaşan bir gözün bakışıdır. Sanat yapıtlarının da böyle bir gözle temaşası, yüksek gök kubbeleri altında bir yalnızlığı yaşayarak uzanıp giden kırların, karanlıklar içinde boy verip dikilen ulu ağaçların, akşamın koynunda serilmiş yatan denizlerin, ova-

lara serpiştirilmiş uzak ve ıssız evlerin, uyuyan güzel çocukların, meme emen yavru hayvanların, yaşanan günün dik-kate almadığı, yaşanan saatin işten göz açamayarak önünden geçip gittiği o başı sonu olmayan zamansız yaşamın bin-bir nesnesi gibi temaşası gerekiyor. (36)

**

*

“... Örneğin bir heykeltıraş heykelini kendisi için yaratır, yalnızca kendisi için; ama (bu da çalışmasına sonradan gelip katılır ayrıca) dünyadaki başka nesnelere yanında heykeli için bir yer de yaratır; ancak heykeli bir mekân içinde yeniden yaratabilen kişidir ki, ona gerçekten sahip olur...”

“Diyeceğim bu nesnelere, bu ezgiler, şiirler ve resimler diğer nesnelere değildir. Anlayınız lütfen! *Belli* bir varlık sahibi *değildir* bunlar, her seferinde yeniden *var olurlar*. Onun için de şenlendirirler içimizi, sonsuz sevinçleri bizlere sunarlar. Onlardaki bu güç, bitip tükenmez hazineleri kendilerinde barındırıyor olmanın bilinci; başka hiçbir yerden kaynaklanmayan bu bilinç. Bu yüzden de yücelere taşırılar bizi. Evet, yaparlar bunu. Bizi tutup yücelere – Tanrı’ya kadar taşıyıp götürürler.” (35)

BİREY VE TOPLUM ÜSTÜNE

Yalnız olmak iyidir, yalnızlık zordur çünkü, bir şeyin zorluğu da onu yapmamız için artı bir neden oluşturur. (24)

**

*

Hayatta yapılacak en iyi şey, herkesin her şeyi, yazgısını, geleceğini, bütün ufkunu ve dünyasını kendi içinde taşımasıdır. Ancak, kendi dünyasında varlığını sürdürmeye, kendi beni içinde yaşamaya elbet kolay katlanılamayacak anlar vardır; bazen insanın kendisine daha bir sıkı, nerdeyse daha bir inatla tutunması gerekir. Özellikle böyle anlarda dışarıdaki bir güce başvurulur, bazı önemli olaylar karşısında yaşamın orta noktası içten alınıp dıştaki yabancı bir nesneye, örneğin bir başka kişinin içine aktarılır. Bu, denge denilen şeyin temelinde yatan alabildiğine açık yasalara aykırı bir davranıştır, böyle bir davranış da ister istemez ciddi sonuçlar doğurur. (6)

**

*

İnsanın bir hayvanı kendine alıştırmasına, onu adeta kendisiyle düşüp kalkmaya, kendisiyle dostluk kurmaya zorlamasına her zaman söz konusu hayvana karşı haksız bir davranış gözüyle bakmışımdır. Böyle bir davranış hayvanın içinde bize karşı yavaş yavaş bir güvenin oluşmasına yol açar, oysa biz onun ufak bir rahatsızlığında çaresiz kalır, bize duyduğu güvenin gereğini yerine getiremeyiz, çünkü rahatsızlığının ya da bizden beklediği şeyin ne olduğunu kavrayabilecek durumda değilizdir. Verebileceğimiz ne vardır kendisine? Onu bize yaklaştırabilir, kendi alışkanlıklarımızla onu şımartabilir, yani onunla

oyunlar oynayabiliriz. Bu suç u işleriz habire, yerine getirilememiş bir yığın sözün, sürekli fiyaskoların suçunu yüklenir dururuz. İşte söz konusu dostlukta bizim payımıza düşen. (1)

**

*

İçteki tüm düzensizlikleri tek başına düzene sokmak, bu konuda kimden olursa olsun yardım beklemekten sonsuz ölçüde daha olumlu bir davranıştır. Bunu ben henüz çocukken, kendimi içine itilmiş gördüğüm o tuhaf durumlarda yaşadım ister istemez. Ve görüşümün yerindeliği sonradan sık sık doğrulandı. İnsanların (oğulların babalarıyla örneğin ya da eşlerin birbiriyle) içinden çıkılmayacak gibi kavgalı olduklarını, birbirlerine diş bilediklerini, giderek birinin öbürüne daha hoyratça davrandığını, daha bir küçümsemeye ve gerçeği daha çok çarpıtarak baktığını gördüm ve şunu anladım ki, yalnızlık içinde yaşayacak kişide başgösterecek aynı yoğunlukta bir kavga, o kişide ister istemez bir ilerlemeyi beraberinde getirecektir. (10)

**

*

İnsana yakın olan yalnızca kendi iç dünyasıdır; başka her şey uzağındadır onun. (17)

**

*

Kendilerini bir armağan olarak sunmadıkça, büyük yaptılar ne zorla ne de çabayla ele geçirilebilir. Ama kendilerini buyur edip sundukları da ağırbaşlı ve yalnız kişilerdir ancak; ağaçlıklı gezi yollarını değil, kendi kendilerine giden çetin yolu sessiz sedasız adımlayanlardır. (24)

**

*

Oyun bitiminde tiyatrodan seyircileri apar topar dışarı atmaya iten neden, sahnede kendilerine sunulmuş pek çok

şeyden sonra perdenin inmesine katlanamayışları değil mi-
dir? (14)

**

*

Kimselerin pek uğramadığı ıssız bir köşeden bir başka-
sına söz etmek, söz konusu yerin ıssızlığından büyük bir bö-
lümünü yitirmesine yol açmaz mı? (3)

**

*

Kalabalıklar, yalnızların varlığını hoş karşılamaz. (24)

**

*

Yalnızlardan söz açmak, insanların bu konuda fazlasıyla
çok şey bildiğini düşünmektir. Sanılır ki, yalnız denince ne an-
lamak gerektiğini bilir herkes. Ama hayır, bildikleri yoktur,
bir yalnız'ı asla görmüş değillerdir çünkü, kendisini tanıma-
dan ondan nefret etmiş, ona kin beslemişlerdir. Ona komşu
olmuş, onu canından bezdirmişlerdir. Bitişikteki odalarından
gelen sesleri onu yolundan saptırmaya çalışmıştır. Gürültüle-
riyle sesini bastırması için eşyayı ona karşı kıskırtmışlardır. Ve
çok eskiye dayanan bu içgüdüsel davranışlarında da haksız sa-
yılmazlar, çünkü yalnızlar gerçekten düşmanlarıydı onların.

Ama yalnız'ın başını kaldırıp bakmadığını görünce dü-
şünüp taşınmış, bütün yaptıklarının yalnız'ın öpüp başına
koyacağı şeyler olduğunu, yalnızlığında onu daha da güç-
lendirdiklerini ve yalnız'ın kendilerinden sürekli uzaklaş-
masına yardım ettiklerini sezmişlerdir. Bunun üzerine bir
başka yol izlemiş, en son, en etkili bir çareye başvurmuş,
yalnız'ın karşısına değişik bir silahla, şan ve şöhretle çıkmış-
lardır. Bu konuda koparılan gürültüye başını kaldırıp bak-
mayan ve yolundan şaşmayan bir yalnız da hemen hiç gö-
rülmemiştir. (25)

**

*

Dost denilen kişiler dans ve müzik gibi olmalı, asla bilinçli değil, istem dışı bir gereksinime uyarak onlara doğru yola koyulmalıdır. Dostluk, bunun sonucunda doğup çıkmalıdır ortaya. Birbirlerine doğru yürüdüler mi, biri ötekine ayakbağı olur. (1)

**

*

Sözde pek değer taşımayıp horlanan nesnelere bir yalnız'ın o geniş ve sevecen ellerine düşünce, nasıl toparlandıklarını hiç fark etmedin mi? Minik kuşlara benzer bu nesnelere, yitirdikleri sıcaklığa yalnız'ın ellerinde yeniden kavuşur, canlanıp kıpırdanmaya başlar, uykularından uyanır, içlerinde bir yürek çarpmaya başlar, güçlü bir denizin alabileceğine iri dalgaları gibi, yalnız'ın kulak kabartmış dinleyen ellerinde kabarıp alçalır. (1)

**

*

Hayvan ve bitkilerdeki tüm güzelliğe, sevgi ve özlemin sessiz ve sürekli bir biçimi olarak bakılacağını aklına getirebilir böyle bir Yalnız, bitkiyi gördüğü zaman hayvanı görebilir, bedensel haz, bedensel acı nedeniyle değil, haz ve elemden daha büyük, istem ve karşı koymadan daha güçlü zorunluluklara boyun eğerek sabırla ve uysallıkla çiftleştiklerini, çoğalıp büyüdüklerini izleyebilir onların. Ah ne olurdu insan, en küçük nesnelere varıncaya dek yeryüzünü dolduran bu gizi alçakgönüllülükle benimsese ve ağırbaşlılıkla taşısa içinde, ona katlansa ve onun hafife alınamayacak kadar korkunç ağırlıkta bir nesne olduğunu hissetse! Ne olurdu, kendi doğurganlığına karşı enikonu saygılı davranırsa! Öyle bir doğurganlık ki, ister düşünsel, ister bedensel alanda açığa vursun kendini, hepsi *tek* ve *aynı* doğurganlıktır, çünkü düşünsel yaratının bedendir kaynağı, bedensel yaratıyla tek bir varlık oluşturur ve bedensel hazzın daha bir sessiz, daha bir esrik ve kalıcı yinelenişidir. “Yaratıcı ol-

mak, doğurmak, biçimlendirmek düşüncesi”, dünyada sürekli ve geniş kapsamlı onaylanıp gerçekleşmedikçe hiçten başka bir şey değildir, nesne ve hayvanlardan binlerce kez “evet, öyledir” sözü işitilmedikçe hiçbir değer taşımaz. Ve tarifsiz güzellik ve zenginlikte bir tat içeriyorsa bu düşünce, milyonlarca canlının dölleme ve döllemeye, doğurtma ve doğurmaya ilişkin geçmişten miras kalmış anılarla dolup taşmasındandır. Bir yaratıcı düşüncede binlerce unutulmuş sevi gecesi saklı yatar, onu ululuk ve yücelikle donatır. Ve geceleri bir araya gelip hazların beşiğinde sarmaş dolaş olanlar küçümsenmeyecek bir iş görür, gelecekteki bir ozanın şarkısı için gereken balı, derinliği ve gücü devşirirler. (31)

**

*

Belki günün birinde herkesin üstesinden gelebileceği ne varsa, yalnız kişi, şimdiden onları elde etme hazırlıklarına girişebilir, başkalarınınkine göre daha az yanılan elleriyle kurup çatabilir hepsini. Dolayısıyla, Sevgili Kappus, yalnızlığınızı sevin ve önünüze çıkardığı acıları yakışık alır sızlanışlarla göğüslemeye çalışın. Çünkü diyorsunuz ki, bana yakın olanlar benden uzaktır, bu da işte çevrenizin açılıp genişlemeye başladığını gösteriyor. Hani yakınınız uzak olursa, çevrenizdeki genişlik ta yıldızlara kadar gidip dayanabilir demektir, pek büyüktür yani. Kimseyi kendinizle birlikte çekip içine alamayacağınız bu büyümenizden ötürü sevinin ve geride kalanlara insafılı davranın! Onların karşısında güven ve serinkanlılığı elden bırakmayın! Kuşularınızla eziyette bulunmayın onlara, akıl erdiremeyecekleri güven duygunuz ve kıvancınızla yüreklerine ürküntü salmayın! Aranızda sadelik ve vefa duygusuna dayalı bir ortaklık kurun; öyle bir ortaklık ki, siz zamanla sürekli değişseniz de, onun ille değişmesi gerekmesin. Size yabancı bir biçimde yaşamalarını sevin insanların, giderek yaşlanıp yalnızlıktan

korkan, sizin gibi yalnızlığa güven beslemeyen insanları sevin. (31)

**

*
*

Noel yaklaşıyor, bir selam yollamadan edemedim size. Yalnızlığınıza her zamankinden daha güç katlanacağınız bayram günlerinde sizinle olacak selamım. Ama yalnızlığınızın büyüklüğünü de duyumsarsanız buna sevinin; çünkü diye sorun kendinize, büyüklüğü içermeyen bir yalnızlık neye yarar? Topu topu tek bir yalnızlık vardır, o da büyüktür, kolay katlanılacak gibi değildir. Dolayısıyla, herkesin yaşamında öyle saatler vardır ki, insan yalnızlığı verip ne denli yavan ve ucuz olursa olsun bir beraberliği almak ister karşılığında; iyi kötü ilk rastlayacağı kişiyle, en sıradan bir kişiyle sözde birazcık bir anlaşma uğruna yalnızlığı elden çıkarmak ister... Ama belki de yalnızlığın büyüdüğü saatlerdir bunlar; çünkü onun büyüüşü de tıpkı oğlanların büyümesi gibi birtakım acı ve sancılarla gerçekleşir ve baharın ilk günleri gibi hüznle dolup taşar. Ancak, şaşırtması bu sizi. Bizlere gereken yalnızlıktır, büyük, içsel bir yalnızlık. Kendi içine yürümek ve saatler boyu kimselere rastlamamak... İşte ulaşılmaması gereken şey bizler için. Erişkinler büyük ve önemli buldukları nesnelere sarmaş dolaş sağa sola koşuşurken, yalnızlık içinde yaşayan bir çocuk gibi tıpkı, erişkinlerin hamaratlıklarına bir anlam veremeyen ve yaptıkları işlerden bir şey anlamayan bir çocuk gibi. (31)

**

*

Yine yalnızlık konusuna dönersek, gerçekte ortada bizim seçmemiz ya da seçmememize bağlı bir şeyin bulunmadığı giderek daha açıklık kazanmaktadır. Yalnızız *bir kez*. Hani aldanabilir, durum hiç de böyle değilmiş gibi davranabiliriz. Hepsi o kadar. Oysa yalnız olduğumuzu görmek, hele böyle bir görüşten yola koyulmak ne kadar yerinde bir

davranıştır. Doğru, başımızın döneceği kuşkusuzdur; çünkü gözlerimizin üzerinde dinlenegeldiği tüm nesnelere çekilip alınacak elimizden, artık yakın diye bir şey kalmayacak ve tüm uzaklar sonsuz uzak'a dönüşecektir. Kim odasından alınır da önceden hemen hiç hazırlıksız, bir geçiş dönemi yaşamadan götürülüp ulu bir dağın doruğuna bırakılırsa, aynı baş dönmesini duyacaktır ister istemez; eşine rastlanmadık bir güvensizlik, o isimsiz'in ocağına düşmüşlük duygusu canına okuyacak, bir yerlerden aşağılara düştüğünü, boşluğa fırlatılıp atıldığını ya da binbir parça edildiğini sanacaktır. Artık beyni ne kuyruklu bir yalan uydurmalı ki, duyularının yardımına koşup onları bir açıklığa kavuşturabilsin. Örneğin, *yalnız kişi için tüm uzaklıklar değişir, değişir tüm ölçüler ve dağın doruğundaki o insan gibi alışılmadık birtakım duygular içte doğar. Öylesine duygular ki, gelişip büyüyerek tüm katlanılabilirliğin sınırlarını aşar gibidir. Ama işte bunu da yaşamamız gereklidir bizim.* (31)

**

*

Sabah erkenden güz mevsimine ilişkin yazdıklarını okudum; mektubunun içine yerleştirdiğin tüm renkler geriye doğru bir dönüşüm geçirip bilincimi güç ve parıltıyla doldurdu tıka basa. Ben dün, dağılmış bulutlarıyla buradaki ışıltılı sonbaharı hayranlıkla yaşarken, sen, bizim buradakinin adeta ipek üzerine nakşedildiği gibi, yurdumuzun kırmızı ağaçlara nakşedilmiş sonbaharı içinde gezip dolaşıyordun. Biri ötekisi gibi duygulandırıyor bizi; tüm değişimlere işte öylesine bağımlı kılınmışız, alabildiğine değişken yaratıklarız; içimizdeki her şeyi kavramaya yönelik eğilimle sağda solda dolanıyor, kavrayamadığımız o sınırsız büyüklüğü kendi yüreklerimizin eylemine dönüştürerek bizi yıkıma sürüklemesini önlemeye çalışıyoruz. (34)

ÖLÜM ÜSTÜNE

Birinin ölmesi ölüm değildir tek başına, birinin yaşayıp da yaşadığını bilmemesidir ölüm, birinin ölmek isteyip ölememesidir. Pek çok şeydir ölüm; onu yaşamımızdan çıkarıp atmanın yolu yoktur. Ölüm de doğum da içimizdedir her gün ve bizler kimsenin gözünün yaşına bakmayız doğa gibi. Doğa, ölümün de doğumun da üstünde sürdürür yaşamını yas tutmadan, paylaşımsız – Acı ve sevinç yalnızca birbirinden değişik renklerdir o yabancı için bize bakan. (16)

**

*

Sanırım gençlik yıllarımdan beri ölüme yaşamın düpedüz karşıtı ve yadsınışı gözüyle baktım hep; aslında ölümün sinesinde güven içinde olacaktık, ölümle alabildiğine koyu ve derin bir teklifsizlik içinde yaşayacaktık gibi onu hayatın orta yerine yerleştirmeye karşı içimde bir eğilimin varlığını hissettim hep ve bu eğilim sonradan giderek güçlendi. Öte yandan, ölümle iç içe yaşamayı şu ya da bu şekilde kafamda tasarlamaktan sürekli kaçtım, “öbür dünya”ya ilişkin anlatılara hiçbir zaman en ufak bir ilgi duymadım. Bu dünyada yerine getireceğimiz yükümlülükler öyle çok ki, binlerce yıldır insanlık bunların altından kalkmak şöyle dursun, henüz bu yolda ilk adımlardan ileri gidememiş görünüyor. Böyle bir durumda kısa yaşam süresinde bizden yerine getirmemiz beklenen yükümlülüklerin bütün kararlılığımızla üstesinden gelmeye bakmak varken, gelecekte şu ya da bu durumun nasıl olacağını öğrenmek hakkını nasıl kendimizde görebiliriz? Bununla bizi sarıp kuşatan gizlere gözümüzü kapatalım demek istemiyorum. Ama bu gizlerle şu andaki durumumuz arasında ilişki kurmayı, şimdilik bize bağışlanmış büyük üstünlükleri kendisinde toplama-

yan görüşümüzden el çekmemeyi görevimiz biliyorum. Bulduğumuz yerden ne kadar ileriye gidebileceğimizi bildiğimiz yok; ama kendimizi bu dünyaya ne çok bağımlı kılar sak, içimizdeki gerilim o kadar büyümektedir. Dolayısıyla, söz konusu bağımlılığa katkı yapan etkenleri her kişinin kendisi için saptayıp buna göre davranması gerekiyor. (24)

**

*

Her şeyden güçlü duyumsadığımız ölüm, asla yaşamasına engel olsun diye bir canlının sırtına yüklenmiş değildir, çünkü özü bakımından yaşama karşıt nitelik taşımaz ölüm; bazen sezildiği gibi, yaşamın ne olduğunu en dirimsel anlamımızda bile bizden iyi bilir. Ben her zaman şöyle düşünmüşümdür: Üzerimizdeki akıl almadık baskısıyla ölüm gibi böyle bir ağırlığın işlevi, bizi yaşamın daha derin, daha iç katmanına daldırmak, belli bir gelişimin sonunda eskisinden büyük bir üretkenlikle buradan boy verip çıkmamızı sağlamaktır; koşullar bunu çok erkenden iyice öğretti bana ve yaşadığım her acıyla yeniden doğrulandı bu. Bir kez yeryüzünde yaşamakla yükümlü kılınmışız, başımıza gelen her kötülüğü ölümle yeni bir mahremiyet ve dostluğa dönüştürmek zorundayız; çünkü onu kavrayıp onunla başa çıkacak kusursuz şekilde tasarlanmış duygularımız var, bu duygularla söz konusu yükümlülüğün gereğini yerine getirmeyip de ne yapacağız? Hem Tanrı'nın bize bağışladığı bir şeye hayranlık duyma yükümlülüğünden nasıl kaçabiliriz? Bir hayranlık ki, gelecekteki o sonsuz hayranlık için gereken tüm hazırlığı içinde barındıracaktır. (7)

**

*

Yeter ki yaşam deyince salt şimdiki zamana ve bu dünyaya ilişkin olayları kastettiğimizi, bunların yaşadığımız dünyaya ve kendilerini algılayan duyularımıza çok büyük ölçüde bağlılığını kabullenelim, ölümden sonra yaşam soru-

nu önemini yitirecektir. O zaman buradakinden “değişik” bir yaşam için başka bir isim bulmak gerekecek, “ölüm” de düpedüz böyle bir ismi oluşturacaktır. Dünyevi varlığımızın dışında kalan ne varsa, sırnaşıklık ve meraka kaçmadan hepsine ölüm kapsamı içinde yer verebiliriz sanırım. Ölüm denilen şeyin bir son, bütün canlıların dağılıp döküldüğü, tümüyle yıkıma uğradığı bir son durum anlamına geldiğini gösteren kanıtların varlığını ileri sürenler çıkmıştır zaman zaman. Öte yandan, düpedüz karşıt görüşün sahibi ve savunucusu kimseler de hiç eksik olmamıştır. Hatta bu konuda öylesine ileri gidilmiştir ki, ölüme yaşamın daha üst bir aşaması gözüyle bakılmış, devinimsizliği daha güçlü bir devinim yoğunluğunun kanıtı sayılmış, ölümün biz canlılardan daha büyük bir dirimsellikle söz konusu yoğunluk içinde varlığını sürdürdüğü açıklanmıştır. Gözlerimizle görüp tanıdığımız kimi olaylar da bunu destekler niteliktedir. Böyle olmasa, örneğin bir ekspres trenin devinimini bütün vücudumuzda duyumsarken, yer küresinin akıl almayacak kadar daha büyük hızını bir durağanlık olarak algılamamız gerekirdi. (7)

**

*

Nereye gidileceği bilinmedi mi, veda etmek içinden pek gelmez insanın. Ölmek üzere olanların veda etmekte o kadar zorlanmalarının nedeni de budur. (6)

**

*

Peşin yargılarla davrandığımız süre ölümü çarpıtmalardan sıyrılıp almanın üstesinden gelmemiz düşünülemez... İnanınız ki bir *dosttur* ölüm, bize alabildiğine yakın, davranışlarımız ve bocalamalarımızla asla yolundan şaşmayan biricik dostumuzdur... Ve kuşkusuz yaşama veda edişin, yaşam karşıtlığının o duygusal-romantik anlamında bir dost *değil*, bizlerin bu dünyada olmaya, burada etkinlik göster-

meye, doğaya, sevgiye... öylesine tutkulu, öylesine yürek-
ten kucak açtığımız zamanlar sesini duyuran bir dost. *Evet*
der yaşam, aynı zamanda *hayır* der. O, ölümse... hep evet
diyendir, *yalnızca* evet çıkar ağzından. Sonsuzluk önünde
evet. (10)

**

*

Ölüm yaşamın sırtı bize dönük, tarafımızdan aydınlatıl-
mamış yüzüdür. Bize düşen, bir sınırla birbirinden ayrıl-
mamış her iki tarafı da kendi evi bilen, her iki taraftan da
beslenip doyurulan varlığımızın tastamam bilincine var-
maktır. Gerçek anlamda yaşanan bir yaşam iki taraf içinden
de uzanıp gider, büyük dolaşım sistemindeki kanın iki taraf
içinden de akıp gitmesini sağlar. Ne bu dünya ne öbür dün-
ya diye bir şey söz konusudur; var olan, o *büyük birliktir*
yalnızca ve burasını bizden üstün varlıklar sayılan “melek-
ler” kendilerine yurt tutmuştur. (5)

**

*

Bir yerde bir ağaç varsa çiçeklenen, yaşam gibi ölüm de
rahatlıkla ağacın içinde çiçekleniyor demektir. Ölümle do-
ludur bir tarla ve ölüm onun yere yatık yüzünden yaşam
zenginliğinin fışkırmasını sağlar. Hayvanlar yaşamdan ölü-
me yürüyüp gider sabırla ve çevremizde nereye göz gezdir-
sek, ölümün orada eğleştiğini görürüz, nesnelere aralıklı-
rından bakıp durur bize. Bir yerde tahtadan başını çıkarmış
paslı bir çivi varsa, gece gündüz yaptığı tek şey sevinmektir
ölümün var olduğuna. (3)

**

*

Ölümün hayatta en yoğun yaşantı olduğunu, onu gücü-
müz elverdiğince kendi yaşantımıza dönüştürdük de hayat-
tan uzaklaşmayı kendimizi onun daha çok içinde bulacağı-
mızı iyice düşündük mü, acımasız ölümün hayatın karşıtı,

hayata yabancı bir şey sayılamayacağı anlaşılacak, bizim olmasına karşın kimliğini ele vermeyen sonsuz bir olguya dönüşecektir ölüm. Bizim gerçek ilişkilerimiz, aralıksız çürüyüp giden tüm yaşantılarımız, bir *bütün* oluşturan yaşam ve ölüm içinden uzanıp gider. Bizlere düşen, gerek yaşam, gerek ölüm, her ikisinde de kendimizi kendi *evimizdeymişiz gibi hissetmektir*. İnsanlar biliyorum, bunlardan birine olduğu gibi ötekisine de aynı sevgiyle yaklaşır, her ikisiyle de içtenlik ve güven dolu bir ilişkiyi sürdürür. Sanki yaşam ölüme göre bilmecelerden daha çok mu arınmış, bize daha mı aşınadır? Her ikisi de anlatılamaz ölçüde bizim dışımızda, her ikisi de bizden erişilemeyecek uzaklıkta değil midir? Bizzi pisliklerden arınmış gerçek bir kimliğe kavuşturabilecek olan, bütün'e ulaşmaya duyacağımız istekliliktir ancak. (9)

**

*

İster alabildiğine korkunç nitelik taşıyın, ister alabildiğine yakınımızda eğleşsin bir ölüm yaşantısına katlanmaya gücümüzün elvermeyeceğinden korkmamalıyız; bizim gücümüzün *üstünde* güç sahibi değildir ölüm, bardağın kenarındaki ölçüm çizgisidir yalnızca. Bu çizgiye ulaştık mı, *dolmuşuz* demektir. Dolmak ise bizler için ağırlığımızın artmasıdır, o kadar. Ölümü *sevmeliyiz* demek istemiyorum, ama yaşamı öylesine cömert bir sevgiyle, işin içine hesap kitap karıştırmadan, bir ayrıma başvurmaksızın olduğu gibi sevmeliyiz ki, farkına varmadan ölüme, yaşamın bu öbür yüzüne de yer verelim bu sevgide, yaşamı severken onu da sevmekten geri kalmayalım. (10)

**

*

Özenle hazırlanmış bir ölümün yüzüne kim bakar bugün? Hiç kimse. Ölümü tüm ayrıntılarıyla yaşayabilecek zenginler bile bu konuda savsaklık ve umursamazlıkla davranmaya başladı artık; kendine özgü bir ölümle ölmek iste-

yenler giderek azalıyor. Çok geçmeden kendine özgü yaşam gibi kendine özgü ölüme de seyrek rastlanır olacak. Meyvenin çekirdeği içinde taşması gibi ölümlü *kendi* içinde taşıdığı eskiden insan bilir, sezerdi, bu da onu ayrı bir görkem ve sessiz bir gururla donatırdı. (25)

MUTLULUK, ACI, SABIR VE DEĞİŞİM ÜSTÜNE

Elinden geliyor mu, yeni bir iş gününde yataktan güle oynaya kalk sabahleyin. Elinden gelmiyorsa, seni bundan alıkoyan nedir? Bir zorluk var da yoluna mı duruyor? Zorluklardan ne diye kaçıyorsun? Seni canından edebileceklerini düşünüyorsun belki de. Yani bunlar çok güçlüdür diyorsun kendi kendine. Peki, kolay konusunda ne biliyorsun? Hiçbir şey. Kolaya ilişkin anılara belleğimizde yer yoktur asla. Diyeceğim, ikisinden birini seç deseler, aslında zoru seçmen gerekmez mi? Zor sana ne kadar yakındır, hissetmiyor musun?.. Hem zoru seçtin mi, doğayla uyum içinde olmayacak mısın? Sanıyor musun, toprak altında kalmak tohum için toprağın üstüne çıkmaktan daha kolay değildir. Kolay ve zor diye bir şey yoktur. Zor olan yaşamın kendisidir. Sen de yaşamak istiyorsun, öyle değil mi? Dolayısıyla, zor olanı üstlenmeye bir yükümlülük diye bakıyorsan yanılıyorsun. Seni buna yönelten, ayakta kalma içgüdüsüdür. Peki, yükümlülük nedir o zaman? Yükümlülük zor'u sevmektir... Baktın ki zor sana gereksinim duyuyor, buradayım diyebilmektir. (24)

**

*

İnsanlararası ilişkilerin böyle dile gelmeyecek gibi tek düzelikle olaydan olaya yenilenmeksizin tekrarlanmasına yol açan yalnızca tembellik değil, insanın kendini üstesinden gelecek güçte hissetmediği, başı sonu görülmeyen yeni bir durum karşısında duyduğu ürkekliktir. Ne var ki, kendini her şeye hazırlıklı hisseden, hiçbir şeyi, bilmece gibi görünen şeyleri bile dışlamayan kişi, bir başkasıyla ilişkisini canlı bir nesne gibi yaşayacak ve bunu yaparken varlığının

tüm olanaklarından yararlanacaktır. Çünkü tek kişinin varlığını küçük ya da büyük bir yer olarak kafamızda canlandırırız, pek çok insanın bu yerin ancak bir köşesini tanıdığını görürüz. Belki bir pencere önüdür bu köşe, belki bir aşağı bir yukarı gidilip gelinen bir yoldur. Bu da onlara belli bir güven duygusu verir.(6)

**

*

Bir neden baş gösterip de bir köpek yavrusunu kaldırıp suya atar gibi gerçeğin içine yuvarlanmadığı süre en kusursuz niyet bile işe yaramaz. (26)

**

*

Özlem en iyi ders kitabıdır. (26)

**

*

Kendi kalbi önünde hiç kimse sınavı başaramaz. (11)

**

*

Yaşamın korkunçluğunu bir ara kesin bir kararlılıkla onaylamayan, hatta sevincinden bayram ederek onu karşılamayan biri, var oluşumuzun dile gelmez yetkilerini asla ele geçiremez. Böyle biri yaşamın kıyısında kenarında yürüyüp durur, yargı günü çıkıp geldiğinde ne canlı, ne de ölüdür. Korkunçluk ve mutluluğun, aynı Tanrısal başta yer alan bu iki yüzün *özdeşliğini* kanıtlamak, hatta onu algıladığımız andaki ruh durumumuzdan uzaklığına göre şöyle ya da böyle bir görünüm taşıyacak olan bu iki yüzün *tek* yüz olduğunu ortaya koymak... İşte yapıtlarımın anlam ve kavramı. (7)

**

*

Biri bir şey mi kaybetti, bir insanı, bir sevinci ya da mutluluğu örneğin, asla umutsuzluğa kapılmamalıdır; çünkü

her şey ileride daha görkemli bir şekilde kendisine dönüp gelecektir. İlle de elden çıkıp gidecek olan çıkıp gider elden, bizim olan bizde kalır, çünkü her şey kavrayış gücümüzü aşan ve bizim görünürde çelişki içinde bulunduğumuz yasalar uyarınca gerçekleşir. Bizlere düşen, kendi içimizde yaşamaya bakmak, tümüyle yaşamı, onun kendisinde barındırdığı milyonlarca olanağı, yaşamın boyutlarını ve yarınları düşünmektir; bütün bunlar da dururken, ne geçmişe karışmış, ne yitirilmiş bir şeyin sözü olabilir. (6)

**

*

Yok olmaya layık pek çok nesnenin ortadan silinip gitmesi isteniyorsa, bunun en iyi yolu, onları kendi haline bırakmaktır; çünkü zaten söz konusu nesnelere her an son nefeslerini vermek üzeredir. (10)

**

*

Bilgimizin ulaştığı yerden daha ilerisini görebilseydik, belki o zaman acılarımıza sevinçlerimizden daha büyük bir güvenle katlanabilirdik. Çünkü dışarıdan yeni bir şeyin, bilinmedik bir şeyin gelip içimize girdiği anlardır onlar, duygularımız ürkek, çekingen susar, içimizdeki her şey kendini çekip alır geriye, bir sessizlik başgösterir ve kimsenin tanımadığı Yeni, bu sessizlik ortasına gelip kurulur ve çıkarmaz sesini.

İçerisine bir konuğun ayak attığı ev nasıl değişirse, bizler de öyle değiştik. Eve gelen konuğun kim olduğunu söyleyemeyiz, belki hiçbir zaman da öğrenemeyeceğiz bunu, ama geleceğin gerçeklik kazanmadan çok önce bir değişim geçirmek üzere dışarıdan içimize böyle girdiğini gösteren pek çok işaret var. Bu yüzden, insanın üzgün ve yalnız olması ve gözlerini açık tutması çok önemlidir, çünkü geleceğimizin dışarıdan gelip içimize girdiği, görünürde hiçbir şeyin olup bitmediği o durgun an, geleceğimizin kazara dışarıdan içimize girdiği o çığırtañan andan yaşama çok daha ya-

kındır. Üzgün kişiler olarak ne kadar sessiz, sabırlı ve *önkoşulsuz* davranırsak, Yeni o kadar yolundan sapmaksızın, o kadar derinliklerine gelip girer içimizin, o kadar sıkıca onu ele geçiririz, o kadar çok bizim kendi yazgımız olup çıkar. İlerideki günlerin birinde içimizden çıkıp başkalarına yöneldiğinde, varlığımızın alabildiğine derinliklerinde onu ak-raba ve yakın hissederiz kendimize. Ve bu da gereklidir. (6)

**

*

Mutluluk bilgeliğin sonucudur ve bilgelik gibi dışarıdan kazara gelen bir şey değildir, tersine zorunlu olarak içimizde gerçekleşir. (24)

**

*

Neşe, mutluluktan dile gelmeyecek ölçüde daha çok bir şeydir; mutluluk dışarıdan gelip konar insanın başına, mutluluk yazgıdır. Neşe kalplerde yaşanan güzel bir mevsimdir tümüyle; insanın elindeki en büyük güçtür. (7)

**

*

Sevinç dünyada anlatılamaz bir gerçeklik taşır. Ancak sevinçlidir ki dünya sürdürür gelişimini... sevinç var olanın olağanüstü bir çoğaltımıdır, hiçten kaynaklanan katıksız bir büyümedir. Oysa mutluluğun aslında bizi ne kadar az ilgilendirmesi gerekir, çünkü kalıcılığı konusunda düşünmek, dolayısıyla tasalanmak için hemen zaman bırakır bize. Sevinç bir an sürer, bir yükümlülüğü içermez, daha baştan zamandıışı nitelik taşır, tutulup alıkonamaz, öyleyken öyle çabucak elden çıkıp gitmesi de söz konusu değildir, çünkü içimizde yol açtığı çalkantıyla varlığımız mutlulukta görülmedik biçimde kimyasal bir değişime uğrar, yeni bir karışım içinde kendi kendinin tadını duyumsar, keyfini yaşar. (6)

**

*

Mutlulukta nankör olur insan. (24)

**

*

Her sevince açık tut kendini, ama seçmek gerekirse acıyı seç! (26)

**

*

Sabır, sabır, sabır... Zavallı, öyleyken yine de bizim her zaman en çok güvenebileceğimiz bir sözcük.-

İnsana öyle acı vermesi doğanın bir azizliği, öte yandan denge sağlamaya yönelik iyiniyetinin dışavurumudur; dengeye giden yol da doğa için söz konusu acılardan geçer. Doğa, kendi düzenini korumaya çalışırken bize acılı anlar yaşattığını bilmez hiç. Bizim bilincimizi hesaba katmaz; dolaşısıyla, bize düşen, doğanın verdiği acıyı bilincimizde çözüp eritmektir, çünkü bir yorumu kaldırmaz acı. Ussal ya da diğer yaşamdaki herhangi bir nesneyi titrek alevlerinin ışığında izlemeye kalkmaksızın onu adeta hemen yakıp yok etmek gerekir. Acı yalnızca doğaya dönük yüzüyle anlamlı, öbür yüzüyle saçmadır; yontulmamış bir ham malzeme oluşturur yalnızca bir biçimden, bir yüzeyden yoksun, ele avuca gelmez. (24)

**

*

Zaferler istediği kadar büyük olsun, istediği kadar başarıyla gerçekleştirilsin, bir adım ileriye götürmez kişiyi, vereceği bir kararla insanı iç dünyasında bir değişim geçirmeye asla zorlamaz, her şey aldatıcı bir hayal ve oyun olmaktan öteye geçmez. Eski ve o uğursuz şey her zaman ve her konuda iş başında olmayı sürdürür, yeni güçler, böyle güçler varsa eğer, sabırsız ve acılı, hiçbir yerde uygulama olanağı bulamaz. (3)

**

*

Katlanmak ve sabretmek, o pek büyük, adeta olağanüstü yardımdan başka bir yardım beklememek, çocukluğumdan beri beni ileriye götürmüştür hep. Ve bu kez de durumdaki kötüleşme her zamankinden biraz daha uzun zaman sürmüş olsa da yine öyle davranmak, dışarıdan itip kakmalarla değil, doğamın tek başına o zorlu atılımı yapmasını isteyen en son birkaç kişiden biriyim. Ancak o zaman bilirim ki, dışarıdan ödünç alınmış bir güç, hatta ilkin kabarıp sonra inerek bulanık çökelti oluşturmuş yabancı bir ferment değil, benim gerçek gücümdür bunu başaran. (24)

**

*

Hekimlerle ilişkim anlatılmaz ölçüde aklımı karıştırmış, kendimi sanki bir rahibin aracılığından yararlanarak ruhumla görüşüyormuşum gibi bir konumda hissetmişimdir hep. Nedenine gelince, vücudumla düşüp kalkmam yirmi beş yıldır öylesine delaysız ve öylesine sıkı bir uzlaşma içinde olup bitmiştir ki, hekim denen bu tercüman bir kama gibi bu uzlaşma içine girmiştir. Öte yandan, hiç de yıpranmış sayılmayacak ussal üstünlüğümle giderek kötüleşen vücudumu çiğneyip geçmek, benim için doğrusu yeni ve üzücü bir şey olurdu. Ama bu bakımdan çelişkili bir durum asla oluşmuş değil şimdiye kadar. Tersine, doğamdaki tüm öğelerin katıksız bir uzlaşma içinde el ele verip işlevlerini yerine getirdiği, böyle bir çalışmanın doruk noktalarında da ortak (fiziksel ve ruhsal) gücün zenginliğinden kaynaklanan başarının çıkıp gelmekte gecikmediği kanısındaydım. Ayrıca, her konuda sırdaşım olan vücudum her zaman beni temsil yetkisine sahipti. Kendisi gibi diğer bazı sorumlularla birlikte “firma” hesabına imza atmaya yetkili kılınmıştı. Böyle bir çalışma düzeninin bozulması benim için bir felaket sayılırdı, çünkü ne kadar büyük, hatta ne kadar akıl almaz aykırı örnekler karşıma çıkarılırsa çıkarılsın ve bu ör-

nekler ne kadar vücudun yenilmesinden, onun yadsınmasından, hatta içine düştüğü kötü durumlardan sınırsız başarılar ulaşılabileceğini gösterirse göstereyim, benim izleyeceğim yol olmazdı. Şu halimle ben kendim böyle bir durumda kaldım mı, çalışıp nasıl bir çözüm üretirdim bilmiyorum. (5)

**

*

Bir nekahet dönemi ne kadar ağır bir seyir izlese de, yaşamla öylesine çok ve önceden kestirilemeyecek ilişkilerin kapısını aralar ki, beraberinde getirdiği tüm kısıtlamalara karşın, yine de şahane ve ilerisi için çok şey vaat eden bir yaşam parçasına dönüşebilir. (8)

**

*

Nesnelere kendilerinin sahip çıktığından *daha çok* önem vermemeli, acıya dışarıdan bakmamalı, ona bir değer biçip örneğin “büyük acı” diye bir niteleme yakıştırmamalıdır. Bu acının kalbinizde bir büyüme, bir gelişme sağlayıp sağlamadığını bilemezsiniz çünkü. Sabretmek, sabır göstermek, acıda yargıya gitmemek, acı bir kimse üzerinde kaldığı süre asla bir yargıya başvurmamak. Bunun için bir ölçü yoktur, kıyaslamalar yapılabilir, bu arada abartıya kaçılır, o kadar. (6)

**

*

Ne diye bir tedirginliği, bir acıyı, bir hüznü yaşamımızdan dışlamak istiyorsunuz; bunların üzerinizde nasıl bir çalışmada bulunacağını bilemezsiniz çünkü. Ne diye nereden çıkıp geldikleri, amaçlarının ne olduğu sorusunu kendi elinizle peşinize takıp sizi kovalamasına izin veriyorsunuz? Bir geçiş süreci yaşadığınızı, değişmek kadar hiçbir şeye o kadar can atmadığınızı bilmiyor değilsiniz çünkü. (5)

**

*

Sanki arkandan geliyorlarmış gibi tüm vedalaşmaların önünden yürü! (17)

**
*
*

Bizden yapmamız istenen, *zor olan'ı sevmek*, zor olan'la düşüp kalkmayı öğrenmektir. *Zor olan* bize dost güçler içerir, üzerimizde olumlu bir çalışmayı gerçekleştirecek elleri barındırır kendisinde. (6)

**
*

Değiştiğimi ne diye bir başkasına söyleyeyim? Değişiyorsam, daha önceki kişi olmaktan çıkıyor, şimdiye kadar-
kinden değişik biri oluyorum demektir; o zaman bilip tanı-
dığım bir kimsenin kalmayacağı da açıktır. (25)

**
*

Harcadığımız bütün çaba, daha bir olgunlaşmış ve de-
ğişmiş olarak dönüp gelir bize. (2)

**
*

Her şey vatandır bize, sıkıntı da öyle. (18)

**
*

Yol varılmak istenen hedeften daha fazla bir şeydir.
(24)

**
*

İçimizdeki karmaşalar öteden beri zenginliklerimizin bir bölümünü oluşturmuştur. Bu çalkantıların kaba gücünden dehşete kapıldık mı, kendi gücümüzün sezilmedik olanaklarından ve dinamizminden korkmuş oluruz yalnızca; kendilerinden biraz uzaklaşalım yeter ki, söz konusu karmaşalar hemen içimizde yeni düzenlerin kurulmakta olduğu sezgisini uyandıracaktır. Yeter ki bu sezgiyi birazcık be-

nimsemeyi göze alabilelim, gelecekteki önceden kestirilemeyen düzeni kurup çatmaya yönelik bir ilgi ve heves içimizde uyanmakta gecikmeyecektir. (5)

**

*

Vakitsiz ekilen tohumlar yeşermez. Oysa sabır ve çaba gerçektir, her an ekmeğe dönüşebilir. (12)

**

*

Beklenen her şey çıkıp gelir sonunda, hiçbir şey gelmezlik etmez; yeter ki acele edip gelmekte olan şeyi karşılamaya çıkılmak istenmesin, o zaman kaçarılır elden; çünkü beklenen şeyin gelişini yöneten bir yasa vardır; onu karşılamaya çıktık mı, yasayı bir yana itip beklenen şeyi kazara ele geçirmeye çalışırız. (28)

**

*

İçinizde bir şeyin bulunup yalnızlığınızdan kendini dışarı atmak istemesi, yalnızlığınız konusunda sizi yanılgıya düşürmesin. Sakin ve serinkanlı davranıp onu bir araç gibi kullanın yeter ki, özellikle böyle bir istek yalnızlığınızı geniş bir alana açıp yaymanızı sağlayacaktır. İnsanlar, geçmişten aktarılagelmiş geleneksel davranış biçimlerinin yardımıyla her şeyi kolayından, kolayın da en kolayını göz önünde tutarak çözümlenmeye çalışmışlardır. Ama bizim zordan yana olmamızın gereği açık; dünyada canlı adına ne varsa hepsi zordan yanadır, doğada her şey kendine özgü biçimde büyür, savunur kendini, kendi kendisinden kaynaklanan kendine özgü bir nesnedir, her ne pahasına olursa olsun ve tüm karşıt güçlere kafa tutarak korur kendine özgülüğünü. (31)

DOĞA, YAŞAM VE BİLME ÜSTÜNE

Sınırlarını elden geldiğince geniş tutarak yaşamımıza sahip çıkmalıyız. Her şey, işitilmedik şeyler bile yer alabilmeli bu yaşamın içinde. Aslında bizden beklenen tek yürekli davranış varsa, o da şudur: Karşımıza çıkabilecek alabileceğine seyrek, son derece şaşırtıcı, en açıklanamaz şeyler karşısında cesaretimizi yitirmemektir. İnsanların bu bakımdan sergilediği ödleklığın yaşamın kendisine sonsuz zararı dokunmuştur; “hayalet” diye nitelenen varlıklar, yani “cinler, periler dünyası”, ayrıca ölüm, bize hayli yakın bütün bunlar, her gün onlara karşı kendimizi savunmakla yaşamdan öylesine dışlanmıştı ki, onları kavramamızı sağlayacak duyu organlarımız körelmiştir. Hele Tanrıyla ilişki konusunda haydi haydi böyle bir durum söz konusudur. Ne var ki, “açıklanamaz” karşısında duyulan korku bireylerin yaşamını yoksullaştırdığı gibi, insanlar arası ilişkileri de sınırlamış, adeta sonsuz olanaklar ırmağını yatağından kaldırıp alarak kıyıdaki hiçbir şeyin yetişmediği çorak bir toprağa götürüp bırakmıştır. (6)

**

*

Yaşamımızı yöneten, dile gelmez yasalardır hep. (23)

**

*

Ne kadar iyidir yaşam! Ne kadar adil, rüşvete ne kadar kapalı, istem gücüyle, hatta cesur davranışlarla olsun aldatılmaya gelmez! Nasıl da her şey olduğu gibi kalır öylece ve insanın önünde her zaman bir tek seçenek varlığını sürdürür: Kendini gerçekleştirmek ya da kendini aşmak... (6)

**

*

Bize hepsinden uygun bir ortam olarak yaşam içine getirilip konmuşuz. Ayrıca, binyıllar boyu gerçekleşip duran uyum süreci sonunda bu yaşama öylesine benzer duruma gelmişiz ki, yolumuzdan sapmaksızın ilerlemeye görelim, başarılı bir mimetizm(*) sonucu çevremizi kuşatan nesnelere hiçbirinden pek ayırt edilir yanımız kalmayacak. İçinde yaşadığımız dünyaya güvensizlik-duymamız için bir neden yok, çünkü bize karşı değil bu dünya. İçerdiği birtakım korkular varsa, bunlar yalnızca bizim kendi korkularımızdır; barındırdığı bazı uçurumlar varsa, bizim kendi içimizdeki uçurumlardır bunlar. Kimi tehlikeleri içeriyorsa, bizlere düşen, onları sevmeye çalışmaktır. Her zaman kolaydan kaçmamızı isteyen o ilkeye göre yaşamımızı bir kez düzenledik mi, şimdi alabildiğine yadırgadığımız şey, bize hepsinden aşına ve sadık nitelik kazanacaktır. Tüm ulusların var oluş dönemlerinin başındaki o eski mitleri, son anda prenseslere dönüşen o canavar masallarını nasıl unutabiliriz; yaşamımızda karşılaştığımız bütün canavarlar belki prensesler de bizi güzellik ve cesaret sahibi göreceklere anı gözlemektedirler. Belki bizim korkunç gözüyle baktığımız ne varsa, aslında bizden yardım bekleyen çaresiz varlıklardır. (6)

**

*

Yaşamdaki zenginlik ve olanakları ne kadar bitip tükenmez düşünsek yine de azdır. Karşılaşılan hiçbir olumsuzluk, hiçbir geri çevrilmiş, çekilen hiçbir sıkıntı yoktur ki, umut kapısını yüzümüze düpedüz kapatsın. En olmayacak çalılığın bile yapraklarla donanıp çiçeklerle bezendiği, meyveye durduğu görülür bir yerde. Ve bakarsınız “takdiri ilahi”de bir böceğin varlığı öngörülmüştür, bu çalılığın çiçeklerinden zenginlikler taşıyıp taşıyıp götürür; bir açlık öngörülmüştür ya da, bu çalılığın meyvelerini öpüp başına koyar. Diyelim ki acıdır meyve, en azından onu hayranlıkla

(*)Taklitçilik, öykünme (Ç. N.).

seyredecek, ondan keyif alacak, çalılığın biçim ve renkleriyle daha başka özelliklerini merakla inceleyecek bir göz bir yerde bulunacaktır. Meyve yere mi düştü dalından, bolluk ve bereketin içine düşmüş olacak, vakti saati geldiğinde dağılıp parçalanarak çalılığın eskisinden daha zenginleşip renklenmesine, eskisinden daha çabuk ve daha gür büyümesine katkı yapacaktır. (7)

**

*

Duyularını dünyayla en katıksız, en içten bir paylaşım doğrultusunda eğiten kişi, her şeye sonunda kavuşmasın, olacak şey midir? (5)

**

*

Bir ağacın kökünün dallarında taşıdığı meyvelerden haberi olmasa da, gerekli besiyi yine yollar, besleyip doyurur onları. (24)

**

*

Yaşadıkça, yaşamın dikte ettirdiklerine katlanıp sonuna kadar kayda geçirmeyi daha da gerekli görüyorum; bakarsın ancak son cümle, binbir çabayla öğrenilmeye çalışılıp kavranamamış ne çok şey varsa tümünü eşsiz bir anlamla donatacak o küçük, o sıradan sözcüğü içerecektir. Hem öbür dünya koşullarında, bizim için bu dünyada hazırlanmış sona kadar yürüyüp yürümediğimize bakılmayacağını kim bilebilir? Sonra aşırı yorgunluktan kaçıp soluğu öbür tarafa aldık mı, yeni işlerin bizi orada beklemediğinin ve çağrılmadan apar topar öbür tarafa ayak atan bir ruhun asıl o zaman başını mahcup önüne eğmeyeceğinin güvencesi yoktur. (6)

**

*

Nesneler üzerinde giderek genişleyen halkalar halinde yaşıyorum yaşamımı
en son halkaya ulaşamayacağım belki
yine de deneyeceğim. (16)

**

*

Ne olur insan doğadaki acımasızlığını bahane ederek kendi acımasızlığını bağışlatmaya çalışmaktan vazgeçebilse! Doğadaki en korkunç olayın bile bir masumiyet içinde gerçekleştiği unutulur hep. Doğanın gözü, gerçekleştirdiği korkunç eyleme bakmaz. Olup bitenle ayrı gayrı değildir doğa, en dehşet verici eyleminde bile *korur* birlik ve bütünlüğünü; verimliliği, yüce kalpliliği söz konusu eylemin içindedir. Korkunç eylem, deyim yerindeyse, bolluk ve bereketinin bir dışavurumudur. Doğanın bilinci bütünselliğinde yatar. Her şeyi kapsayan bu bütünsellik, acımasızlığı da içerir. Ama her şeyi kendisinde barındıramayan insan korkunç bir eylem, diyelim cinayete kalkıştı mı, bu eylemin karşısını da içermiş olacağından asla emin değildir. Dolayısıyla, kalkışacağı eylem hemen yıkılıp gitmesine yol açacak, çünkü onu bütünlüyle bağını koparmış, tek başına, tek yönlü bir varlık durumuna sokacaktır. İyi insan, kesinlikle kararlı, güçlü insan kötü'yü, belayı, felaketi, acıyı, ölümü karşılarından ayıramaz. Ama bunlardan biri başına geldi mi ya da kendisi buna yol açtı mı, doğada felakete uğrayan ya da istemeden buna yol açan birinden farklı olmayacaktır durumu; yükseklerden dökülüp içine karışmasını önleyemeyeceği erimiş kar suyuyla şişip kabaran çayın felakete yol açması gibi tıpkı. (3)

**

*

Bir an önce yapılması gereken tek şey, doğa'nın, gücün, ilerleme çabasının, aydınlığın safında koşulsuz bir gönüllülükle yer almak ve kötü bir niyet beslemeksizin en önemsiz,

en gündelik işlerde bile ileriye yönelik etkinlik göstermektedir. Kıvançla gerçekleştireceğimiz her atılım, gözlerimizi henüz ufukta görünmemiş yarınlara her çevirişimiz sonucunda şimdiki ve bir sonraki an'ı değiştirmekle kalmaz, içimizdeki geçmiş de yeniden yaratıp değiştirir, onu yeniden varlığımızın dokusuna katar, acı denen o yabancı nesneyi içimizde çözüp eritiriz. Acının nelerden oluştuğunu, bir kez içimizde çözünüp eridi mi, belki kanımıza ne çok yaşam dürtüsü ileteceğini bilemeyiz çünkü. (7)

**

*

Bütün ödevlerin ödevi, küçük şeyleri büyük şeylere dönüştürmek, görünmeyeni görünür kılmak, bir toz zerresini o türlü göstermektir ki, bütün'ün bir parçası olduğu, aynı zamanda yıldızları ve kendisinin de içinde sınıksız yer aldığı göklerin derin ilişkiler ağını görmeden farkına varılamayacağı anlaşılabilir. (9)

**

*

Bir şeyin dirimsellik kazanıp kazanamayacağı büyük büyük düşüncelere değil, bunlardan pratikte günlük bir uğraş, insanda sonuna kadar sürüp gidecek bir etkinlik yaratılıp yaratılamayacağına bağlıdır. (23)

**

*

Yaşantıyı aramaya çıkanlar ne kötü durumdadır; böyleleri en baştaki bir yaşantıyla, daha sonra bir üçüncüsü, bir dördüncüsüyle başa çıkamamış, onları içlerinde çözüp eriterek kendilerine mal edememiştir. Bu yüzden, boylarından büyük yaşantı peşinde koşup dururlar hep. Avlanmaya çıkmış avcılar olarak kalmaları, avlayacakları avı bir türlü ele geçiremeyişleri Tanrının kendilerine bir lütfudur. (11)

**

*

Yaşamaya henüz başladığı duygusu içte ne kadar sık uyandırılırsa yine azdır. Oysa bunun için dış koşullarda gerekecek değişiklik hiç de öyle fazla değildir, çünkü kalbimizden yola koyularak değiştiririz dünyayı; kalp de yenilenip ölçüye sığmayacak bir boyuta ulaşmaya görsün, hemen dünya yaratıldığı ilk gün nasılsa yine öyle olacak, yine sonsuz nitelik kazanacaktır. (6)

**

*

Bil ki, yaşamın gerçekte ne olduğunu, yaşanan yılların çokluğu belirlemez.

Son *bir* gecede öğrenebilirsin bunu. Gözünü aç yeter ki, güneşin iki doğuşu arasında bunu öğrenip en büyük hazlar tadabilir, sonra da odanda yıllar yılı yaşayıp ölebilirsin. (6)

**

*

Doğa yargılamalara kapalıdır; her zaman haklı durumdadır o. (23)

**

*

Acemiler için ayrı sınıflar yoktur yaşamda. Bir kimse-den istenen şey, ötekilerden istenenin her zaman aynısıdır ve yerine getirilmesi alabildiğine zordur. (25)

**

*

Doğa umursamaz bizi. İnsanların uğraşıp didinerek elde ettiklerinin hiçbiri, ayrıca onların bu yolda çektiği acılar, yaşadığı sevinçler doğanın paylaşacağı kadar büyük değildir.

Başkalarıyla bir arada yaşayan, doğanın ancak kendisini ilgilendiren parçasını görebilen sıradan biri, bu gizemsel ve netameli durumun bilincine seyrek varır. Gerek kendisinin, gerek kendisi gibi başkalarının yüzyıllar içinde yaratıp ortaya koyduğu yapıtların ancak dış yüzeylelerini görür ve sa-

nır ki, bir tarlayı ekip biçebildiğinden, bir ormanın ağaçlarını seyreltebildiğinden, bir ırmağı üzerinde gemiler işleyebilecek duruma sokabildiğinden bütün dünya onunla bir paylaşım içindedir. Hemen yalnızca insanları algılamaya ayarlanmış gözleri, doğayı da kendiliğinden anlaşılan, bir kez var olmuş ve yararlanılabildiği kadar yararlanılacak bir nesne gibi şöylece algılar. Ama çocuklar bir başka gözle bakar dünyaya; özellikle erişkinler arasında büyüyen yalnız çocuklar, bir çeşit kafa dengi gözüyle baktıkları doğanın safında yer alır. Küçük hayvanlar gibi doğa içinde yaşarlar, ormanlarda ve gökyüzünde olup bitenlere tümüyle kendilerini adanmış, onlarla gözle görülür masum bir uyum içinde. Ne var ki, bu yüzden ileride delikanlı gençler ve genç kızlar için derin hüznlerle titreşen o yalnızlık dönemi çıkagelir; hele bedensel olgunlaşma sürecinin yaşandığı günlerde kendilerini dile gelmeyecek kadar öksüz hissederler, çünkü doğadaki nesne ve olayların *bundan böyle*, ayrıca insanların *bundan böyle* kendileriyle paylaşımı söz konusu olmaktan çıkmıştır. Bir hüznü yaşayıp dururlar, ama zamanı geldiğinde bahar yine gösterir yüzünü, güller açar, bülbül şakımasıyla dolup taşar geceler. Ama onlar ölmek istemektedir. Sonradañ yine gülümseyecek gibi olduklarında, sonbahar günleri gelip çatmıştır. Kasım ayının uzun ve ışısız bir kış mevsimini peşinden sürükleyip getirecek o çetin, boyuna kısalan günleri. Öte yandan insanları görürler çevrelerinde, eskisi gibi yabancı, paylaşımından uzak, işleri, üzüntü, başarı ve sevinçleriyle insanlar ve buna bir türlü akıl erdiremezler. Sonunda bazıları başlarını önüne eğer, gidip insanlar arasına karışır, işleri güçlerini ve yazgılarını paylaşır onların, kendilerine yararlı olmaya, gerektiğinde yardımlarına koşmaya, bir şekilde bu yaşamın zenginleşmesine hizmet etmeye bakar. Daha başkaları, ellerinden çıkıp gitmiş doğadan bir türlü kopamayanlar, onun peşini bırakmaya yanaşmaz, çocukluklarında ayırdına pek varmaksızın içinde yaşadıkları

rı doğayı tüm istem güçleriyle yeniden ele geçirmeye uğraşırlar. Bu sonuncuların sanatçı oldukları anlaşılmayacak gibi değildir, yazar ya da ressamı, besteci ya da mimardır bunlar, aslında yalnız kişilerdir, doğaya yönelmekle kalıcı olanı geçici olana, temelde yasal olanı geçici bir yasallığa dayanana üstün tutarlar; kendileriyle paylaşımaya razı edemedikleri doğayı anlayarak onu büyük ilişkiler ağının bir yerine yerleştirmeyi kendilerine iş bilirler. Bu tek tük yalnızların çabasıyla ki, bütün insanlık doğaya yaklaşır. Sanatın en son, belki de kendine en özgü işlevi insan ve doğanın, kişi ve dünyanın yüz yüze geldiği, birbiriyle buluştuğu ortamı yaratmaktır. Gerçekte yan yana, ama birbirinden pek habersiz, yaşamlarını sürdürür ikisi de ve resimde, mimaride, senfonide, tek kelimeyle sanatta adeta tanrısal, yüce bir doğru'da bir araya gelir, birbirinin varlık nedenini oluşturur, bütünler birbirini, sanat yapıtının özü sayılan o kusursuz birlikteliğin doğmasını sağlar.

Bu açıdan bakıldığında, sanki bütün sanatların konu ve amacının bireyle evren arasında sağlanacak dengede yattığı görülür. Adeta bir yücelişin gerçekleştiği bu an, bu sanatsal-önemli an terazinin her iki kefesinin denge durumunda bulunduğu andır. (23)

**

*

Büyük sanat yapıtlarının kotarıldığı alabildiğine derinliklerdeki o ulaşılmaz köşe, her insan doğasında vardır; ancak gizlidir bu köşe. Sanat yapıtlarıysa, kilisede nefeslerin tutulduğu bir sessizlikte kutsanmış ekmeğin cemaate gösterildiği altın ve gümüş kakmalı kap gibi tutup havaya kaldırır onu. Yine bu köşe dağınıklık içindedir ve neredeyse yitiktir. Sanat yapıtları dağınıklıktan kurtarıp toparlar onu, bir daha kaybolmayacak gibi saklayıp korur ve büyük olanı, ruhsal açıdan gerekli ve sonsuz olanı, gözle algılanamayacak yerde bile tanımak, ancak külkedisi gibi çalışarak ele

geçirilebilecek yerde bile onu ele geçirmek, gelişimimizin izleyeceği ve bunun için önüne çıkacak binlerce engeli aşmak zorunda kalacağı çetin ve çileli yoldur. Yaşam, kimse- nin gözünün yaşına bakmaz, masaldaki o kötü kalpli krali- çe gibi bir üvey anne davranışıyla karşısına dikilir insanın. Ne var ki, sabır gösterip doğru yoldan sapmaksızın çaba harcayana gereğinden ağır gelecek bu işi onun için yapıp çı- karacak hamarat güçleri de kendisinde barındırır. (9)

**

*

Huzur içinde etkinlik gösteren, bir şeyler yaratıp ortaya koyan insanla kutsal ve köklü bir uğraş peşinde koşan doğa arasında dile pek getirilemeyen bir ilişki vardır kesinlikle. (3)

**

*

İnsan pek çok şeyi yıkıp yok eder, bir şeyi onarıp sağalt- ma gücü bağışlanmamıştır kendisine. Oysa doğa kusursuz bir sağaltım gücüyle donatılmıştır. Yeter ki gizleri ele geçi- rilmeye çalışılmasın ya da etkinliğine ket vurulmak isten- mesin. (24)

**

*

Çokluk bir dış müdahaledeki hoyratlığın, incelikten yoksunluğun, dışarıdan açıkça rahatı kaçırarak bir olum- suzluğun içimizde yeni bir düzenin kurulmasını sağlaması, bana hâlâ yaşamın alabildiğine şaşılacak bir mucizesi gibi görünüyor. Kötü'yü iyi'ye yorması, daha doğrusu dönüş- türmesi yaşam gücünün eşsiz bir başarısıdır; böyle bir sihir- bazlığı içermese hepimiz kötü kişiler olup çıkardık; çünkü kötü herkesin yanına sokulabilir, bir yol bulup girebilir herkesin içine. Her insanın kötü olduğu bir anını yakalayabi- lirimiz. Önemli olan, bulunduğu yerde durmamaktır, *ya- şamanın* budur gizi. Kötü kadar kalıcılıktan yoksun bir baş-

ka şey gösterilemez. Bu yüzden, bir kimsenin kötü olduğunu aklından geçirmesi gereksizdir, yerinden şöyle biraz kıpırdamaya görsün, kötü'nün elinden yakasını kurtaracaktır. (24)

**

*

Şunu kesinlikle biliyorum ki, en kötü şey bile, çaresizlik bile bolluktan, yaşantılardaki birikimin zorlamasından başka şey değildir. Kalbin tek bir kararı onu tersine dönüştürmeye yeter. Belli bir durum ağır ve katlanılmaz nitelik kazandı mı, bir değişimin arifesinde bulunuyoruz demektir. (25)

**

*

Yaşam değişimdir, iyi de, kötü de içindedir bu değişimin, dolayısıyla aradan bir süre geçip yaşanan bir olayın yerini, atmosferini ve kendine özgü dünyasını ister unutmuş, ister unutmamış olsun, her olup biten şeye bir daha dönüp gelmeyecek gözüyle bakan kişinin bu davranışı yerinde bir davranıştır. Yeter ki iyi de, kötü de yaşamının orta yerinde olup bitsin, o zaman endişelenmesine yol açacak bir şey kalmayacak, çünkü her an yaşanacak yeni bir şey bulacaktır önünde, her defasında da önemli bir şey olacaktır bu: Olup bitenleri önemli kılmada paylaşımımız işte öylesine büyük rol oynar, bu tutumumuzu duyumsamaya görsün, nesnelere derlenip toparlanır, bizim yaklaşımımıza ayak uydurmaktan geri kalmaz, ellerinden geleni yapıp varlıklarının en yüce aşamasına çıkmaya çalışır; ve o zaman her yeni'de eski tümüyle sürdürür yaşamını, ancak öncekinden bir başka türlü ve pek çok bakımdan zenginleşmiş. (9)

**

*

Dünya görüşü olayları devingenlikten alıkoyar, yaşam duygusu ise onları devingen durumda tutar; olup bitenlerle

derinliğine ve özlem yüklü bir paylaşım içinde bulunur, en güzel değişimlere kadar eşlik eder onlara. Dünya görüşü bir sondur, huzur arayan yaşlı, küskün insanlara göredir, saptamalar, düzenlemeler ve belirlemeler peşinde koşan son istektir. Oysa yaşam duygusu bir ilk arzuya ve ilk sevdaya benzer. (24)

**

*

Kimsenin sultanı altına almaya gücü yetmediğinden, yaşam kirlenmeden kalır. (17)

**

*

Yasalarına aykırı davrandığımız yaşam, sonradan bir tehdit olarak dönüp gelir bize. (18)

**

*

Doğaya, doğadaki ilkel'e, gözle pek algılanamayacak kadar küçük bir şeye güvenle sarılın yeter ki, onun bir anda büyüyüp ölçüye sığmayacak boyutlara ulaştığını göreceksiniz. Fazla bir değer taşımayan'a sevgiyle yaklaştırmaya, hizmetine soyunmuş biri davranışıyla güvenini kazanmaya çalışın yeter ki, her şey sizin için kolaylaşacak, daha tutarlı ve bir şekilde daha uzlaşmacı nitelik kazanacaktır. Şaşkınlık içinde geride kalıp değişim sürecine ayak uyduramayan usunuzda değil belki, ama içinizin alabildiğine derinliklerinde yatan bilincinizde gerçekleşecektir bu. Uyanık-olmak ve bilmek. (6)

**

*

Doğayla titiz ve köklü biçimde ilgilenmek, insana daha olumlu, daha adil biri gözüyle bakmayı öğretti. İnsan küçüldü, dünyanın merkezi olmaktan çıktı; bir yandan da eskisinden daha çok büyüdü, doğaya bakar gibi insana bakmaya başlandı çünkü, insan artık bir ağaçtan değerli değildi; bir

yandan da çok daha değerliydi, ağacın değeri çok büyüktü çünkü. (23)

**

*

Tüm nesnelere üzerinde belli yasaların varlığını, bunların gerektiğinde seslerini duyurmayı asla unutmayacaklarını, elimizden bir taş, bir kalem yere düşmeye görsün, hemen etkin duruma geçip varlıklarını açığa vuracaklarını sık sık anımsamak her zaman olumlu bir davranıştır. Dolayısıyla, tüm yanlışlarımız, her durumda bizi egemenliği altında bulandıran yasallığı tanımaya yanaşmayışımızdan kaynaklanıyor. Çözüm, dikkati elden bırakmamak, kendimizi toparlamaktır; bu, bizi sessiz sedasız olaylar zinciri içinde belli bir yere konuşlandıracak ve irademize o tahterevallili gibi inip kalkan dengesini yeniden kazandıracaktır. (1)

**

*

Şimdiye kadar devinim konusundaki pek çok kavrama ilişkin düşüncemizi değiştirmek zorunda kaldık. Bunun gibi, yazgı dediğimiz şeyin dışarıdan gelip içimize girmediğini, tersine içimizden çıktığını da giderek öğrenmemiz gerekiyor. İçlerinde yaşarken yazgılarını özümseyip onu değiştirme eylemini gerçekleştiremediklerinden pek çok kişi içlerinden dışarı çıkan şeyin ne olduğunu bir türlü kavrayamamıştır. Bunu kendilerine öylesine yabancı bilmişlerdir ki, o karanlık korkularını yaşarken yazgılarının dışarıdan gelip içlerine girdiğini sanmışlar, daha önce içlerinde benzer bir şeyle karşılaşmadıklarını ısrarla açığa vurmuşlardır. Nasıl ki güneşin devinimi konusunda hayli zaman yanlış bir görüş savunulagelmişse, yazgı denen şeyin devinimi konusunda da hâlâ bir yanlış sürdürüyor varlığını. (6)

DÜŞ, GÖRÜNTÜ VE GERÇEK ÜSTÜNE

Düş yaşamın bir parçasıdır. (18)

**

*

Uygunun koruması altında düşte çokluk öyle şeyler gerçekleşir ki, doğal olarak değişik duygu alanlarında karşılaşılacak şeylerdir, aslında tümü de ayrı ayrı sahnelerde yer alabilir ancak. Ne var ki, düşte hepsi için *bir tek* sahne söz konusudur, *bir* duygu düşte açılıp genişler, gökyüzüne dönüşür adeta ve düş atmosferinde istedikleri kadar yadır-gatıcı, istedikleri kadar yitik görünsünler, düşteki bütün o değişik olaylar üstüne bazen açık bir kubbe gibi kapanır. (24)

**

*

Düşte olup biten ne varsa, daha önce içimizde olup bitmiştir. (18)

**

*

Gerçek her zaman bizim kafamıza tasarladığımızdan *daha fazla* bir şeydir, hatta onu ne kadar küçültmek zorunluğunu hissetsek de yine bir şey değişmez, her zaman dünyadır gerçek ve her zaman bizden daha ileridedir. (24)

**

*

Hayır, hayır, dünyadaki hiçbir şeyi tasarlayamayız kafamızda, en küçük şeyi bile. Her şey öylesine çok ayrıntıdan oluşmuştur ki, başını sonunu göremeyiz. Tasarım sırasında söz konusu ayrıntılar üzerinden atlayıp geçer, eksikliklerinin bilincine varmayız. Oysa gerçek acele

nedir bilmez ve anlatılamayacak kadar çok ayrıntıyı içerir. (24)

**

*•

Pek çok insan, ondan da çok surat vardır, her birinin birden çok suratı vardır çünkü. Bazıları bir suratı yıllar yılı taşır. Elbet zamanla yıpranır surat; kirlenir; katlar, kırışıklar oluşur üzerinde, gezilerde ellere geçirilen eldivenler gibi bollaşır. Tutumlu, sıradan kişilerdir sahipleri, eskiyen suratlarını yenileriyle değiştirmeyi düşünmez, temizlemeye bile vermezler. Nesi varmış bunun derler hep, kim onlara bunun tersini kanıtlayabilir. Madem her birinin birden çok suratı vardır, ötekileri ne yaparlar peki diye sorulabilir. Onları bir kenara kaldırır, ileride çocukları kullansın isterler. Ama köpeklerinin de bu suratla dolaştıkları görülür.

Daha başka kimseler de vardır, akıl almaz bir çabuklukla suratlarının birini çıkarıp birini takar, surat eskitip dururlar. İlk suratları ölünceye kadar kendilerine yetecek sanırlar, ama henüz kırkma vardıklarında bakarlar ki son suratlarıdır ellerindeki. Kuşkusuz bu, hiç istenen bir şey değildir. Böyleleri suratlarını kollayıp gözetmeye alışmamışlardır. Ellerindeki son surat da bir hafta içinde eskir, delikler oluşur üzerinde, kağıt gibi incelir, giderek altındaki astar, yüzlükten çıkmış yüz gözükür ve bununla dolaşıp dururlar ortalıkta. (25)

**

*

Yeter ki gereken ciddilikle ve köklü bir şekilde yapılsın, küçük bir alana ilişkin hemen bütün gözlemlere, pek büyük olan'ı gösteren simgeler, küçük küçük binlercesi bir araya gelmiş kapsamlı olay ve ilişkilerin anlatımında yararlanılan metaforlar gözüyle bakılabilir. (1)

**

*

Pek çok kişi... içinde sonu gelmeyen bir protesto, ortalıkta dolaşıp durur; bu yüzden acayıplikleri ciddiye alınmayan küskün, bildiğini okuyan kişilerden daha çok değer taşımazlar. Önemli olan, böyle bir protestonun gerçeklik taşıyıp toplumda kabul görmüş öbür gerçek karşısında tutunup tutunmadığı, onu dengeleyecek gücü içerip içermediği, hatta doruk noktalarında ondan daha inandırıcı nitelik taşıyıp taşımadığıdır. Dünya tarihi böyle protestolarla dolup taşar, tek kişilerin başkaldırılarına sarıla sarıla çıkar yukarı. Öte yandan (Franziscus'un dediği gibi) keşiş yaşamı da böyle bir protestodur, başkalarınca benimsenmiş gerçeğe dokunmadan ikinci bir gerçeği kurma amacı güder. Yani karşımızda bir yaşam vardır, duvarlarla çevrilmiş ve bu duvarlar dışına taşmaktan el çekmiştir. İçeride dönük bir yaşam sürdürülür duvarlar gerisinde. Böyle bir yaşamın temelinde can ve gönülden sürdürülen masum bir çalışma yer alır ve iyi olan, büyük olan her şey bu yaşamdan çıkıp gelir kendiliğinden: Çaba, neşe, teslimiyet ve son olarak kimsenin bilinçli istemediği bir sanat. Bir sanat ki, diğer şeylerden ayırt edilemez; çünkü çiçeklenmeye görsün, bu yaşamın kendisinden başka bir şey olmadığı anlaşılır. (23)

**

*

Bir kez var olmaya görsün, iyi olan hiçbir şey baskılanıp yok edilemez; kendiliğinden gerçek dünyada yerini alır, bir ağaç gibi tıpkı: İyi vardır bir kez ve çiçek açar ve meyveye durur. (24)

**

*

Yavaş olan şey, çok vakit en hızlı olandır, yani kendisini yavaş diye nitelememiz ölçüye gelmeyişindedir. (25)

**

*

Bizlerden daha yavaş yok olup giden, yani aslında bizimkinden daha farklı bir zaman ölçümleri olan nesnelere her vakit bize bakmayan yüzleriyle bir başka yere, daha önce yaşadıkları geçmişe ya da ileride yaşayacakları geleceğe dönük oldukları giderek anlaşılacaktır. (24)

**

*

Büyük nasıl büyükse, küçük de öyle küçüktür. Yeryüzünde dünya durdukça duracak bir güzellikle karşılaşmayacağımız yer yoktur ve bu güzellik küçük ya da büyük tüm nesnelere eşit ölçüde dağıtılmıştır, çünkü dünya yüzünde adaletsizlik diye bir şey söz konusu değildir. (11)

**

*

Güzel ve korkunç arasında gizli ilişkiler vardır, gülen yaşam ve her gün karşılaşılacak yakın ölüm gibi belli bir noktada bütünlerler birbirlerini. (22)

**

*

Güzel, bizim katlanabileceğimiz sınırı aşmayan korkunç'un başlangıcıdır yalnızca; güzel'e böyle hayranlıkla kucak açmamız, yüce gönüllü bir davranışla bizi yok etmeye tenezzül etmeyişindedir. (17)

BAŞLAMANIN MUTLULUĞU, ÇOCUKLUK, GENÇLİK, YAŞLILIK

Başlamak kadar güzel bir şey var mıdır?

O ilk “Ol” buyruğu gibi her “Ol” sözcüğü kutsaldır.
(20)

**

*

Çocuklar ilerlemenin kendisidir – çocuğa güveniniz.
(24)

**

*

Özgür çocuklar yetiştirmek, yüzyılımıza düşen en soylu
görevdir. (24)

**

*

Günümüz koşullarında şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki,
gerek iyi, gerek kötü anne-babalar, gerek iyi, gerek kötü
okullar çocuklara haksızlık eder hep. Çocuğu hiç tanımaz,
çocuk karşısında erişkinlerde rastlanan yanlış bir varsayım-
dan yola koyulur, belli anlarda kendilerini onlarla eşit ve
aynı düzeyde görmek en yüce insan çabasını oluşturacak-
ken, çocuklardan üstün oldukları varsayımıyla onlara dav-
ranıp dururlar. (24)

**

*

Her çocuğun dünyaya gelirken kendisine çekirdek
halinde bağışlanan bir kişiliği de beraberinde getirdi-
ğini gören ve bu kişiliği saygıyla karşılayan anne-baba-
lar bile, çocuklarını ileride bir baltaya sap olacak gibi
yetiştirmeye çaba harcar, bu davranışlarıyla çocukların
belli bir yöne yöneltilmeyi değil, beslenip doyurulma-

yı gereksinen yaşamlarına karşı suç işlemiş olurlar.
(24)

**
*

Yeniden başlamalar giderek zorlaşıyor. Ancak, yeni başlayan biri olmanın bence alabildiğine büyük mutluluğu yanında başlamanın korkusu küçük kalır. (2)

**
*

Anne-babalarla çocuklar arasında hiç eksik olmayan çatışmalara, anlaşmazlıklara, onları büyütecek yeni malzemeyle yaklaşımdan kaçınınız! Çocukların pek çok gücünün boşa gitmesine neden olur bu anlaşmazlıklar, çocuklarını anlamasalar bile anne-babaların onları sarıp sarmalayan sevgisini yer bitirir. Anne-babalardan çocuklarına verecekleri yerinde bir öğüt, çocuklarına gösterecekleri bir anlayış beklemeyin, ama onların bir miras gibi içlerinde taşıdıkları sevgiye, bu sevgideki güce ve onun içerdiği mutluluğa güvenin! (6)

**
*

Her şeyden bağımsız tek ülkedir çocukluk, içinde kral-ları barındıran biricik ülkedir. Bu ülkeye sırt çevirip de bir sürgün hayatı yaşamak niye? Ne diye bu ülkede yaşlanıp olgun bir insan düzeyine erişilmek istenmez? Başkalarının inandıklarına inanmak niye? O ilk çocukluk günlerinin güvenli ortamında yaşarken inanılan şeylerden daha mı çok “doğru” saklıdır başkalarının inandıklarında. Hâlâ anımsarım... Her nesne özel bir anlam taşırdı çocukluğumda ve çevremdeki nesnelere sayılamayacak kadar çoktu. Hiçbiri de ötekilerden değerli değildi. Tüm nesnelere üzerinde adalet egemendi. Sanki bu konuda büyüklerden çok daha fazla şey bilirdi çocuklar. (21)

**
*

Yaşam henüz bir büyüseliği içeriyor. Yüzlerce yerde yaradılışın ilk günleri yaşanmakta. Hayranlıkla önünde diz çökmeyen hiç kimsenin elini dokunduramayacağı katıksız saf güçlerin bir oyunu. (17)

**

*

Bir kesinlik vardır doğada, rastlantılara yer yoktur. Düşen her yaprak düşüşüyle dünyanın en zorlu yasalarından birini yerine getirir. Bu yasallık dur durak bilmez, sessiz sedasız gerçekleşir her an, genç insanlar için dünyayı işte öylesine ilginç kılar. Gençlerin aradığı da bundan başka bir şey değildir. Çaresiz kalıp yardım gereksindiklerinde başvuracakları bilge, gelişim süreçlerine burnunu sokmadan edemeyen, onları tartaklayarak ruhlarının billurlaşmasını sekteye uğratan biri olmaz asla; aradıkları yalnızca bir örnektir. Bir yaşam görmek isterler yanı başlarında, üstlerinde, çevrelerinde, kendileriyle ilgilenmeksizin sürüp giden bir yaşam... Derken doğaya yönelirler; doğayı arayarak, kendilerini arayıp bulmaya çalışırlar. (24)

**

*

Bana öyle geliyor ki, sanki biz erişkinler özgürlüğün sözü konusu olmadığı bir dünyada yaşıyoruz. Özgürlük giderek güçlenen, insan ruhuyla birlik bütünlük içinde değişen, zamanla gelişip büyüyen bir yasadır. Yasalarımız artık bizim olmaktan çıkmış durumda. Onları alıkoyduk yolundan, oysa yaşam akışını sürdürdü. Kendimizi tutup ilerlemekten alıkoyduk, cimrilikten, açgözlülüğten, kişisel çıkarımızı düşündüğümüzden, en çok da korkudan... Şimdi de elimizde taşın yasalar var, sıkıntımız da işte buradan kaynaklanıyor.

Güçlü olan haklıdır mantığıyla bizim kendimiz için geçerli çözümleri önlerine çıkarmasak, hazırda bir çözüm bulamayıp gereken çözümleri kendileri üretmek zorunda kal-

salar, çocuklarımız bunu başaracak güçte değiller midir? Ödev ve neşe (okul ve yaşam), yasa ve özgürlük arasındaki o eski çatlağı ruhlarına yerleştirip daha da büyütmekten saksak, çocuklarımız bu dünyada sağlıklı büyüyüp yetişmeyecekler midir? (24)

**

*

Çocukluğuma yeniden kavuşabilmek için dualar ettim, o da yeniden çıkıp geldi. İçimde öyle bir his var ki, çocukluğum bir zamanki çetinliğini yine barındırıyor kendisinde, yaşlanmış olmam bu konuda işe yaramadı. (25)

**

*

Ben yaşlılığa inanıyorum, sevgili dostum. Çalışmak ve yaşlanmak, işte yaşamın bizlerden beklediği. Günün bitiminde *ihtiyarlamak*, ama her şeyi anlamaktan hâlâ çok uzak bulunmak, öyleyken yeniden işe koyulmak, öyleyken sevmek, öyleyken sevgilere açık olmak ve yıldızlara varınçaya kadar uzakta yer alan ve dile gelmeyen ne varsa, tümüyle ilişki içinde yaşamak. (2)

**

*

Çocuklarında yalnızlığa karşı en küçük bir eğilim sezinlemesinler, bir korkudur alıyor anne-babaları. (24)

ÖĞRENMEK, ÖĞRETMEK, BÜYÜMEK VE OLGUNLAŞMAK ÜSTÜNE

Kendi yaşamımız gibi çocuklarinkine de haklı olarak sürdürdükleri bağımsız bir yaşam gözüyle bakmalı ve onu saygıyla karşılamalıyız. Bu yapıldı mı, başka şeye gerek kalmaksızın bir başka türlü okul, sınav ve yarışmaların yer almadığı, hayatı gözden kaçırmayan ve sürekli ona doğru ilerleyen değişik bir okul kendiliğinden doğup çıkacaktır. Ve böyle bir okul akla gelebilen biricik, çocuklara köstek değil destek olan, çocukların kişiliklerini daha tohum aşamasındayken boğup atmayan, her birine varlığının en içsel isteklerini gerçekleştirme yolunu açan tek ve biricik okul olacaktır. (24)

**

*

Öğretmene düşen, kendisine emanet edilmiş çocuk topluluğundan birbirinden farklı pek çok çocuk yetiştirmektir. Alışılmış ve yaygın yolu izleyip tüm öğrencilerini tek tip insan olarak eğitmekle karşılaştırıldığında, içlerinde ikilik yaratıp onları birbiriyle boğuşan iki insana dönüştürmek yanlışına düşmesi daha bağışlanabilir bir davranıştır. (1)

**

*

Çağın her zaman hayli özlemini çektiği bir şey varsa, başkalarına benzemeyen büyük kişiliklerin varlığıdır; çünkü gelecek, bu kişiliklerden yana olmuştur hep. Ne var ki çocukta kişilik sesini duyurmasın, hor görülmüş, küçümsemeyle karşılanmış ya da -ki çocuğu hepsinden çok üzen de bu olmuştur- gülünüp geçilmiştir. Çocuklara kendilerine özgü bir şeye sahip olamazlarmış gibi davranılmış, onları yaşatan zenginlikler değersiz nesnelermiş gibi çekilip alma-

rak karşılığında ellerine beylik nesnelere tutuşturulmuştur.
(24)

**

*

Günümüzdeki durumuyla bütün eğitim sistemi, çocuklarla ardi arkası kesilmeyen bir savaştan oluşuyor; bu savaşta iki taraf da hiç akla gelmeyecek araçlara başvurmakta. Okulun, anne-babaların başlattığı bir eğitimi ileriye götürmekten, kişilik denen şeye karşı sistemli bir savaş gerçekleştirmekten başka şey yaptığı yok. Bireye, bireyin istek ve özelemlerine yukarıdan bakmakta, onu kitle düzeyine indirmeyi görev bilmektedir. Büyük kişilerin yaşamöykülerini okuyunuz, ne olmuşlarsa hep okula karşı olduklarını göreceksiniz. (24)

**

*

Büyük düşünceler okullarda tüm dirimselliğini yitirip soyut ve sıkıcı nesnelere dönüşmüş, çünkü eğitmek gibi bir amaç söz konusu düşünceler içine yerleştirilmeye çalışılmıştır. "Genel eğitim" denen şey, baştan sona orantısız ölçüde büyüyüp kişisel dışı nitelik kazanan bilgi birikiminden başka şey değildir; bir konuşma-el kitabı gibi cansız, onun gibi iç tutarlıktan yoksundur. Okulda çocuğa gereksindiği şey değil, onun hiç ilgi duymayacağı hazır sonuçlardan belli bir porsiyon sunulmaktadır, o kadar. (27)

**

*

İlkin bir kaşık yapayım da dersiniz, lapayı soğutursunuz; hayır, lapayı pişirmeden kaşığın nasıl yapıldığını öğrenmeniz gerekir. (2)

**

*

Okulun öğrenciye sunacağı tüm bilgi içtenlik ve cömertlikle, herhangi sınırlama ve çekinceden uzak, belli bir amaç

güdülmeksizin verilmelidir. Ve böyle bir şeyi gerçekleştirecekler de, bu işe gönül vermiş kişiler olmalıdır. Bütün derslerde yaşam konusu işlenmeli, yaşam bütün derslerde ortak bir konu gibi ele alınmalıdır. (24)

**

*

Günümüz koşullarında kulağa ne kadar tuhaf gelirse gelsin, yaşamın okulda değişmesine çalışılmalıdır. Yaşam bir yerde daha ileri bir düzeye erişecek, daha çok enginlik ve derinlik kazanacak, daha insancıl niteliğe bürünecekse, bunun yerinin okul olması gerekir. Sonraya kaldı mı değişik meslek ve yaşantılar içinde katılaşıyor, başkalaşacak zaman bulamaz olur. (24)

ŞİİR ÜSTÜNE

Şiir bir seçim işidir. Önemli tüm öğeler hazırlanıp bir araya getirildi mi, kitlesel manyetik gücüyle öğelerden biri öbürünü çeker; derken kendiliğinden, yani kendine özgü yasalar uyarınca hiçbir boşluğu içermeyen bütünsel yeni bir yapı doğup çıkar ortaya. (23)

**

*

Şairin gerçek, yüce sanatıdır, ele aldığı temaları okuyucunun gözleri önüne öylesine canlı bir şekilde çıkarır ki, okuyucu içinde yaşadığı zamanı ve tüm çevresini unuttur adeta, yalnızca bir sanat yapıtını duyumsamakla kalmaz, onun berrak doğallığı karşısında sanat çıkar aklından, şiirde ele alınan temayı kendisi de yaşamaya başlar. (24)

**

*

Şairlerin, diyeceğim gerçek şairlerin ayırıcı özelliği, yorgun düşmüş zavallı sözcüklerin ellerinde yenilenip o vakte kadar asla kullanılmamış nitelik kazanmaları, el sürülmemişlikleri içinde bir zenginliğe kavuşmalarıdır. (24)

**

*

Gerçeği aramak. Bu, herkesten önce filozoflara düşen bir iş gibi görünmüyor mu? Platon'dan Spinoza'ya, Kant'a ve Nietzsche'ye kadar bütün bilge kişiler her gün, hiç şaşmaksızın bu yolda çaba harcamadılar mı? Filozoflarınkine karşılık şairin etkinliğini, kısaca söylersek, daha çok güzellik arayışı diye tanımlamak gerekmez mi? Öyle bir arayış ki, dünyayı dolaşıp durur, tek kişileri seçer hep, büyük bir yakınmada ya da bir sevincin ritminde onları kullanır.

Nerdeyse durum böyle görünüyor şu sıra. Ama biraz daha dikkatle bakıp felsefeyle, plastik ve sözel sanat olmak üzere her iki alandaki gelişmeleri göz önüne aldık mı, Eski Yunan dünyasındaki benzer bir güzellik kavramıyla ahlak kavramının çakıştığı, günümüzde güzel ile gerçek arasında önceki dönemlerde görülmeyen birtakım yakınlaşmaların söz konusu olduğu gibi tuhaf bir sonuçla karşılaşılıyor. Bu açıdan bakıldığında sanatta gerçekçilik, gerçeği yüceltip güzelliğe dönüştürmeyi, bir başka deyişle ona sanatsal kimlik kazandırmayı amaçlayan geçici bir denemeye benziyor. Deneme büyük ölçüde başarısızlıkla sonuçlanmıştır; çünkü sanat tüm nesnelerin ardında, büyük ve ortak bir anne gibi oturan yaşamımızın gerçeği yerine gündelik hayatın küçük ve önemsiz gerçeklerine yönelmiştir... Gerçeğin şairi belki daha epey bir zaman bilinmez'in şairi olarak kalacaktır. (24)

**

*

Şair dünyaları içinde taşır; açlıktan ölüp gitse bile yine zengindir, o. (24)

**

*

Lirik şiir, alabildiğine kişisel nitelikte sanatsal bir dışavurumdur ve ne kadar kişisel nitelik taşırsa, sesini o kadar çok duyurabilir bize. Çünkü insan iç dünyasının en mahrem derinliklerinde yeniden genel-insansal'a yaklaşır. *Les extrêmes se touchent*(*). (24)

**

*

Bireyin geçici olaylar seli altında *kendini tanıma*'ya yönelik ilk denemelerinden, günün gürültü patırtısı içinde öz varlığının alabildiğine derinliklerine kulak vermeye yönelik

(*) Karşıtlar kavuşur birbirine.

ilk çabalarından bu yana modern lirik şiirin varlığına tanık olmaktayız. (24)

**

*

Vakitsiz kaleme alınacak şiirler pek bir değer taşımaz. Şiir yazmak için beklemek gerekir. Beklemek, bütün bir yaşam, olabildiğince uzun bir yaşam boyu anlam ve değişik tatlar derlemek gerekir. Ancak o zaman eli yüzü düzgün belki on dize yazılabilir. Çünkü şiir herkesin sandığı gibi salt duygulardan oluşmaz (erken yaşta yeterince duygu bulunur herkeste); şiiri oluşturan yaşantılardır. (25)

**

*

Doğrusu bu şiirlerin ne anlam taşıdığını söyleyebilmek için, önce şiirlerin ne olduğunu bilmek gerekiyor. Bu konuda da ilkin şunlar geliyor akla: Şiirleri oluşturan düşünceler değil, şükran duygularının açığa vurulmasıdır. Duyulardan değil, özelemlerden yola koyulur şiirler. Bir kır manzarası neden olmaz doğuşlarına, dağların ve ağaçların, evlerin ve ocakların betimlemelerinde gerçekleşme olanağı bulamazlar.

Asla gülünememiş bir gülüştür şiirler ya da fazla açık gözlerle asla ağlanamamış bir ağıttır. Ya da bir tehlikedir anlamı kavranamamış, bir meyve olgunlaşmadan kalmış. Ya da bir vadiyi anımsamadır ya da anımsamadır bir zaman görülmüş bir düşü, bir kuleyi ya da, çocukken bir yerde karşılaşmış. Ya da bir sevgidir şiirler bir kimse bulunup armağan edilemeyen ya da yitirilmiş bir sevgidir, karanlık bir kalbin içine düşürülmüş elden. Ya da bir inançtır içinde kuşkların yeşermeye başladığı ya da bir kuşku dur biraz fazla güçlenen ya da bir güç erginliğini kazanmış, öyleyken ne yaşamda ne ölümden huzura kavuşamayan.

Ve daha pek çok ya da...

Buraya kadar söylenenlerden sonra açıkça görülen bir şey varsa, kendilerinde hayata gözlerini açacağı insanlar, başkalarıyla düşüp kalkarken sergiledikleri alışlagelmiş davranışların yanında ve arkasında ifşa edilmemiş bir duygu hazinesini ellerinde bulunduran ve alabildiğine yalnızlık içinden bu duyguların mutlu bir aharelikle, görkemli ve yabancı, yürüyüp gittiği kişilerdir ancak. Şiirler kimsenin kendilerinden rahmet dilenmediği Tanrılara benzer, kaygı ve tasalardan uzak, bahtiyar. Ama işte sabırsızlık, onları gün ışığına çıkarmaya çağırır derken, bütün güzellikleriyle parıldayıp duran cennetlerinden çıkıp gelerek rastgele kasvetli bir yalnızlıktan içeri ayak atmaları için yalvarıp yakarır sabırsızlık... ve şiirler eşikte çıplaklıklarından utanıp sıkılır, bir kır manzarasıyla örtünmek isterler ya da bir yaşantıyı bir mask gibi mimikleri önünde tutmak isterler bu gizli prensler. Böylece olaylar ve imgeler arkasında gizlenerek Tanrıdan korkan inançlı kişilerce ele geçirilmelerine izin verirler, derinliklerden uzak kişilere yabancı, yaşam içindeki yerlerini alırlar. (37)

**

*

Gerçekten: Çocukluk bir aynadır sanatı yansıtan. Gün gelip yeryüzünde var olacağı düşlenen güzellikten bir parıltıdır. Bir sözveridir ileriye yönelik, kalbimizin bir kutsanışıdır. O ilk adımlarımızı atarken Tanrı her şeyi isimleriyle bize tanıtır, bir uyanıklığı içeren sözleri isimlerden daha değerlidir. Gülümser bize Tanrı ve bizler nesnelere bakar, özlemine çektikleri ruhları görürüz, - susar Tanrı, - ve bizler gümüşsü sessizliğin dokusundaki ipliklerden her birini hissediyoruz, duyarız. Tanrı konuştu mu, o zaman da sesi binlerce değişik tonda tüm çatlak ve yarıklardan çıkar gelir kulaklarımıza. Hiçbir soru, Noel ağacı başındaki bir öksüz çocuk gibi bir kenarda dikilip durmaz tek başına. Her nesneden sezgilerle yüklü bir yanıt kaldırır uzaktan kollarını, küçük

korkularımıza öpücükler kondurur serin, tatlı ve bir beşik gibi kollarında sallayarak onları harikulade bir uykuya daldırır.

Ve şaire yardım elini uzatacak iki şeye dönersek, nesnelere bakmak, nesnelere gözlerinin içine bakmaktır bunlardan biri. Ve her birinin çocukluğumuzda bizler için taşıdığı anlam üzerinde düşünüp taşınmaktır. Çocukluk günlerinde yaşanmış rastgele, işitilmedik güçte bir korkuyla kıyaslayarak şimdi yaşadığımız bir korkunun büyüklüğünü ölçüp belirlemek ve bir zaman yaşanmış mutlu bir duygudan toparlanıp kendine gelmesi için sevince zaman tanımaktır, kökleri çevreleyen o sıcak karanlık dışında bir başka karanlığı sevmemek. Şimdi yaşanacak bir sevgiyi, zavallı nesnelere karşı gönlümüzde bir zaman yaşattığımız o ilk duyarlılıkla karşılaştırmak. Duyacağımız her eğilimi çocuklukta bir bebeğe ya da bir el topuna gösterilmiş olduğunu anımsayarak horlamak ve her özlemi çocuklukta tümüyle Tanrıya gösterildiği duygusuyla yüceltmek... (37)

ZAMAN VE SONSUZLUK ÜSTÜNE

Her yeni gün yaşama bir başlangıçtır. Ve her yaşam sonsuzluğa başlangıç. (1)

**

*

Zaman kadar değerden yoksun bir şey yoktur. (9)

**

*

Her geçen günün bir anlamı olmalı ve bu anlamı rastlantılardan değil, benim kendimden almalıdır. (1)

**

*

Zamanın safında dağılıp gider her şey. Ancak zamana karşı çıkararak bundan kurtulur. (26)

**

*

Geçmişten bize kalan, sevgiyle kucak açtığımız şeylerdir ancak. Oysa biz, tüm yaşantılarımız bizde kalsın isteriz. (25)

**

*

Geçmiş diye bir şeyden söz eden yalan söyler. (25)

**

*

Başkaları bizi gelenekten ne kadar uzak tutmaya, onunla aramıza ne kadar bir sınır çekmeye çalışırsa, bizim için insanlığın alabildiğine uzak bir geçmişteki geleneklerine açık olmak ve bu konuda yol gösterici rolünü oynayabilmek o kadar kesin önem taşır. (7)

**

*

Gelecek asla bize uzak değil, elimizden kayıp giden geçmiş asla bizden tümüyle koparılıp alınmış değildir. (18)

**

*

Zamanımızın bir ötekinden daha kusursuz ya da daha değersiz olduğu söylenemez, niyetim onda kusur bulmak değil, yalnızca onu nitelemektir; çünkü kanımca zamanımız ona buyur edilen güçlerden yararlanmasını beceremiyor... İçinde yaşanan bütün dönemler gibi o da geleceği kıskanmakta; nerede geleceğe ilişkin bir şey boy gösterse, onun kendisine zarar vermemesi için sırasıyla iki çareye başvurmakta, ilkin karşı koymakta yeni'ye, baktı ki bu yoldan bir başarı elde edemedi ve yeni varlığını sürdürüyor, birden reşit olmayan bir çocuk gibi evlat edinmekte onu. Böylece yeni'yi önce karşı çıkararak, sonra da (ikiyüzlü) bir taraftarlıkla adeta etkisiz kılmakta. (25)

**

*

Tanrının, yılları sayar, yer yer bölümlere ayırırız onları; yaptığımız işe bir süre son verir, derken yeniden işe sarılır ve her iki durum arasında bocalar dururuz. Ama karşılaştığımız şeyler nasıl da tek parçadan yapılmıştır ve biriyle öteki arasında nasıl da bir akrabalık bulunmaktadır; öte yandan her biri kendi kendisini doğurur, gelişip büyür zamanla, bir eğitim sürecinden geçerek kendi kendisi olur. Bizlere düşen *var olmaktır*, ama gösterişe kaçmadan, mevsimlerden onayımızı eksik etmeyerek, var olmakta ayak direyen yer küresi gibi, aydınlıkta, karanlıkta ve bir mekân içinde, yıldızların kendilerini güvende hissettiği etki ve güçlerden örülmüş ağdan daha başkası içinde dinlenmek istemeksizin. (34)

DUYGULAR, EYLEMLER VE İNSANLAR ARASI İLİŞKİLER ÜSTÜNE

Duygularımız bana eylemlerimizin önüne gerilmiş perdeler gibi görünüyor. (22)

**

*

Çalışmak bir dışavurumdur, bir elin yaşamıdır. Sevdiğim bir eli devinim durumunda görmekten zevk duyarım; konuşan eller, konuşan insanlardan daha sevimli gelir bana. (22)

**

*

Savaşları, serüvenleri, gelişimleri, yıkımlarıyla ve bazen bu, bazen şu yöndeki özlemleriyle tarihe kuşbakışı bakıldı mı, yanan ateşlerin titrek ve tedirgin alevlerinden başka bir şey görülmeyecek, kitleleri bazen oraya bazen şuraya çekip götüren ortak bir düşünceye pek rastlanmayacaktır. Olsa olsa zamana bağlı, gerçekleşmesiyle yine yitip gitmesi bir olan amaçlarla karşılaşılacak, bu amaçlar zinciri de birbirine öylesine sarılıp dolanmış durumda, uzanmış gidecek ki, bir amacın varlığına işaret eden belli bir yönün saptanması söz konusu olamayacaktır... İnsanlık gibi öylesine karmaşık bir toplu varlıkta ortak amacın hemen ele geçirilmesi düşünülemez. Bizim böyle bir amaçtan haberimiz yok, belki de hiçbir zaman olmayacak. Herkes üzerine düşen rolü bilip onu yerine getirsin yeter! Herkes ruhlarda ve devinimlerde belli bir birlikteliği sağlamak için, söz konusu amaca kendi yaradılışına uygun olarak yüksek ve yüce gözüyle bakıp onu benimsesin ve gerçekleştirdiğimiz hiçbir eylemin kaybolup gitmeyeceği umudunu içimizde canlı tutsun yeter! (24)

**

*

Kim bir fırtına patlak versin de ne kadar engel, çürüme-ye yüz tutmuş ne çok şey varsa hepsini önüne katıp götürsün, yaratıcı, alabildiğine diri, alabildiğine kararlı güçlere yeniden yol açsın diye gönlünden geçirmemiştir. Kuşkusuz böylesine temiz, böylesine güçlü pek çok dürtü devrimin oluşumunda rol oynamıştır; çünkü değişmeye hazır yeni bir düşünce tarzının sarsılan ve yanlış yollara sürüklenen dünyanın birden çok yerinde tutunması, o korkunç savaşı dengelemede akla gelebilecek tek güçtür. (3)

**

*

Eğilip bükülen şey zamanla eğip büken konumuna gelir ve daha önce yenilgiye uğramış olmasının öcünü alır. (18)

**

*

Ussal insanın başından beri devrimlere karşı, devrimleri yadsıyan biri olması gerekir; çünkü herkesten çok o bilir ki, kalıcı tüm değişimler pek ağır bir tempoyla gerçekleşir, kendilerini fazla öne çıkarmaz ve gelişimindeki yavaşlık dolayısıyla adeta gözden kaçırılır ve doğa, ussal doğa o yapıcı etkinliğini sürdürürken hiçbir yerde kaba gücün sesini duyurmasına izin vermez. Öte yandan, olup bitenlerin içyüzünü görüp kavrayan aynı ussal kişidir ki, insanların nasıl yanılıp içine sürüklendikleri çıkmazda yaşamaktan hoşlandığını ve kendilerini nasıl sürekli oyalayıp durduğunu görünce sabırsızlanmadan yapamaz. (18)

**

*

Altından girilip üstünden çıkılmış bir eski'nin tek başına yeni bir şey oluşturacağına inanmıyorum. (22)

**

*

Aslında, özellikle alabildiğine derinlikli ve önemli şeyler söz konusu oldu mu, dile gelmeyecek bir yalnızlık için-

deyiz. Bir kimsenin bir başkasına belli bir konuda salık verebilmesi, hele yardım elini uzatabilmesi pek çok şeyin gerçekleşmesini gerektiriyor, pek çok şeyin üstesinden gelmesine, pek çok durumun bir araya gelip belli bir konum oluşturmaya bakıyor. Ancak o zaman başarıya ulaşabilir söz konusu girişim. Sık sık sorduğum oldu kendime: Acaba özellikle aylak aylak geçirmek zorunda kaldığımız günler, alabildiğine yoğun bir etkinlik içinde bulunduğumuz günler değil midir? Acaba aylaklık sonrasını izleyen çalışmalarımız, eli boş oturduğumuz günlerde içimizde gerçekleşen o büyük devinimin en son yankılanışı değil midir? Kesin olan bir şey varsa, bir güven duygusuyla sürdürülecek, kendimizi teslimiyetle, hatta sevinçle eline bırakacağımız bir aylaklığın önemi hayli büyüktür. (24)

**

*

Her zaman her şeye bir düşmanlık duygusuyla el atmak, bir defasında da her şeyi oluruna bırakmak ve gerçekleştirecek şeyin iyi olacağına güvenmek!.. (19)

**

*

Yağının kendilerini sınırsız armağanlara boğacağı günlerde bile pek çok insanın armağanlar almakta düştükleri bir yanılgı vardır, ya sunulan armağanı doğru dürüst almayı beceremez, dolayısıyla kayba uğrarlar ya da gizli bir niyetle yaparlar bunu ya da sanki uğradıkları bir haksızlık böylece giderilmeye çalışılmış gibi bir tavırla alırlar buyur edilen armağanları. (7)

**

*

Ben, tek bir özlem düşünebiliyorum, *mucizeler* yaratarak dünyayı bir uçtan bir uca dolaşan. Tüm nesnelere, bizim çocukluk yolunu şaşırılmış düşünce ve isteklerimizi kısa bir süre için ağırlamaya işte öylesine hazır.- Gündüz ortaya koy-

duğum etkinlikle nesnelere içinden yürüyüp gitmişsem, her nesnenin koynunda bir gece dinlenmek isterim.- her nesnenin yanısıra başında uyumak bir kez, her nesnenin sıcaklığıyla yorgun düşmek, düşlere onun nefes alıp verişleriyle inip çıkmak, onun tatlı, gerilimlerden uzak ve çıplak yakınlığını organlarımda duyumsamak ve uykusunun burcu burcu kokusuyla güçlenmek, sabah olunca da o daha uyanmadan, veda etmeksizin yoluma koyulmak, yoluma koyulmak isterim. (20)

**

*

Aslında iyi alışkanlıklar diye bir şey söz konusu değildir; iyi olan her davranış istediği kadar sık, istemdişi, bilinçsiz tekrarlınsın, her seferinde yenidir, her seferinde kendiliğindenliği içerir. (5)

TANRI ÜSTÜNE

Şefaatchinin(*) içte sallantılı o güçlü köprüsü ancak Tanrı ile aramızda bir uçurumun varlığının kabulü durumunda bir anlam taşır-; ama işte bu uçurum Tanrının karanlığıyla doludur ve böyle bir uçurumla karşılaşan birine düşen, onun içine inmek ve gözyaşı akıtmaktır (uçurumun üstünden atlayıp geçmekten daha gereklidir bu). Ancak uçurumu mesken edinmiş kişiye, daha önce bu dünyadan uzaklaştırılmış cennet dönüp gelecektir, kilisenin alıp öbür dünyaya aktardığı bu dünya bütün derinliği ve içtenliğiyle dönüp gelecek, ne çok melek varsa yine “medhü senalarla” yeryüzüne inecektir. (7)

**

*

Ne olursa olsun, iyiden iyiye kötüleşmiş günlerimde bir lokma sabır hiç eksik olmamıştır yaşamımda. Kendime karşı değil hani (bunu harcıyıp tüketeli çok zaman geçti aradan), deyim yerindeyse Tanrının elindeki ölçü karşısında duyulan sessiz, kararlı sabır, bir neşe hali. (8)

**

*

Genel kilise, dindarlığın işlevlerini genelleştirdi. Ne var ki, içleri dinsel bir gereksinimle dolu olanlar Tanrıyla nasıl ilişki kuracakları konusunda çoktan kendilerine bir yol buldu. (6)

**

*

Düşününüz ki, kendi kafasından bir şey bulup çıkarmayan, söyleneni yineleyen, var olanın içine umut ve teslimiyetle yerleşmiş bir dindarlık benim aklımın almadığı, üzerinde durulmaya değmeyen bir şeydir. Gördüğüm kadarı-

(*)Hz. İsa anlatılmakta (Ç.N.).

la, Tanrıyla kurulacak bir ilişkinin koşulu üretkenliktir; evet, şöyle ya da böyle, en azından kişisel, başkaları üzerinde inandırıcılıktan yoksun bir icat yeteneğidir. Bu yetenek kanımca o denli ileriye götürülebilir ki, ansızın insan Tanrı adıyla ne anlatıldığını kavramaktan çıkar, Tanrı adını dönüp dolaşıp tekrarlatır, söyletir kendine anlamadan pek çok kez ve bunu yalnızca çıkıp geldiği kaynağın bir yerinde onu düpedüz yeniden ele geçirmek için yapar. (6)

**

*

İnsanlar gözlerini Tanrıdan sürekli başka tarafa çeviriyor, Tanrıyı giderek soğuyan ve keskinleşen ışıpta, yukarılarda arıyor.- Oysa Tanrı bir başka yerde bekliyor onları, her şeyin düpedüz temelinde, derinlerde, köklerin bulunduğu sıcak ve karanlık yerde bekliyor. (22)

**

*

Acaba arkasından Tanrıya yaklaşmaya çalışmıyor muyuz, Tanrının yüce, ıslıl ıslıl parıldayan yüzünden bizi ayıran yalnızca Tanrının kendisi değil midir, görmeyi özlediğimiz yüzünün çok yakınında, ne var ki, Tanrının arkasında bulunmuyor muyuz diye hep sorarım kendime. Ama bu durum bizim yüzümüzle Tanrının yüzünün aynı yöne bakıyor olmasından, yüzlerimizin bir birlik oluşturmasından başka ne anlama gelebilir; böyle olunca ön tarafındaki uzamdan Tanrıya nasıl yaklaşacağız? (3)

**

*

Tanrının güven içinde olacağı bir yer varsa, o da kalplerimizdir. (25)

**

*

Genç insanlar için fazlasıyla yakınlarındaki İsa büyük risk oluşturuyor, Tanrı önünde durup perdeliyor onu.

Gençler insana özgü ölçülerle Tanrıyı aramayı alışkanlık ediniyor. İnsanla düşüp kalkmak şımartıyor kendilerini, sonra da sonsuzluğun yücelerindeki o sert havada soğuktan donuyorlar. İsa, Meryemler ve ermişler arasında yollarını şaşırılmış dolanıyor, değişik kişi ve sesler arasında kayboluyorlar. Kendilerini hayrete sürüklemeyen, içlerine korku salmayan ve günlük yaşamdan onları çekip almayan yakın akraba bir varlık karşısında düş kırıklığına uğruyorlar. Tanrıya ulaşmak için yetinmezlik duygusuyla davranmaları gerekirken, olanla yetinmeye bakıyorlar. (1)

**

*

Dinlerin yanlışı: Tanrının büyüklüğünü dünyanın ve yaşamın küçüklüğüyle kanıtlamaya çalışmak. Bu da, görece büyük bir Tanrı kavramının oluşumuna yol açmış ve böyle bir kavrama alışkanlık da insanları Tanrının inkârına götürmüştür. (26)

**

*

Pek çok düşünüp taşınmalardan sonra her şeyin Tanrı olduğunu bilen biri, sonunda binlerce değişik devinimi kendisinde barındıran tek bir yüzey var diyen biri gibi kurtulmuş, selamete kavuşmuş sayılır. (23)

**

*

Din tek kişilerin işidir. Tarikatların doğuşu, herkesi içine alan taşlaşmış bir inancın yükünü parçalara ayırıp tek kişilere dağıtmak, böylece inanca kişisel nitelik kazandırma çabasından başka bir şey değildir. (24)

**

*

Kimi zaman cennet ve ölümün nasıl oluştuğu üzerinde kafa yorar, daha önce yapacağımız pek çok şeyi olduğu ve iş gücü uğraşırken yanımızda güven içinde bulunamayaca-

ğını düşündüğümüz için hepsinden daha değerli bir şeyimizi bizden uzaklaştırmamızın sonucu olduğunu düşünürüm.
(7)

**

*

Çocukluğunuzu düşünmeniz, çocukluğunuzdaki sadeliği ve sessizliği düşünmeniz sizi ürkütüp rahatsız ediyorsa, çocukluğun dört bir yanından size göz kırpan Tanrıya artık inanmıyorsanız, o zaman Tanrıyı gerçekten kaybedip kaybetmediğinizi sorun kendinize, sevgili Kappus! Sanki Tanrıya sahip olduğunuz bir zamanı yaşadınız mı hiç? Daha çok böyle değil mi durum? Ne zaman böyle bir şey gerçekleşebilir ki? Çünkü erkeklerin kendisini güç bela taşıyabildiği, çok yaşlıların ise ağırlığı altında ezildiği Tanrıyı bir çocuğun yüklenebileceğine inanabiliyor musunuz? Kendisine gerçekten sahip olanın ilerde onu küçük bir taş parçası gibi kaybedebileceğini düşünebiliyor musunuz? Yoksa siz de, bir kez ona sahip olanın, bundan böyle ancak onun tarafından kaybedebileceği görüşünde değil misiniz benim gibi?
(31)

**

*

Neden onun ilerde gelecek biri olduğunu, öteden beri hep gelmesinin beklendiğini, gelecek biri, yapraklarını bizim oluşturduğumuz bir ağacın gelecekteki meyvesi sayılacağını düşünmüyoruz? Onun doğumunu ilerdeki zamanlara erteleten ve yaşamınızı büyük bir gebelik süreci içinde acılı ve güzelim bir gün gibi yaşamaktan sizi alıkoyan nedir? Olup biten her şeyin sürekli yeni başlangıçlara yol açtığını ve bunların onun başlangıcı *olamayacağını*, çünkü başlamanın salt kendisinde her vakit alabildiğine bir güzelliğin saklı yattığını görmüyor musunuz? O, varlıkların en mükemmelise, kendisinden önce ondan değersiz bir şeyin bulunmaması gerekir ki, bolluk ve zenginlikler içinde istedikleri-

ni seçip alabilirsin?- Her şeyi kapsayabilmek için *en sonuncu* varlık olması gerekmez mi onun? Kendisine kavuşmayı istediğimiz geçmişte yaşamışsa, bizim ne anlamımız kalır?

Arıların tıpkı bal toplayıp petek yapması gibi, biz de her şeyin en tatlı özünü alıp O'nu yapmaya çalışmaktayız. Hatta değersiz şeyle, gösterişsiz şeyle, yeter ki sevgiden kaynaklansın, başlıyoruz işe; çalışmayla, dinlenmeyle, susuşla ya da küçük ve tek başına bir kıvançla, karışıp görüşenimiz olmaksızın yaptığımız her şeyle O'na başlıyoruz. (31)

* * *

*

Çektiği bütün sıkıntı ve eziyetlerden sonra bari biraz neşelenip keyfine bakmak için ellerine buyurup kotarılan insanı hayatın içine salmadan kendisine göstermelerini istedi. Saklambaç oynayan çocuklar gibi dönüp dolaşıp soruyordu: "Bitti mi?" Ama sorusuna yanıt olarak her seferinde balçığı yoğuran ellerinin sesini işitiyor ve bekliyordu. İnsanın tamamlanması çok, ama fazlasıyla çok zaman almış gibi bir duygu vardı içinde. Sonunda bir şeyin boşlukta aşağılara düştüğünü gördü, karanlık bir şeydi ve izlediği doğrultuya bakılırsa hemen yanı başından çıkıp gitmişe benziyordu! İçini fena bir önsezi kapladı, ellerini çağırdı yanına. Elleri de koşup gelerek önünde dikildi, baştan aşağı balçığa bulanmışlardı, çalışmaktan sıcacıktılar henüz ve korkudan titriyorlardı. Tanrı Baba, "Hani insan?" diye gürleyerek tersledi ellerini. Bunun üzerine, sağ el sol elin üzerine atıldı, "Sen onu koyverdin!" dedi. Sol el de, "Ben mi?" diye yanıtladı sinirlenmiş. "Bütün işi tek başına yapıp çıkarmak istedin, *bana* hiç söz hakkı tanımadın ki!" "Onu tutacak, salıvermeyecektin!" dedi sağ el. Ve havaya kalktı, tam sol ele vuracakken fikrini değiştirdi. Derken iki el birbirleriyle yarışırcasına, "İnsan da o kadar sabırsızdı ki!" dediler. "Bir an önce hayata atılmak isteyip duruyordu. İkimiz de bir şey yapamadık doğrusu, ikimiz de suçsuzuz."

Ne var ki, Tanrı Baba'nın kafası fena halde kızmıştı, iki elini de yanında kovup uzaklaştırdı, çünkü yeryüzüne bakmasını engelliyorlardı. "Sizi ellikten çıkarıyorum. Bundan böyle ne haliniz varsa görün!" dedi. Tanrı Baba'nın elleri de o günden sonra öyle yaptılar. Ama neye el atsalar, bir *başlangıçtan* öteye gitmiyor, işin sonunu getiremiyorlardı. Tanrı'sız hiçbir şey dört başı mamur değildir kuşkusuz. Ve sonunda eller yorulup bezgin düştü. Şimdilerde bütün gün diz çöküp tövbe ve istiğfar ediyorlar, en azından böyle söyleniyor. Bize kalırsa, Tanrı Baba ellerine kızdığından işi bırakıp istirahata çekildi. Dolayısıyla, yedinci gün hâlâ sürmekte. (32)

**

*

Ama Tanrı'nın gözü tek bir şeyden başkasını görmüyordu. Michelangelo'nun gücü, üzüm bağlarının burcu burcu kokusu gibi kendisine doğru yükselip geliyordu. Tanrı, Michelangelo'nun kafasında bu güçten başka bir şeyin yer almayışını hoşgörüyüyle karşıladı. Derken daha çok eğilip baktı aşağıya, bu yaratıcı adamı gördü, bakışlarını adamın omuzları üzerinden kaydırıp önündeki taşın sesine kulak kabartmış dinleyen ellerine dikti ve irkildi birden: Taşlar içlerinde ruhları da mı barındırıyordu acaba? Neden bu adam kulak kabartmış taşların sesini dinlemekteydi? Ve adamın elleri birden uyandı uykusundan, önündeki taşta, can çekişen bir sesin titreştiği bir mezar gibi eşinmeye başladı. "Michelangelo!" diye seslendi Tanrı korkuyla. "Kim var o taşın içinde?" Michelangelo kulak kabarttı, elleri titriyordu. Ardından boğuk bir sesle cevap verdi: "Sen Rabbim, başka kim olacak! Ama sana ulaşamıyorum bir türlü." Bunun üzerine Tanrı kendisinin aynı zamanda taşın içinde olduğunu hissetti, bir tedirginlik, bir bungunluk çöktü üzerine. Gökyüzü baştan aşağı bir taşı da, kendisi bu taş içine kapatılmıştı ve Michelangelo'nun ellerinin onu özgürlüğüne ka-

vuşturacağını umuyor, bu ellerin kendisine doğru yaklaştığını işitiyordu. Ama henüz uzaktaydılar, Michelangelo Usta yaratmakta olduğu eserin üzerine eğildi yeniden. Kafasından boyuna şu düşünceyi geçiriyordu: “Sen küçük bir mermer parçasısın; bir başkası senin *bir* insanı içinde barındırdığını göremezdi. Ama ben işte burada bir omzun varlığını hissediyorum. Arimathaa’lı Joseph’in omzu bu, şurada da Meryem’in eğilen vücudu; az önce çarmıhta can veren Rabbimiz İsa’yı tutan ellerinin titrediğini görüyorum...” (32)

**

*

Michelangelo derin derin düşündü: “Seni kırıp parçalamak mümkün değil, çünkü sen tek bir şey’sin.” Ardından sesini yükselterek şöyle dedi: “Seni tamamlamadan bırakmayacağım. Sen benim eserimsin.” Sonra Floransa’ya döndü. Bir yıldız gördü ve katedralin kulesini gördü ayrıca. Ayaklarının çevresine akşam inmişti.

Porta Romana’ya geldiğinde duraksadı birden. Sağda ve solda sıralanmış evler kollarını kendisine uzatıyordu, sonunda onu yakalayıp kentin içine çektiler. Ve sokaklar daraldıkça daraldı, yavaş yavaş büyük bir loşluktan içeri gömüldü. Michelangelo evinden içeri girer girmez karanlık ellerin ortasında hissetti kendini, bu ellerden yakasını kurtaramayacağını anladı. Kaçıp salona, oradan da alttaki yazı yazarken kullandığı, uzunluğu iki adımı geçmeyen odaya sığındı. Odanın duvarlarının iki taraftan üzerine yürüdüğünü hissetti; onun aşırı büyüklüğüyle savaşıyor, kendisini zorla eski, dar boyutlar içine tıkmaya çalışıyorlarmış gibi geldi Michelangelo’ya. Sesini çıkarmadı. Yere diz çöktü, duvarlar tarafından şekillendirilmeye bıraktı kendini. İçinde o zamana kadar asla bilmediği bir alçakgönüllülük hissediyor, kendisi de küçülmeyi arzuluyordu. Derken bir ses yankılandı: “Michelangelo, kim var içinde?” Ve daracık odadaki adam,

alınını bütün ağırlığıyla avuçlarına dayayarak usulcacık yanıtladı: “Sen Rabbim, başka kim olabilir?” (32)

**

*

Ve genel olarak “sezinlemeye” gelince: Nesnelere arkasında Tanrı’yı sezinleyen dünya zavallı ve öksüz bir dünya değil miydi? Sezinlemelere başvurularak yanına yaklaşılmamasıyla yetinecek Tanrı, eli böğründe aylak aylak oturan bir Tanrı değil miydi? Tanrı’ya sahip olmak için onu aramak, onu tanımak, onu kendi varlığının derinliklerinde yaratmak, adeta bir atölye çalışmasının orta yerinde aniden karşısına çıkmak gerekmez mi? (36)

KAYNAKÇA

Kaynakçadaki Rilke yapıtlarının tümü Insel Yayınevi'nde çıkmıştır.

MEKTUPLAR

(Ruth Sieber-Rilke ve Carl Sieber tarafından baskıya hazırlanmıştır)

- (1) Erken dönem, 1899-1902 yıllarından mektup ve günlükler (Leipzig 1931)
- (2) 1902-1906 yıllarından mektuplar (Leipzig 1930)
- (3) 1907-1914 yıllarından mektuplar (Leipzig 1933)
- (4) 1914-1921 yıllarından mektuplar (Leipzig 1937)
- (5) 1921-1926 yıllarından mektuplar (Leipzig 1935)

MEKTUPLAR

(İki cilt, Wiesbaden 1950.

Baskıya hazırlayan: Karl Altheim)

- (6) Birinci cilt
- (7) İkinci cilt

TEK KİŞİLERE YAZILAN MEKTUPLAR

- (8) Yayıncısı Anton Kippenberg'e yazılan mektuplar. Baskıya hazırlayan Ruth Sieber-Rilke ve Carl Sieber. Wiesbaden 1949.
- (9) Sidonie Nadhorny von Borutin'e yazılan mektuplar. Baskıya hazırlayan: Bernhard Blume. Frankfurt am Main 1973.
- (10) Kontes Sizzo'ya yazılan mektuplar. Baskıya hazırlayan: Ingeborg Schnack. Frankfurt am Main 1977.
- (11) Nanny Wunderly-Volkart'a yazılan mektuplar. Baskıya hazırlayan: Rätus Luck. Frankfurt am Main 1977.

MEKTUPLAŞMALAR

- (12) Lou Andreas-Salomé ile mektuplaşma. Genişletilmiş baskı. Baskıya hazırlayan: Ernst Pfeifer. Frankfurt am Main 1975/79.
- (13) Katharina Kippenberg ile mektuplaşma. Baskıya hazırlayan: Bettina von Bornhard. Wiesbaden 1954.

- (14) Maria Zwetayewa ve Boris Pasternak ile mektuplaşma. Almanca çeviren: Heddy Pross-Weerth. Frankfurt am Main 1983.
(15) Bir yol arkadaşına mektuplar. Viyana 1974.

RİLKE'NİN 12 CİLT LİK BÜTÜN YAPITLARI
(Baskıya hazırlayan Ruth Sieber-Rilke ile birlikte
Rilke Arşivi. Frankfurt am Main 1955)

- (16) Cilt 1
(17) Cilt 2
(18) Cilt 3
(19) Cilt 5
(20) Cilt 6
(21) Cilt 7
(22) Cilt 8
(23) Cilt 9
(24) Cilt 10
(25) Cilt 11
(26) Cilt 12
(27) *Vasiyet*. Baskıya hazırlayan: Ernst Zinn. Frankfurt am Main 1975.
(28) *Marbach-Rilke* sergisi 1975.
(29) *Von Kunst und Leben Schriften*. Insel Yayınevi 2001.
(30) *Briefe an eine junge Frau*. Insel Yayınevi. Wiesbaden 1949.

CEM YAYINEVİ'NDEN ÇIKAN RİLKE ÇEVİRİLERİ

- (31) *Genç Bir Şaire Mektuplar* (Briefe en einen jungen Dichter). Çeviren: Kâmuran Şipal.
(32) *Tanrı'dan Öyküler* (Geschichten von lieben Gott). Çeviren: Kâmuran Şipal.
(33) *Auguste Rodin*. Çeviren: Kâmuran Şipal.
(34) *Cezanne Üzerine Mektuplar* (Briefe über Cezanne). Çeviren: Kâmuran Şipal.
(35) *Beyaz Mutluluk*. Öyküler. Çeviren: Kâmuran Şipal.
(36) *Sanat Üstüne*. Sanat üstüne çeşitli yazılar. Çeviren: Kâmuran Şipal.
(37) Reiner Maria Rilke, *Von Kunst und Leben* (Sanat ve Yaşam Üstüne), Insel Verlag, 2001.

KRONOLOJİ

1838

Rilke'nin babası Josef Rilke, Schwabitz'de (Bohemya) doğdu.

1851

Rilke'nin annesi Sophie Entz, Prag'da doğdu.

1873

Rilke'nin anne ve babası evlendi.

1875

4 Aralık: René Karl Wilhelm Johann Josef Maria Rilke, Prag'da dünyaya geldi.

1878

21 Kasım: Clara Westhoff, Bremen'de hayata gözlerini açtı.

1882-1886

Rilke, Prag'da piaristlerin yönettiği ilkokula başladı. Anne ve babasının 1884'de boşanmalarından sonra, annesiyle kaldı.

1886

1 Eylül'de St. Pölten'deki askeri ortaokula girdi.

1890

Ortaokulun alt kısmını bitirdikten sonra Mährisch-Weisskirchen'de askeri ortaokulun üst kısmını okumaya başladı.

1891

Hastalık nedeniyle askeri ortaokulun üst kısmından ayrıldı. Linz'deki ticaret akademisinin üç yıllık kurslarına katıldı, ancak ertesi yılın ortasında buradaki eğitimine son verdi.

1892

Sonbahardan başlayarak özel çalışmalarla lise olgunluk sınavına hazırlandı.

1893

Rilke'yle Valerie von David-Rhonfeld arasında bir dostluğun kuruluşu.

1894

Rilke'nin ilk bağımsız şiir kitabı *Leben und Lieder* (Yaşam ve Şarkılar) çıktı.

1895

Prag'da olgunluk sınavını verdi; Prag'da üniversitede kış yarıyılından başlayarak sanat tarihi, edebiyat tarihi, felsefe okudu. Bu yılda şiir kitabı *Larenopfer*(*) yayınlandı, ayrıca *Wagwarten*'in (Hindibalar) ilk fasikülü çıktı.

1896

Yaz yarıyılından başlayarak Hukuk ve Siyasi Bilimler Fakültesi'ne devam etti. Münih Üniversitesi'nde iki yarıyıl sanat tarihi, estetik okudu, Darwin Kuramı'yla ilgilendi.

Jetzt und in der Stunde unseres Absterbens (Şimdi ve Öldüğümüz Saatte) isimli oyunu Ağustosta Prag'da sahnelendi.

1897

Lou Andreas-Salomé ile dört yıl sürecek ilişkinin başlangıç tarihi. *Tarumgekrönt*(**) isimli şiir kitabı yayınlandı; *Im Frühfrost* (Sabahın Dondurucu Soğuşunda) oyunu Prag'da sahnelendi.

1898

Nisan-Mayıs: Arco, Florenz, Viareggio'ya gezi. *Das Florenzer Tagebuch*'u (Floransa Günlüğü) kaleme aldı, *Das Schmargendorfer Tagebuch*'u (Schmargendorf Günlüğü) yazmaya başladı. *Advent*(***) şiir kitabı, öykü ve taslaklardan oluşan *Am Leben hin* öykü kitabı ve *Ohne Gegenwart* isimli oyunu yayınlandı.

(*) Yüksel Pazarkaya tarafından *İyi Ruhlara Adak* ismiyle Türkçeye çevrilerek Cem Yayınevi'nde ilk baskısı 2004'de yayınlandı. (Ç. N.)

(**) Yüksel Pazarkaya tarafından Türkçeye çevrilerek Rilke şiirlerinin ikincisi olarak Cem Yayınevi'nde 2005 yılında yayınlandı.

(***) Yüksel Pazarkaya'nın çevirisiyle Rilke-Şiirler dizisinin 3. kitabı olarak 2005 yılında Cem Yayınevi'nde yayınlandı.

1899

Nisan-Haziran: Rusya'ya ilk gezi. *Stundenbuch*'un (Dualar Kitabı) ilk bölümü yazıldı, *Schmargendorf Günlüğü*'nün yazımı sürdürüldü. Sonbaharda *Cornet*'in ilk versiyonu kaleme alındı, ayrıca *Zwei Prager Geschichten* (İki Prag Öyküsü), *Mir zur Feier*(*) şiir kitabıyla *Die weisse Fürstin* yayınlandı.

1900

Mayıs-Ağustos: Rusya'ya ikinci gezi.
Ağustos-Ekim: Worpswede. *Worpswede Tagebuch*'un (Worpswede Günlüğü) başlangıcıyla *Geschichten von lieben Gott*(*) yayınlandı.

1901

28 Nisan: Clara Westhoff'la Bremen'de evlendi; 12 Aralık'ta kızı Ruth dünyaya geldi. Eylülde *Dualar Kitabı*'nın ikinci bölümü yazıldı, *Die Letzten* (Sonuncular) öykü kitabı yayınlandı, *Das Tägliche Leben* (Günlük Yaşam) oyunu sahnelendi.

1902

Günlük Yaşam oyunu ve *Das Buch der Bilder* (İmgeler Kitabı) yayınlandı.

1903

Viareggio'da *Dualar Kitabı*'nın (Stunden-Buch) üçüncü bölümünü yazdı. *Worpswede* ve *Auguste Rodin*(**) yapıtları yayınlandı.

1904

Die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge (Malte Laurids Brigge'nin Notları) üzerine çalışmaya başladı. İsveç'te yeniden geçirilen ve 1906 baharında ikinci kez gözden geçirildikten sonra kesin biçimine kavuşacak ve *Die Weise von Liebe und Tod des Cornets Christoph Rilke*(***) ismiyle yayınlanacak olan *Cornet* (Sancaktar), *Die Weise von Liebe und Tod des Cornets Otto Rilke* ismiyle çıktı.

(*) Kâmuran Şipal'in çevirisiyle 2001 yılında Cem Yayınevi'nin Rilke dizisinde çıktı. (Ç. N.)

(**) Kâmuran Şipal'in çevirisiyle 2002 yılında Cem Yayınevi'nin Rilke dizisinde çıktı. (Ç. N.)

(***) Yüksel Pazarkaya'nın çevirisiyle Rilke-Şiirler dizisinin 5. kitabı olarak *Sancaktar* ismiyle Cem Yayınevi'nde çıktı. Aynı kitapta Rilke'nin *Die Weisse Fürstin* (Beyaz Prenses) oyunu da yer aldı. (Ç. N.)

1905

Eylül-Ekim: Meudon'da Rodin'in yanında. Arada konuşmalar yapmak üzere gezilere çıktı, Dresden ve Prag'a gitti, 1906 Mayısına kadar Rodin'in yanında kaldı. *Dualar Kitabı* (Stunden-Buch) yayınlandı.

1906

14 Mart: Babası öldü. *İmgeler Kitabı* ilk baskıdaki hayli üstünde bir baskı adediyle ikinci baskısını yaptı. *Cornet* (Sancaktar) ilk kez kitap olarak yayınlandı.

1907

Aralıkta *Neue Gedichte* (Yeni Şiirler) yayınlandı.

1908

Kasımda her iki requiem yazıldı. *Der Neuen Gedichte anderer Teil* (Yeni Şiirlerin Öbür Bölümü) yayınlandı.

1909

Mayıs: Provance.

Eylül-Ekim: Avignon. Ekimden başlayarak: Paris.

1910

Aralık-Mart 1911: Kuzey Afrika gezisi. Rilke'nin tek romanı *Malte Laurids Brigge'nin Notları*(*) yayınlandı.

1911

Ekim-Mayıs 1912: Duino

1912

Duino şatosunda ilk *Ağular ve Marien-Leben* (Meryem'in Yaşamı) yazıldı.

Kasım-Şubat 1913: İspanya gezisi.

1913

Marien-Leben yayınlandı.

(*) Behçet Necatigil tarafından Türkçeye çevrilerek ilk kez MEB Yayınları arasında 1948'de çıktı. Son baskı: Can Yayınevi'nde, Dünya Klasikleri'nin 48. kitabı, 2005.

1914

Savaşın başlamasını izleyen günlerde *Fünf Gesänge* (Beş Şarkı) yazıldı.

1915

Kasım'da *die vierte Duineser Elegie* (Dördüncü Duino Ağıtı) kaleme alındı. *Beş Şarkı* 1914 Ağustosunda yayınlandı.

1916

Hazirana kadar: Viyana'da askerlik hizmeti, Ocak ayından başlayarak Savaş Arşivi'nde çalıştı.

1917

Ağustos-Eylül: Herta Koenig'in konuğu olarak Gut Böckel'de.

1918

Ohlstadt, Amsbach, Münih.

1919

Ekim-Kasım: Konferans gezileri (Zürih, St. Gallen, Luzern, Basel, Bern, Winterthur).

Ocak-Şubat 1920: Locarno.

1920

Haziran-Temmuz: Venedik.

Ağustos-Eylül: İsviçre'ye geziler.

Kasım-yıl sonu: Albay Jean Ziegler ve karısı Bayan Lily'nin daveti üzerine kışı Irchel dolayında dağ üzerindeki bir şatoda geçirdi(1921 Mayısına kadar).

1921

Temmuzdan ölümüne kadar Châtaeu de Muzot'da kaldı.

1922

Duino Ağıtları'nı (Duineser Elegien) tamamladı, *Sonette an Orpheus'un* (Orpheus'a Soneler) her iki bölümünü yazıp bitirdi. Aynı zamanda *Genç İşçinin Mektubu'nu* (Der Brief des jungen Arbeiters) kaleme aldı. Valéry'den çeviriler yaptı. Kızı Ruth Rilke, Carl Siberle evlendi.

1923

Haziran-Temmu: İsviçre'de geziler.

Ağustos-Eylül: Beckenried dolayındaki Schoneck Sanatoryumu'nda.

Aralık-Ocak 1924: Val-mont sur Territet Sanatoryumu'nda.

Orpheus'a Soneler ve *Duino Ağıtları* yayımlandı.

1924

Haziran: İsviçre'nin Fransızca konuşan bölümünde arabayla gezi.

Kasım: Val-mont Sanatoryumu'nda. Aralarında *Vergers*, *Les Quatrans Valaisans* ve *Les Roses*'in de bulunduğu Fransızca pek çok şiir yazdı.

Mayısta Erika Mitterer'den şiir olarak yazılmış ilk mektubu aldı. Bu da Rilke ile Viyanalı genç bayan arasında bir mektuplaşmanın doğmasını sağladı.

1925

Şubat-Ağustos: Son kez Paris'te kaldı.

1926:

Mayıstan Aralık'a kadar: Val-mont Sanatoryumu. Fransızca şiirler yazdı, Valéry'den çeviriler yaptı. *Vergers suivi des Quatrans Valaisans* yayımlandı.

29 Aralık: Val-mont'da öldü.

1927

2 Ocak: Raron'daki (Wallis) gömütlükte toprağa verildi.

1931

Annesi Sophie Rilke öldü.

1954

Clara Rilke-Westhoff öldü.

Cem Yayınevi, Rilke'nin düzyazı eserlerini Kâmuran Şipal, bütün şiirlerini de Yüksel Pazarkaya'nın çevirileriyle Türkçeye kazandırıyor. Kâmuran Şipal, daha önce Rilke'nin öyküleri, mektupları ve denemelerini Türkçeye çevirmişti. Bu kez Rilke'nin özdeyişleri, gözlemleri ve seçme düşüncelerini bize sunuyor.

Rilke'nin zengin iç dünyasını anlamak ve günümüz için sunduğu olanakları değerlendirmek için metinlerinden damıtılmış seçkiler oluşturmak, sık başvuru- rulan bir yöntem. Kâmuran Şipal de hem yurtdışında yapılan seçkileri tarayarak, hem de yıllardır sürdürdüğü Rilke çevirilerini yeniden gözden geçirerek elinizdeki kitabı hazırladı. Kitabın ardındaki kaynak- ça, Rilke'nin bize bıraktığı büyük mirasın bir kanıtıdır.

